

Літаратура і мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№ 10 (2536)
ПЯТНІЦА
5
сакавіка 1971 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

Фота Ул. КОРБАНА.

КАНДРАТУ КРАПІВЕ—75 ГАДОЎ

Выдатнаму мастаку слова, народнаму пісьменніку Беларусі Кандрату Кандратавічу Крапіве сёння—75. З гэтай нагоды праўленне СП БССР накіравала юбіляру прывітанне, у якім гаворыцца:

*«Дарагі Кандрат Кандратавіч!
Сардэчна віншваем Вас, старэйшага пісьменніка, акадэміка, выдатнага байкапісца, драматурга і публіцыста, са слаўным юбілеем — 75-годдзем з дня нараджэння.
Паўвека гучыць у нашай савецкай беларускай літаратуры Ваша яркае пісьменніцкае імя. Ваш талент раскрыўся перш за ўсё як талент сатырыка і гумарыста. Жывуць і не меркнуць Вашы самабытныя, вострыя і смелыя байкі і сатырычныя вершы.
Шырокую вядомасць набылі Вашы п'есы «Канец дружбы», «Партызаны», «Хто смяецца апошнім», «Проба агнём», «Мілы чалавек», «Пяюць жаваранкі», «З народам» і іншыя. Яны заваявалі папулярнасць сярод шырокіх колаў гледачоў.
У адказныя часы жыцця роднай краіны Вы разам са зброяй сатыры бралі ў рукі і зброю салдата. Вы ўдзельнічалі ў вызваленчым походзе Савецкай Арміі ў Заходнюю Беларусь, у вайне з белафінамі, у барацьбе з пляцка-фашысцкімі акупантамі.
Вы былі першым рэдактарам сатырычнай газеты-плаката «Раздавім фашысцкую гадзіну», а пасля вайны — часопіса сатыры і гумару «Вожык».
Вялікі ўклад Вы ўнеслі і ўносіце ў развіццё навукі рэспублікі, доўгі час займаючы пасаду віцэ-прэзідэнта Акадэміі навук БССР.
Жадаем Вам, дарагі Кандрат Кандратавіч, новых поспехаў у грамадскай, навуковай і літаратурнай дзейнасці, здароўя, радасці ў жыцці».*

Рэдакцыя штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» далучаецца да гэтага сардэчнага віншавання і ў сваю чаргу жадае юбіляру моцнага здароўя і новых творчых здзяйсненняў.

ПРАВАФЛАНГОВАМУ БЕЛАРУСКАЙ САТЫРЫ

Кандрат Кандратавіч! Прывет Вам шчыры
Ад смехачоў, што зараз у страю,
Правафланговаму бязлітаснай
сатыры
З вялікім гонарам перадаю.

Тры чвэрці веку — не малая справа.
Вы іх прайшлі, і шлях ваш быў
вячыст.
Павага Вам народная і слава, —
Пісьменнік, акадэмік, камуніст.

Вам і далей партыйнаю ступою
Ісці, ісці дарогаю прамой.
Вядзіце ж нас, вядзіце за сабою
Усіх сатырыкаў у сатырычны бой.

Уладзімір КОРБАНА.

ТАЛЕНТ ШМАТГРАННЫ, ТАЛЕНТ МАГУТНЫ...

У ШАНАВАННЕ КАНДРАТА КРАПІВЫ

5-га сакавіка споўнілася 75 год з дня нараджэння і 55 год літаратурнай, педагогічнай, навуковай і грамадска-палітычнай дзейнасці народнага пісьменніка БССР, віцэ-прэзідэнта Беларускай Акадэміі навук акадэміка Кандрата Кандратавіча Атраховіча — Кандрата Крапівы.

З гэтай нагоды Аддзяленне грамадскіх навук АН БССР і Саюз пісьменнікаў Беларусі маладзілі навуковую канферэнцыю. У ёй прынялі ўдзел Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР С. О. Прытыцкі, Старшыня Савета Міністраў ЦК КПБ Ф. А. Сурганавіч і А. Т. Кузьмін, намеснік Старшыні Савета Міністраў рэспублікі Н. Л. Сілякова, загадчыні аддзела ЦК КПБ А. Ц. Караткевіч і С. В. Марцэлеў, сакратар Мінскага гаркома КПБ Т. Ц. Дамітрыева.

Адкрываючы канферэнцыю, член-карэспандэнт АН БССР К. П. Буслэў падкрэсліў, што жыццё Кандрата Крапівы — прыклад аданага служэння свайму народу і Камуністычнай партыі, што яго шматгранны талент не замыкаецца ў рамках толькі літаратурнай дзейнасці. Кандрат Крапіва — буйны вучоны-мовавед, доктар філалагічных навук. Пад яго навуковым кіраўніцтвам створаны слоўнікі, тэарэтычныя працы, дзякуючы чаму беларускае мовазнаўства займае адно з першых месцаў на рубяжы савецкай мовазнаўчай навукі.

Як віцэ-прэзідэнт АН БССР, акадэмік Атраховіч выдэкараваў і дзякуючы працы па вырашэнні культурных і навукова-гаспадарчых задач, многа аддае сіл развіццю літаратурна-знаўства, філасофіі, права, гісторыі, эканомікі, мастацтвазнаўства. Дзякуючы яму мы маем класічны пераклад «Капітала» Маркса на беларускую мову.

Са словамі прывітання да юбіляра звярнуўся сакратар ЦК КПБ А. Т. Кузьмін. Ён сардэ-

на павіншаваў К. Крапіву з 75-годдзем з дня нараджэння, пажадаў яму добрага здароўя, бадзёрнасці, новых поспехаў у творчасці і зачытаў прывітанне ЦК КПБ, Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР і Савета Міністраў рэспублікі.

Юбіляра таксама віталі першы сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР, народны паэт Беларусі М. Танк, віцэ-прэзідэнт АН БССР К. В. Горай, міністр культуры БССР М. А. Мінковіч, намеснік старшыні Мінскага гарвыканкома М. Д. Жукоўскі, дырэктар Інстытута мовазнаўства АН БССР М. Р. Суднік.

— Амаль паўстагоддзе прадуе Кандрат Крапіва ў нашай літаратуры, — сказаў у сваім выступленні Пятрусь Броўка. — Пачаў ён працу на літаратурнай ніве ў 1922 годзе і з таго часу зрабіў столькі, як сатырык, байкапісец, драматург, што мы з поўным правам ставім яго дарагое нам імя ўслед за Купалам і Коласам.

Падрабязна гаворачы пра жыццёвы і творчы шлях народнага пісьменніка, прамоўца адзначыў, што Кандрат Крапіва — сам аітыўны творца жыцця народнага, і таму глыбокі знаўца яго.

Пра драматургію Кандрата Крапівы на беларускай сцэне гаварыў у сваім выступленні доктар мастацтвазнаўства У. І. Няфёд, доктар філалагічных навук М. В. Бірыла — пра ўклад у беларускае мовазнаўства, які зрабіў Кандрат Крапіва як вучоны.

Пра пераклады твораў К. Крапівы на замежныя мовы расказаў у сваім выступленні навуковы супрацоўнік Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР А. Мажэйна. Ён паведаміў прысутным пра папулярнасць п'ес і баек нашага сатырыка ў Польшчы, Чэхаславакіі, Балгарыі, Германскай Дэмакратычнай Рэспубліцы, пра пастапоўні п'ес «Хто смяецца апошнім» і «Плюць жаваранкі» на сцэнах Варшавы, Прагі і Буда-

пешта, прааналізаваў водгукі крытыкі на драматургічныя творы юбіляра ў зарубажным друку.

— Я глыбока ўдзячны вам за ўвагу, якую вы ўдзялілі мне і вынікам маёй працы, за вашы цёплыя пацудзі і добрыя пажаданні, якія былі выказаны мне з прычыны майго сямідзесяціпяцігоддзя. — звяртаючыся да прысутных, сказаў Кандрат Кандратавіч Крапіва. — Не лёгка нават і ўявіць, што нарадзіўся я яшчэ ў мінулым стагоддзі. За гэты час адбылося шмат падзей у свеце і асабліва ў нашай краіне. Адбылося пяць войнаў, у чатырох з іх, пачынаючы з Імперыялістычнай, і мне прыйшлося прымаць удзел. Адбыліся тры рэвалюцыі, якія вырашылі лёс народа і мой у тым ліку. Змянілася аблічча нашай вялікай краіны і нашай роднай Беларусі.

Мяне радуе гандыёзны дасягненні нашага народа, радуе і натхняе перспектывы нашага поступу наперад, запісаныя ў праекце Дзяржаўнага XXIV з'езда КПСС, ужо абмеркаваныя і адобраныя XXVII з'ездам Камуністычнай партыі Беларусі.

Я радуся, што мне пашчаслівілася дажыць да гэтага часу і ўбачыць усе гэтыя дасягненні сваімі вачамі. І мімаволі думаецца аб тым, якая ж мая кропля ў гэтых здабытках народа. Таварышы гаварылі тут пра тое, што я зрабіў. А я думаю, што я не ўсё зрабіў, што мог. Напэўна можна было б зрабіць больш і лепш. А сёе-тое не нікодыла б і перарабіць.

Вось ужо больш за дваццаць гадоў я працую ў акадэміі, гаворыць далей Кандрат Кандратавіч. І тут я звяртаюся думкай да нашай навукі, да беларускай літаратуры і ценюся з таго, што яны хораша растуць і развіваюцца.

А возьмем літаратуру. Пасля вайны нас у Саюзе пісьменнікаў было чалавек сорак. А цяпер ужо каля трохсот. І нездарма беларуская літаратура займае пачэснае месца сярод літаратур братніх народаў.

Вялікае дзякуй роднай Камуністычнай партыі і Савецкаму ўраду за іх штодзённы клопаты аб развіцці савецкай навукі і літаратуры, за мудрае кіраўніцтва і штодзённую дапамогу! Шчырае дзякуй усім вам, дарагія таварышы!

Па просьбе прысутных К. Крапіва прачытаў у заключэнне свае новыя байкі.

УКАЗ ПРЭЗІДУМА ВЯРХОЎНАГА САВЕТА СССР

Аб прысваенні ганаровага звання народнага артыста СССР ДЗЯДЗЮШКУ У. І.

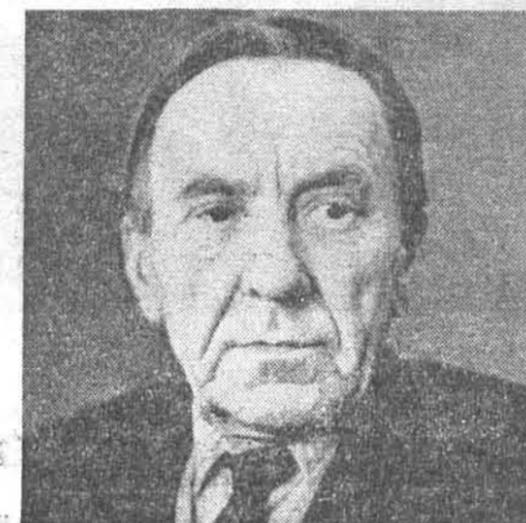
За вялікія заслугі ў развіцці савецкага тэатральнага мастацтва прысвоіць ганаровае званне народнага артыста СССР Дзядзюшку Уладзіміру Іосіфавічу — артысту Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы.

Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР М. ПАДГОРНЫ.
Сакратар Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР М. ГЕАРГАДЗЕ.

Масква, Крэмль.
3 сакавіка 1971 г.

ВАРТА толькі вымавіць імя Уладзімір Дзядзюшка, як і самы заўзяты тэатрал, і юнак, які пабачыў артыста на сцэне толькі ўчора ўвечары, нека мімаволі ўсміхаюцца. Так мы ўсміхаемся, калі ўспамінаем перажытае перад напісаным трапяткім пэндзлем жывапісным палатном. Так усміхнемся ў зале, дзе ваюючы Бях раптам спявае нам пра шчыліваю радасць сэрца. На блакітна-ружовым досвітку сярод матчавых соснаў у іней. Побач з гордай і сарамлівай маці, што корміць свайго першынца... Адным словам, ігра У. Дзядзюшкі на сцэне дорыць нам характэрнае жыццё, здабытыя з усхваляванага сэрца і невычэрпнай эмацыянальнай памяці, інтанацыі, сакавітых фарбаў, дакладна і непасрэдна перададзеныя рысы чалавечага ха-

рактуру. Праўдападобнасць яго герояў ніколі не ўзімаецца на катурны, затое ніколі і не поўзае па пыле: акцёр заўсёды гранічна зямны і не бывае прыземленым. Відаць, гэта высокае мастацтва сапраўды сучаснага, натуральна і арганічна сучаснага артыста, без разліку і рацыянальнага «прыцэлу», — быць на самай мяжы натуралізму і падаваць вообраз праз павелічальнае шкло тэатральнай умоўнасці. У такім кірунку можна выхаваць сваю індывідуальнасць, гэтаму можна і вучыцца ў «жывых клясыкаў» лепшых сцэн краіны, у рэжысёраў, здольных паказаць, што ж гэта такое — сучасны стыль, можна і запазычыцца ў партнёраў. Ведаю, што і гэтыя формы самавыхавання спасцігаў Уладзімір Іосіфавіч яшчэ ў

групе Галубка. Толькі не з «азоў» — ён па прыродзе таленту з самага пачатку быў схільны і самастойна прабівацца да такой манеры жыцця на сцэне. І прабіўся! У легендах беларускага тэатра і дзгэтуль пераходзіць з пакалення ў пакалення дзядзюшкаўскі Гай з «Майго сябра» М. Пагодзіна. Работа 1933 года. На сцэне Трэцяга БДТ (тэатра Галубка). У рэжысуры Кастуся Саннікава. Ужо тады імя акцёра было моцна звязана з разуменнем сучаснага стылю артыстычнай ігры. А потым — настойліва і паслядоўна — ён гартваў у сабе такое няўлоўнае, не падуладнае «алгебры» ўменне звязваць у хаўрус бытавую падрабязнасць

амаль фатаграфічнага характару з прадаў тэатральнага перабольшання.

А як шчодра свеціць, зіхаціць і пераліваецца ўсімі адценнямі вясклі яго, дзядзюшкаўскі, гумар! Ну, схадзіце сёння на «Традыцыйны збор», на «Адуль грэх!» — на славу, па-канцэртнаму выконваемую «Паўлінку», — вы яшчэ і яшчэ раз пераканаецеся, колькі яшчэ некраўтага ім багацця тоіцца ў душы гэтага чарадзея беларускай сцэны.

Хай жа шчасціць Вам! Мацуйцеся і беражыце здароўе, Уладзімір Іосіфавіч. Будзьце заўжды такім, якім Вас ведае і любіць глядач, ведае і любіць народ!
Барыс БУР'ЯН.

СТО РАДКОЎ з редакцыі

«У ВАС НЯМА ЛІШНЯГА БІЛЕТА?..»

Цяпер такое пытанне задаюць вам ужо не каля ўваходу ў Акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы, а на рагу праспекта і вуліцы імя Энгельса. А вы і самі набылі білет не так лёгка — давялося чакаць, пакуль недзе ў раённай касе знайшоўся білет на зручнае месца ў партэры або на балконе. І што асабліва прыемнае і характэрнае — попыт на білеты ў тэатр павялічыўся ў сувязі з выхадам на падмостку акадэмічнай сцэны трох арыгінальных драматургічных твораў. Мабыць нават заўзятыя тэатралы павінны добра перабраць у памяці не адзін тэатральны сезон, каб прыгадаць такую ж з'яву ў мінулым: якіх чатыры месяцы працы калектыву — і такі значны плён!

Дэбют на ніве камедыяграфіі Міколы Матукоўскага — «Амністыя».

Трэцяя поўнаметражная п'еса Анатоля Дзялендзіка — «Начное дзяжурства».

Зусім новы творчы пошук у Андрэя Макаёнка — «Зацюканы апостал».

На гэтыя спектаклі цяпер ідзе глядач. І той, што нарэшце «здабыў» білеты, і той, хто цешыць сябе надзеяй на запаветны «лішні», якога, здаецца, і не бывае, калі на афішы купалаўцаў абазначана адна з памянёных вышэй п'ес.

Відаць, гэтая з'ява будзе павучальнай для ўсіх, каму даверана кіраваць творчым працэсам у драматургіі і тэатры. У сьвятле трох прэм'ер акадэмічнай сцэны ў Мінску нека смешна выглядаюць схластачыныя дыспуты пра «першыства», якія часам яшчэ ўспыхваюць у літаратурным і тэатральным асяроддзі: хто, маўляў, тут гаспадар, а хто госяць — мы, тэатр, можам пражыць і за кошт класікі або перакладной драматургіі, а мы, драматургі, калі не дадзім п'ес, пазбавім вас у тэатры магчымасці гаварыць пра жыццё арыгінальна і свежа... Не, не клепатлівым госяцам, а раўнапраўным творчым саюзнікам крочыць праз парог тэатра драматургія. І калі яе там сустракаюць зацікаўлена, з пацудам даверы і павагі да слова літаратара, гэта ідзе на карысць мастацтву.

Па-першае, пакуль што ні адну з названых намі п'ес вы нідзе ў арыгінале, акрамя купалаўскай сцэны, не пабачыце. У гэтым сэнсе ні ў «Амністыі», ні ў «Начнога дзяжурства», ні ў «Зацюканага апостала» няма канкурэнты, якімі для многіх сцэнічных «перавядзенняў» з'яўляюцца тэлебачанне і кіно. Зразумела, і цяпер, калі экран даў сваю кінаверсію «Аніе Карэнінай» або «Любові Яравой», «Разлому» Б. Лаўранёва або «Трэцяга ракеце» В. Быкава, гэтыя творы могуць набыць цікавае тэатральнае ўвасабленне. І ўсё ж... Большасць публікі ідзе на сапраўды новы спектакль, дзе аўтар і выканаўца на чале з рэжысёрам адкрываюць раней невядзеныя далейшыя, а пра старое і вядомае ў так званых «адвечных праблемах» жыцця і смерці, кахання і здрады, праўды і фальшу гавораць па-новаму. Якраз так, як гэта цяпер робіць купалаўскі тэатр у спектаклях па п'есах М. Матукоўскага, А. Дзялендзіка і А. Макаёнка.

Звярніце ўвагу на жанравы багацце такой афішы — «Амністыя», нібы падхапіўшы эстафету сатырычных камедый К. Крапівы і А. Макаёнка, бярэ надзвычайны канфлікт сённяшняга дня ў новым для нашага тэатра асяроддзі; у «Начным дзяжурстве» дзейнічаюць людзі, пра якіх мы раней чыталі і з якімі нават сустракаліся ў кіно, але яны паказаны ў асобных умовах, калі ад кроку аднаго з герояў залежыць лёс і яго сябра, і яго пацыента, і зала актыўна ўспрымае маральна-этычныя высновы носьбітаў становага пачатку і адмоўных тыпаў; на мяжы грацэску закранае балючыя пытанні часу «Зацюканы апостал», п'еса-памфлет, скіраваная сваім ваюнічым пафасам супраць праў фашызму ў мяшчанстве, якое жывіць чалавеканенавісцкую ідэалогію прэтэндэнтаў на сусветнае панаванне. Навізна драматургічнага матэрыялу спрыяла рэжысёрскаму пошуку і дала добрую спажыву для акцёрскага роздзума. У спектаклях, пра якія мы гаворым, занята амаль уся трыпа нашага лепшага драматычнага тэатра! І якое сузор'е багатых на фантазію і майстарства артыстычных работ прадстае перад глядзельнай залай. Сур'ёзна і ўдумліва пабудаваны рэжысёрскія «канструкцыі» і вызначаны жанравыя асаблівасці спектакляў Ціханам Кандрашовым, Фёдарам Шэйнам і Барысам Луцкінам.

Вядома, у кожным з названых спектакляў ёсць пралікі — то драматургічны, то паставочныя, то акцёрскія. Пра «Амністыю», «Начное дзяжурства» і «Зацюканага апостала» спрачаюцца — і глядачы, і тэатральныя крытыкі, і калегі купалаўцаў па мастацтве, акцёры іншых тэатраў, і драматургі. Ды і газета «Літаратура і мастацтва» яшчэ не раз, відаць, будзе вяртацца да размовы пра кожны з гэтых спектакляў. Важна падкрэсліць, што тры прэм'еры купалаўцаў выклікалі грамадскі рэзананс і ажывілі цікавасць да тэатра масавага глядача. Гэтага дасягнуў калектыву ў добрай садружнасці з драматургамі. Набыты новы вопыт, варты вучэння і замацавання. І хоць гэты вокліч, здаецца, стаў газетным штампам, хочацца пажадаць Акадэмічнаму тэатру імя Янкі Купалы: «Так трымаць!» А іншым тэатрам рэспублікі браць прыклад з яго.

Пятро ВАСІЛЕЎСКИ

ХЛЕБ-СОЛЬ НА РУЧНІКУ

УРАЖАННІ, ДУМКІ, ПАЧУЦЦІ ХДЗЕЛЬНІКАУ ДЗЕН ЛІТАРАТУРЫ НА МАГІЛЕЎШЧЫНЕ

НІЧОГА асаблівага ў гэтай паездцы не прадбачылася: п'янінкі ехалі на сустрэчу са сваімі чытачамі. Такія сустрэчы ўжо сталі традыцыйнымі і звычайнымі. Праўда, гэтая паездка была адным з тых шматлікіх культурных мерапрыемстваў, што праводзіцца ў розных кутках нашай рэспублікі ў гонар вялікай падзеі — XXIV з'езда КПСС. — І таму настрой ва ўсіх быў прыўзняты.

І. Шамякін дае аўтографы чытачам з гор. Бышава. Фота В. АНТОНАВА.

ПА ШАШЫ МАГІЛЕЎСКОЙ...

Незвычайнае для гэтай пары цяпло з'ела снег. І наша бяжыць насустрэч машынам па-вясенняму вільготна-голай. Таполі паабалалі ўжо зіхаццём рукавом колерам тароннага цвіцення. Вясна, ды годзе!

Але на паўдарозе раптам паваліў снег. Іван Чыгрынаў задумна глядзіць на пахмуры і трывожны лес. Павел Кавалёў хітравата жмурыцца і думае:

— Іване, ці не выглядаеш ты месца ў лесе для сваіх герояў?

І Чыгрынаў працуе зараз над другой часткай рамана «Плач перапёлкі» і вымушаны прызнацца: так, сапраўды, у гэтую хвіліну ён думаў пра сваіх герояў. Менавіта ў гэтых пушчах жылі і змагаўся яны з ворагам.

Па галоўнай дарозе сваёй роднай Магілёўшчыны ехалі зараз і старэйшыя таварышы І. Чыгрынава — Іван Новікаў, Пятро Прыходзька, Павел Кавалёў, якія пратрылі сваіх герояў тапсама знайшлі ў сваіх родных мясцінах.

ГЭТА КАЛІСЬЦІ ЗВАЛАСЯ, «ЛАКІРОУКАЯ РЭЧАІСНАСЦІ»

Снежная навала кідалася пад колы машыны, біла ў шыбы, і адчувалася, як матору не хапае дыху, каб справіцца з раз'юшанай стыхіяй.

— Трэба перадыхнуць, хлопчыкі, — пранануе І. Новікаў.

Спыняемся. Невялікая вёсачка, галоўнай вуліцай якой стала шаша.

Кіруемся да белай будыніны. Гэта — магазін. Тавары такія ж, як і ў люб'імым магазіне Мінска.

— Глядзіце, хлопцы! Такіх кашуль і ў Мінску не заўсёды знойдзеш. Трэба ўзяць!

— Даламожам план выканаць, — жартуе І. Шамякін.

Маладая, у модным паралоным гарнітурчыку, дзяўчына добразычліва, але не без іроніі пасміхаецца:

— Які там план! Вось калі б нам хададзілікаў ды машыны падкінулі...

— Якіх машынаў? Швейных?

— Чаму — швейных? «Масквічоў» хаця б!

— А хто ж у вас купляць іх будзе?

— Як хто? Калгаснікі.

І дзяўчына расказвае, што патрэбнасць у лепшых марках тэлевізараў, халадзільнікаў, мэблі, попыт на аўтамашыны расце з кожным днём.

Вось напісаў я гэтыя радкі, прыпомніў дзяўчыну, тое, што яна скончыла кааператыўны тэхнікум, што магазін пабудаваны па лепшых сучасных узорах гандлёвых аб'ектаў, і падумаў: дзесяць, ад сілы п'ятнаццаць год таму назад пісьменнік, які б напісаў такое, абявілі б «лакіроўшчыкам».

Давайце паслухаем першага сакратара Магілёўскага абкома партыі Глеба Аляксандравіча Крыўліна. У час с'яброўскай бяседы з пісьменнікамі ў абкоме партыі ён расказаў:

— Зараз у сёлах Магілёўшчыны жыве 700 тысяч чалавек. І ведаеце, з поўнай адказнасцю за свае словы скажу, што скардзіцца селянам на сваё жыццё цяпер не прыходзіцца. Заможна жывуць нашы калгаснікі. Вось вам некаторыя лічбы. На вобласці ў ашчадных касах ляжыць укладанне на 900 мільёнаў рублёў. Больш паловы гэтых укладаў належыць калгаснікам. Аплата працы ў калгасах вобласці за п'яцігодку павялічылася на 88 працэнтаў! Парк сельскагаспадарчых машын папоўніўся ўдвая. Галоўнае зараз для нас праблема — гэта будаўніцтва на сяле. І будзем нямаля, але трэба значна больш. Сёлета на Магілёўшчыне трэстамі Міністэрства сельскага будаўніцтва БССР і арганізацыямі аблміж-калгасбуда намечана асвоіць 46 мільёнаў капіталаўкладанняў. Дзесяткі новых пабудов упрыгожаць многія калгасы вобласці. Прадугледжана ўвесці 254 аб'екты, сярод якіх значнае месца займаюць жыллыя дамы, культурна-бытавы ўстанавы. Для калгасаў будзе пабудавана чатыры рамонтна-механічныя майстэрні, 10 зборна-складаў. Будзе закончана будаўніцтва 38 комплексных жыллагадоўчых гарадкоў. Усяго не пералічыш...

САМІЯ ПРЫГОЖЫЯ КВЕТКІ МАГІЛЕЎШЧЫНЫ

На сустрэчы ў гарадскім Доме культуры з рабочымі, служачымі і

студэнцкай моладдзю Магілёва Мікалай Гарулёў сказаў:

— Вось вы нам падаравалі імат кветак. Дзякуй вам. Але я павінен вам сказаць, што самай прыгожай кветкай Магілёўшчыны зараз з'яўляецца вольга!

І паэт узяў над галавой шматок белай кудзелі.

У зале ўспыхнулі дружныя воплескі, і пачуся ўсхваляваны дзявочы галасок, высокі і пявучы ад нечаканага захаплення:

— Гэта ж наш лаўсан!

Так, лаўсан. Тапосенкавая, як павуцінне, нітачка. Але паспрабуй яе парваць! І якія ярыя колеры. Белы, як чысты снег. Чорны, як сажа. Шэра-блакітны.

Начальнік хімічнай вытворчасці «Лаўсанбуда» Уладзімір Максімавіч Пшаніцын гаварыў пісьменнікам, што прыйшлі ў госці да рабочых.

— Будзе яшчэ і карышчы, і цёмна-сіні, і другія колеры. З афарбаванага ў масе палімера атрымліваецца валакно любога колера.

Дзяўчына, што стаяла каля пульту ўпраўлення аграгатам, сыпле на далонь Юрасю Свірку чорныя крышталічныя паперкі. Паэт здзіўлена глядзіць на іх, недаверліва пытае:

— Вось з гэтага ўсё тут робіцца?

— З гэтага, — лагодна пасміхаецца дзяўчына, гаспадыня складанай палімернай гаспадаркі.

Іван Шамякін, Мікалай Гарулёў і Магілёўчане — Пятро Шасцерыкоў і Васіль Матэвушаў прыехалі ў госці да рабочых завода штучнага валакна імя В. Куйбышава яшчэ тады, калі там адбываўся мітынг з выпадку ўзнагароджання завода ордэнам Кастрычніцкай рэвалюцыі. І перш, чым пачаць размову аб дасягненнях беларускай літаратуры, І. Шамякін вішчуе заводскі калектыв з вялікай ўзнагародай.

— Нам вельмі паінацвала, — гаворыць ён, — трапіць да вас у госці ў такі святочны для вас дзень. Падзяляючы вашу радасць, мы адчуваем асаблівую адказнасць перад вамі. Будзем працаваць, каб вам не было сорамна за нас, каб вы з цікавасцю чыталі нашы кнігі.

Пісьменнік Павел Кавалёў, Іван Калеснік, Эдуард Валасевіч і Анатоль Іваноў у тры дні наведлі працаўнікоў Бабруйскага фанерадравапрацоўчага камбіната, таксама ўзнагароджанага ордэнам Кастрычніцкай рэвалюцыі.

І. Кавалёў пасля ў захапленні расказаў:

— Каб вы пабачылі, якую мэблю робяць на камбінаце! Цуд! Паказваюць нам узоры вырабаў ды кажуць: «Мо хто цяпелыцца хоча раскласці вольга на гэтым гарнітуры?» Мы думаем — жартуюць. Не! Дырэктар камбіната гасіць сваю цыгарэту аб паліроўку, і, разумеюць, па лостраной паверхні ніякага следу.

Пабывалі мы і на іншых прадпрыемствах, адзначаных ўзнагародамі: на заводзе «Электрарухавік», ўзнагароджаным ордэнам Леніна, на заводзе «Строммашына», на сцягу якога — ордэн Працоўнага Чырвонага Сцяга.

Усюды беларушскія пісьменнікі былі жаданымі гасцямі.

Шчыра сустракалі працоўныя Клімавіцкага раёна сваіх землякоў: адразу трох Іванаў: Новікава, Чыгрынава, Аношкіна і паэта Пятра Прыходзьку.

Вучоных і студэнтаў галоўнай нашай кузні сельскіх спецыялістаў — Горацкай сельскагаспадарчай акадэміі — наведлі магілёўскі літаратуразнаўца Якуб Усікаў і паэты Адам Русак, Юрась Свірка.

З працоўнымі Клімаўскага раёна сустракаліся вядомы беларускі паэт Аляксей Пысін, пісьменнік Васіль Хомчанка, кінасцэнарыст Юрый Лакербай.

Старакытны Меціслаў гасцінна сустракаў Пятра Шасцерыкова, Міколу Гарулёва, Міхаса Скрыжку.

Ад Магілёва разбегліся ва ўсе канцы вобласці пісьменніцкія дарогі...

САКРЭТ ПІСЬМЕННІЦКАЙ ПАПУЛЯРНАСЦІ

На радзіме славага снайпера, Героя Савецкага Саюза Хвядоса Смалякова ў калгасе імя Куйбышава нас сустракалі на парозе клуба хлебам-соллю. Духмяны, толькі што з поду, вялікі каравай уручылі Івану Шамякіну.

Пасля на с'яброўскай бядзеце ў дырэктара мясцовай школы М. Максімаўца я, жартуючы, спытаў: чаму каравай уручылі менавіта Шамякіну?

— А таму, што самы любімы наш пісьменнік — Іван Пятровіч.

Любімы пісьменнік... Сапраўды, у гэтай паездцы пры сустрэчах са сваімі чытачамі і выбаршчыкамі (Івана Шамякіна абралі сваім дэпутатам працоўныя Слаўгарадчыны), было столькі праяў усенароднай павагі да вядомага пісьменніка столькі было сказаў на цёлых слоў удзячнасці ў адрас яго самога і яго твораў, што міхволі хочацца прааналізаваць вытокі падобнай папулярнасці пісьменніка ў наш час:

У чым сакрэт?

На трыбуну сельскага клуба падымаецца Іван Пятровіч Шамякін, і ў зале адразу ствараецца трывалая атмасфера ўзаемадзейня і зацікаўленасці. Чаму так атрымліваецца. Сын лесніка, потым салдат, настаўнік, сельскі прапагандыст і, нарэшце, пісьменнік для ўсіх, і, нарэшце, у гэтай зале, свой, зразумелы і блізкі. Тут сабраліся сумленныя працаўнікі і аднадумцы, каб шчыра пагаварыць аб сваіх справах, падзяліцца планами на будучае. І. Шамякін так прама і пачынае сваю гаворку:

— Такія сустрэчы з народам, — патрэбны больш нам самім, чым нашым чытачам. Пасля такіх сустрэч нельга больш адказа ставіцца да сваіх задум. Вось магу прызнацца: хацеў садзіцца за новы раман. Але паслухаў людзей, пабачыў іх справы і зразумеў: ранавата садзіцца за раман! Прыйдзецца яшчэ паездзіць, людзей паглядзець, паслухаць, разабрацца ў новых з'явах жыцця. Ну, хоць бы гэты калгас імя Куйбышава. У кожнай хаце — тэлевізар! Вёска, у якой некалькі год таму назад не было электрычнасці, сёння глядзіць з Масквы, з Мінска тое ж самае, што глядзіць і масквічы, і мінчане. Дык людзей гэтых уво не правядзеш на мякіне! І час у іх зараз ёсць, каб чытаць уважліва, разабрацца, што да чаго. Тое, што сыходзіла з рук брата-пісьменніку некалькі год таму назад, зараз — не сядзе...

Можа быць, гэтым перш за ўсё і гарысны такія паездкі!

Станіслаў ШУШКЕВІЧ

У КРАІ ДЗІВОСНЫХ СКАРБАЎ

ў правядзенні дзён літаратуры да нас прыехалі ў большасці нашы землякі — пісьменнікі, якія тут нарадзіліся і зрабілі свае першыя крокі ў літаратуры.

А потым слова было дадзена пісьменнікам. І. Навуменка, М. Гамолка, І. Васілеўскі, Я. Скрыган, Хв. Жычка, П. Прануза, Б. Спрычан, А. Лойка. Прачыталі свае творы, падзяліліся ўражаннямі ад знаёмства з горадам, расказалі аб сваіх задумах і планах.

Назаўтра, 11 лютага, наша брыгада падзялілася. Па маршруце, Мазыр — Хойнікі паехалі І. Мележ, А. Лойка, І. Навуменка, Б. Спрычан, Л. Гаўрылін і я, у Рагачоў і Светлагорск — Я. Скрыган, Хв. Жычка, М. Гамолка, І. Васілеўскі, Я. Каршук і П. Прануза. Усюды, дзе нам давялося пабываць, нам былі аказаны шчыры, сардэчны прыём як з боку партыйных, савецкіх і грамадскіх арганізацый, так і з боку шырочных мас працоўных Гомельшчыны.

Старшыня калгаса «12 год Кастрычніка» В. Пінчук (злева) вітае дэлегацыю пісьменнікаў. Хлеб-соль прымае Янік Скрыган. Фота М. КАЗЛОВА.

У Мазыры мы сустракліся са студэнтамі і выкладчыкамі педагагічнага інстытута, пабывалі на будаўнічай пляцоўцы Мазырлага фантэрапрацоўчага камбіната і ў гасцяў у рабочых «Мазырсельбуда».

Па дарозе ў Хойнікі Іван Паўлавіч Мележ запэўніў нас на сваю радзіму, у вёску Глінішча. Літаральна за некалькіх мінут калгасны клуб быў перапоўнены. Аўтара «Людзей на бало-

це» цёпла віталі і вішпавалі землякі. Яны з увагай і ўдзячнасцю слухалі яго выступленне і выступленні яго калегаў.

Хвалюючай была сустрэча на Хойніцкай фабрыцы мастацкіх вырабаў. Літаратуры вечар тут быў праведзены проста ў цэху. Тут жа рабочыя мелі магчымасць пабачыць ініцыятыву і атрымаць аўтографы. На вечары І. Мележу было ўручана пасведчанне ганаровага рабочага прадпрыемства.

Вялікі літаратурны вечар быў праведзены ў клубе калгаса «Рассвет» Хойніцкага раёна.

Другая наша група наведла музей народнай славы ў Рагачоў, сустрачалася з калектывам Рагачоўскага малочна-кансервавага камбіната, з калгаснікамі вёскі Журавічы, што на Рагачоўшчыне, з хімікамі Светлагорска.

13 лютага ўся наша брыгада зноў сабралася ў Гомелі. Вечар у абласной бібліятэцы быў нібы заключным.

Сустрэчы і выступленні на Гомельшчыне наблізілі нас да радных працаўнікоў горада і вёскі, мы сваімі вачыма ўбачылі вялізны культурны і гаспадарчы змены ў жыцці палешанкоў. Усё гэта натхняе на стварэнне новых праўдзівых і высокамастацкіх твораў, якія б засведчылі магутны талент нашага народа ў светлую будучыню.

УДЗЕЛЬНІКІ Дзён літаратуры на Гомельшчыне, рыхтаваліся да паездкі на Палессе, як да творчай справы, перад працоўнымі палірадамі XXIV з'езда КПСС, рыхтаваліся, як да свята. І прадчуванне нас не падманула. Шматлікія сустрэчы з рабочымі і калгаснікамі, настаўнікамі і студэнтамі, гутаркі з партыйнымі, савецкімі і камсамольскімі работнікамі былі для нас сапраўднымі святам.

Раніцою 10 лютага нас цёпла і шчыра сустракалі гамельчане — букетамі жывых кветак, гарачымі словамі прывітання. Нас запрасілі ў абкоме партыі, дзе адбылася таварыская гутарка. Першы сакратар абкоме партыі В. Гваздзёў горада прывітаў пісьменнікаў, пажадаў ім поспехаў, прыемных і карысных сустрэч з працоўнымі вобласці. Ён шчыра павітаваў ініцыятыву нашай пісьменніцкай брыгады І. Мележа з п'ятнаццацігоддзем і высокай урадавай ўзнагародай.

У той жа дзень мы наведлі ўніверсітэт. Пасля кароткай гутаркі ў праектара прафесара Ф. Хартановіча ў актавай зале адбыўся вялікі літаратурны вечар, на якім прысутнічалі не толькі студэнты, але і прадстаўнікі грамадскасці горада.

— Нам радасна вітаць пісьменнікаў, якія прысутнічаюць тут, тых, хто ўносіць значны ўклад у развіццё роднай літаратуры, — гаварыў, адкрываючы вечар, сакратар Гомельскага гаркома партыі Б. Тамашоў. — Нам прыемна ўдвая, што для ўдзелу

КАНДРАТ КРАПІВА — з'ява такая ж неспешна-немінуемая на нашай нацыянальнай глебе, як і Янка Купала. Кожны народ, урэшце, мае права на свайго Лафатэна ці Крылова. Беларусам у гэтым сэнсе пашчасціла — можа таму, што ўся папярэдняя наша літаратура, пачынаючы ад самай старажытнай, была палемічна-сатырычнай, трымалася на сатыры.

Уся наша сатыра чакала такога адкрывальніка, які б падняў з народных глыбін тую запасы жывой мудрасці, досціпу, з'эдлівага смеху, што спакон зберагаліся ў народнай сама-свядомасці. А вазьміце літаратуру — усе сатырычныя струмені, ручаіны, плыні, прытокі, пачынаючы ад самых ранніх, што ўпершыню закрывічылі трыста год назад у напісаных на беларускай мове вершах Сімяона Полацкага, да сатыры Багушэвіча, Купалы, Коласа — усё гэта таксама ж як бы чакала свайго шырокага наватарскага працягу, чакала асобнага магутнага рэчышча, імя якога даўно ўжо мы ведаем — Кандрат Крапіва.

Пачатак быў нібы зусім выпадковы. Мне бачыцца высокая постаць будучага сатырыка ў той паваротны момант, калі ён нечакана затрымаўся на адной з вуліц Мінска перад наклеянай на сцяне газетай «Савецкая Беларусь». І сталася дзіва! Кандрат Кандратавіч, які, дарэчы, перад гэтым ужо займеў (праз газету «Красноармейская правда») першую славу «паэта-камандзіра» (ён выкладаў у ніколе малодшага камсаставу) і ніколі дагэтуль нават не спрабаваў пісаць па-беларуску, нечакана, можа яшчэ да таго не ўсвядомлена, адчуў у душы прабуджэнне роднай стыліі — мовы, дум, псіхалогіі беларускага складу. Выпадкова? Зусім не! Атмасфера 20-х гадоў была напоўнена свежасцю тых навалычных разрадаў, тых парывіста-моцных павеваў, якімі на поўныя грудзі дыхалі на вялікім рэвалюцыйным прыродзіні Купала, Колас, Багдановіч. Разам з тым — гэта быў і час усеагульнага народнага абуджэння да дзяржаўнага і грамадскага жыцця, да працы, час пачування энтузіязму, а таксама — і тых супярэчлівасцей, што агаляюцца на рубяжы лямі старога ўкладу. Крапіва ўспамінае, што яго душой тады завалодала «простая жаданне ўмяшчацца ў жыццё і сёе-тое ў ім паправіць» — з гэтай зыходнага зэтэтычнага лоджэсу і пачалося грамадзянскае служэнне вялікага таленту.

Літаратура не многа знае выпадкаў, каб з першых крокаў да пісьменніка таг нечакана прыходзіла шырокая вядомасць і творчая сталасць, як прыйшлі яны да Кандрата Крапівы. Голас яго адразу пачула не толькі Усходняя, але і адгароджаная драматы Беларусі Заходняя. Сёння нельга чытаць без усмешкі жывыя сведчанні В. Таўлая аб тым, як у тую пару заходні беларус залічаў Крапіву ў землян-заходнін, як у час лютавання дэфензівы шчыра трывожыўся за лёс улюбёнага сатырыка: «Ці не трапіў і ён на Лукінін?»

Каб валодаць такой дзейнасцю і заваяваць такую шырокую рэпутацыю, патрэбна мець нешта большае, чым творчы талент. Тут патрэбен яшчэ талент грамадзяніна. Больш таго: сапраўднаму мастаку, сатырыку, байка-

ліску нельга і без трэцяга таленту — таго, які вельмі высокая цаніў Бялінскі ў Крылове — таленту народнасці. У гэтым трыадзістве талентаў — уся прыцягальная сіла буйнай асобы Кандрата Крапівы як мастака і чалавека. Пачну з першага.

Крапіва надзелен рэдкім дарам востра-драматычнага і сатырычнага бачання рэчаў, тонім адчуваннем таго камізму, калі ўнутраная пустаці, ніччэнасць нярэдка прыкрываецца вялікімі прэтэнзіямі, якіх хапіла б «на слана». У такой падледжанай неадпаведнасці толькі гатовая сітуацыя, унутраны драматызм якой часцей за

таварыша па пары: «Крапіва, безумоўна, вялікі майстар байкі і камедыі, але ён і добры лірычны паэт і цудоўны бытапісьменнік. Дыяпазон яго творчасці вельмі шырокі, таму што пісьменнік шырока глядзіць на жыццё і глыбока пранімае ў яго тайнікі: ён бачыць у ім і гераічнае, і трагічнае, і смешнае».

Думку апошняга сказа хацелася б асабліва падкрэсліць, бо шырокім поглядам на жыццё, глыбокім пранікненнем у яго тайнікі валодае толькі вялікі грамадзянскі талент, які вельмі каларытна ўзбуўляе творчую асобу Крапівы. Перачытваючы з аса-

ця, Крапіва вылучае: на першае месца — прыватніцтва і рэлігію (іх роля ў будучым зменшыцца да мінімуму), на другое — розныя формы прыстасавальніцтва, якое аказалася на дзіва жывуча-ўчэлістым. На гэтым нялёгкім кірунку творчасці Крапівы і пачыла асноўны зінчальны агонь.

Пафас крытычнага, грамадзянскага адмаўлення ў імя высакародных ідэалаў — гэта тая нялёгкая форма свядоўлення, якая вечно блітэжыла тых, хто не разумее спецыфікі сатыры. Змагаючыся з адмоўнымі праявамі найліпшай жыцці, сатыра Крапівы ўключалася ў актыўную барацьбу за на-

Мікола АРОЧКА

ТВОРЧЫ ПОДЗВІТ САТЫРЫКА

ўсё і кладзецца ў аснову твора. Але ж нярэдка тое, што адкрылася крытычна-пранікльваму зроку, трэба перавесці на «рэальнае» інашасказанне, алегорыі — і тут асаблівую кантоўнасць мае характэрны тып асацыяцыйнага мыслення «па аналогіі», якое пераносіць ідэю на з'явы прыроды, у жывёльны свет.

Прырода таленту Крапівы, мне здаецца, моцна паўплывала на прыроду тых жанраў, якія ім распрацоўваюцца. Справа ў тым, што яго талент далёка не вычэрпваецца толькі сатырычным складам мыслення. Кандрат Кандратавіч не раз уражваў нас і пранікльвым ірызмам («Не сумуй на мне, старая, будзь здарова, маці!»), чараваў песеннасцю, жывой страфічнай формай радка, якая ўразнастаіла традыцыйна-вольныя памеры байкі, зрабіла яе лаканічна-гнуткай («У папа ды быў сабак»). А вазьміце тонкую паэтызацыю прыроды, яго жываніс і дакладны бытапіс, цягу да востра-драматычных палотнаў, да эпаса — усё гэта стварае ў творчасці Крапівы непаўторна індывідуальны і шырокі свет з многімі прасторавамі вымярэннямі.

Не магу не спаслацца на словы П. Глебін, які папярэджваў ад аднабоковага вымярэння таленту свайго

дай многія, даўно прызнаныя ўзоры яго паэзіі, драмы, камедыі, што сталі хростаматычнымі, часам не задумваецца, якой мужнасці, грамадзянскага сумлення патрабавалі яны ў свой час ад пісьменніка. 20-я і часткова 30-я гады былі спрыяльнай глебай для ўзвужэння таленту, але ж яны пакідалі і нямала гатэніў на шляху крытычна-пранікльвага асэнсавання.

Гэтымі каменямі былі многія тэорыі, густа населеныя, паводле слоў Крапівы, «страшнымі рэфарматарамі», якія навязвалі думку аб аджыванні ў савецкі час не толькі алегорыі, але і ўвогуле сатыры як прадукту старога свету. Рэфарматары гэтыя былі і сапраўды «страшнымі», бо, спекулюючы і грозчычы імам мастацтва, самі былі звычайнымі прыстасаванцамі — ім не так проста было даваць бой. «Панцыры іх службовых аўтарытэтаў, — пісаў пра іх Крапіва, — часамі настолькі моцныя, што вострыя сатыры можа іх даставаць да жывога толькі з вялікай цяжкасцю і... небяспечнаю». І ўсё ж пісьменнік-грамадзянін ішоў на такую рызыку, свядома ідаючы выклік і прымаючы бой — і ў гэтым была вялікая грамадзянская служба яго творчасці. У якасці асноўных аб'ектаў, патрабуючых неадкладнага асмяяння і выкрыц-

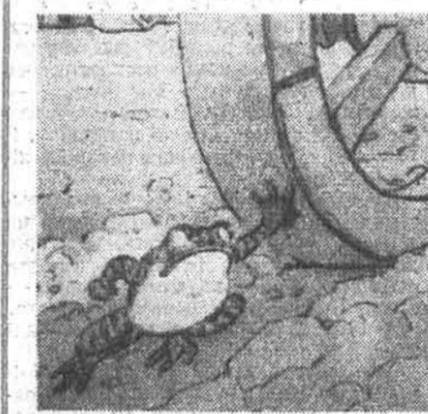
тны памуністычныя ідэалы, сцвярджаючы часціну нашых дум, помыслаў, спраў.

Толькі адшыюшыся на гэтую адлегласць у часе, мы нечакана заўважам, якую тытанічную і незаменную работу споўніў і спаўніе той, хто на самым пачатку рапуча аб'явіў: «...змяваць дакастрычніцкі бруд — задача мая ўдарная».

Талент Крапівы — глыбока нацыянальны, патрыятычны і сапраўды народны. Родная стылія на поўны голас і загаварыла ў яго творах, што яна нідзе і ніколі не падала яго і раней — ні ў травінях імпералістычнай ваіны, ні пад час іншых ліхалеццяў. Стылія клопатаў народных дум, роднай мовы не магла не захапіць усю натуру чалавека, які з маленства ўмеў слухаць думу народа, ведаў яго натуру, яго патрэбы і баянікі, які стаў яго сынам і — дарэчы — яшчэ ў семінацкі год вытрымаў першы экзамен на званне народнага настаўніка. Такім ён заўсёды быў і ёсць: адначасова — сынам і настаўнікам.

Векавая народная мудрасць, дасціпнасць, повал разварушанасць людскай свядомасці загаварылі вуснамі мастака. Вазьміце тую ж вяршыню баечнага майстэрства або буйныя дра-

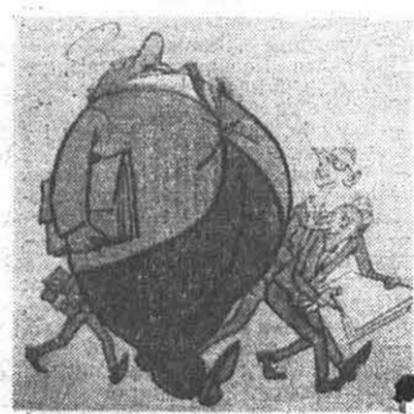
АНАТОЛЬ ВОЛНАУ ІЛЮСТРУЕ БАЙКІ КАНДРАТА КРАПІВЫ

Жаба ў каліне.

Старшыня.

Балада пра Яўтуха.

У ДЗЕНЬ ЮБІЛЕЮ ПРЫГАДВАЕЦЦА У ДЗЕНЬ ЮБІЛЕЮ ПРЫГАДВАЕЦЦА У ДЗЕНЬ ЮБІЛЕЮ ПРЫГАДВАЕЦЦА

Мікола ЛОБАН

З КЛОПАТАМ ПРА РОДНУЮ МОВУ

ПРА ПІСЬМЕННІКА не прынята гаварыць: ён любіць родную мову. Цяжка ўявіць сабе такога пісьменніка, які б не любіў мовы свайго народа, мовы на якой ён творыць свае мастацкія рэчы. Пра пісьменніка можна гаварыць, як клопатоўца: ён пра сваю родную мову. У гэтых адносінах пра Кандрата Кандратавіча павінна весціся жасбая размова. Яго цікавасць да мовы выходзіць далёка за рамкі звычайнага пісьменніцкага клопату. Будучы выдатным майстрам мастацкага слова, Кандрат Кандратавіч Крапіва ўжо на працягу дзесяцігоддзяў з'яўляецца агульнапрызнаным заканадаўцам граматычных, вымаўленчых і правіпсных нормаў сучаснай беларускай літаратурнай мовы. Ён вельмі ўдала спалучае ў сабе выдатнага мастака і не менш выдатнага вучонага-лінгвіста. Кандрат Кандратавіч аддаў вельмі многа увагі і часу даследаванню самых надзённых пытанняў мовы:

яе арфаграфіі і лексікі, фразеалогіі і дыялекталогіі.

Паглыбленае захапленне пытаннямі мовы ў Кандрата Кандратавіча звязана з раннім перыядам яго літаратурнай творчасці, калі ён праз часопіс «Узвышша» падарыў нам сваю выдатную працу пра беларускія прыказкі і прымаўкі. Гэта, бадай, лепшая з тэарэтычных прац, што павяліліся па гэтым жанры народнай творчасці. Далейшыя лінгвістычныя інтэрэсы звязаны з пытаннем перагляду правіпснай сістэмы і стварэння першых акадэмічных слоўнікаў.

У дакладзе, прычым там на рэспубліканскай канферэнцыі па пытаннях беларускага правапісу ў 1952 годзе, Кандрат Кандратавіч пераканаўча даў адпаведнасць многім правіпсам новаму ўзроўню развіцця літаратурнай мовы і надзённым пытаннем рэфармы правапісу. У гэтым дакладзе ён не толькі абгрунтаваў неабходнасць змен у правапісе, але і вызначыў напрамак рашэння многіх праблем. Прапановы Кандрата Кандратавіча склалі аснову прынятай потым урадавай пэстановы 1957 года «Аб удакладненнях і некаторых зменах беларускага правапісу».

Вялікі, вельмі вялікі кавалак свайго жыцця Кандрат Кандратавіч аддаў на стварэнне беларускіх слоўнікаў. Пасляваеннае маладое пакаленне беларускіх моваведаў было яшчэ слабое ў навуковых адносінах, сілы гэтыя толькі збіраліся, а патрэба ў слоўніках была надзвычай вялікая. І ўсё ж нягледзячы на гэтыя акалічнасці, і трэба прызнаць, што

мы былі задужа бяздумныя і нешчасныя ў адносінах да рэдкага сатырычнага таленту Кандрата Крапівы. Кандрат Кандратавіч — удзельнік стварэння «Руска-беларускага слоўніка», рэдактар «Беларуска-рускага слоўніка», адзін з рэдактараў акадэмічнай «Граматыкі беларускай мовы», «Дыялекталагічнага атласа», зводу «Правіп беларускай арфаграфіі і пунктуацыі», падрыхтаванага да друку вялікага арфаэпічна-арфаграфічнага слоўніка і многіх іншых прац. На падыходзе вялікай работы па падрыхтоўцы да друку пяцітомнага тлумачальнага слоўніка. Ды і ці толькі? Усе буйнейшыя дасягненні беларускай мовазнаўчай навуцы за пасляваенны час у той ці іншай ступені звязаны з імем Кандрата Кандратавіча Крапівы.

Якуб МІСКО

ЯГО ЛЮБІЛІ НА «КРЭСАХ»

КАНДРАТ Крапіва быў адным з самых вядомых паэтаў у былой Заходняй Беларусі. Людзі ведалі і любілі яго вершы. Асабліва байкі. Баява, п'якуюча крапівоўскай сатыра дэпамагала змагацца з катаржнай мярзотнасцю на «крэсах усходніх».

Прыгадваецца такі выпадак. У Віленскім акруговым судзе ішоў працэс над сялянамі-камуністамі. У сваіх апошніх словах падсудныя не прасілі панскай літасці, а адзін з іх, звяртаючыся да суддзя, сказаў так:

— Сёння ваша права, але наша праўда. І гэтую праўду вам не задушыць, бо, як гаворыцца, «каб сонца засланіць, вушэй асліных мала».

Можна, прамоўца і не ведаў, чые гэта словы пра сонца і асліныя вушы. Хутчэй за ўсё так яго і было, бо многія байкі і вершы Кандрата Крапівы хадзілі па вёсках у рукапісах і не заўсёды можна было дазнацца, хто іх аўтар. Ад гэтага, вядома, яны не рабіліся менш п'якучымі.

Вельмі папулярнай у заходнебеларускай вёсцы была «Біблія», у якой паэт дасціпна выкрываў папоўскую хлусню стварэнні свету. Гэты твор людзі перапісвалі, перадавалі з рук у рукі, вывучалі напам'яць. Збярўцца, бывала, мужчыны вечарам у якую хату, пагамоняць пра жыццё-быццё, а пасля да Івана ці Пятруся:

— Давай, браце, што-небудзь з «Бібліі». Як гэта там — «не гарыць капуста й моркаў»...

Іван ці Пятрусь — самыя пісьменныя хлопцы ў вёсцы — не давалі сабе доўга прасіць. І трэба было бачыць, як слухалі, як рагелалі мужчыны, а каторыя дык яшчэ прыгаворвалі:

— Вось гэта Крапіва, вось гэта смаціць!

Асабліва шырока былі распаўсюджаны

ПРЫЗВАННЕ

матчыныя творы — «Партизаны», «Хто смеяцца апошнім» — у іх жа зайграла не толькі іскрамётная сіла жывога народнага слова, смеху, але і народнага погляду на рэчы, на падзеі ў свеце. Голас працаўніка з народа, сумленна-мужнага, усёразумеючага, з хітраватай прымружышай вока максімальна набліжаецца ў іх да голасу самога мастака. Але Крапіва не раствараецца ў сваім чытачы, не падстройваецца пад яго, а калі трэба — падказвае яму, калі трэба — высмейвае, адрывае вочы на ўсе праўды і няпраўды свету. Вучыць і сам несумняйна вучыцца ў народа.

У нашых вялікіх заснавальніках літаратуры былі плечы волатаў — на войнах плячо яны бралі (прыспешваю час!) на цэлай ношы не ўзнятых яшчэ родаў і жанраў літаратуры: Куналя — паэзію і драму, Колас — паэзію і эпас, Багдановіч — паэзію і крытыку... Кандрату Крапіву суджана было таксама ўзяць на адно плячо сатырычную паэзію, байку, на другое — казку і драму. Ішло гэта, вядома, ад шчодрой магутнасці таленту, ды і яшчэ — ад насупай гістарычнай патрэбы.

Майстэрства камедыі Крапіва адточваў спачатку на алегарычных сцэнах баянага жанру («Зубы», «Докрэт»), на драматычным завастраенні сатырычных вершаў («Кат у німлаасці» пазначаны як «Меладрама ў адной дзеі»). Некаторыя з іх цалкам трымаюцца на камічным дыялогу і маюць б скласці выгрышную сцэнку-фрагмент у драматычным творы.

У кожнага з нас было сваё адкрыццё Крапівы-драматурга, была свая сустрэча з яго п'есамі-спектаклямі, сустрэча з простымі і ніпростымі, каларытна вылічанымі натурамі, як дзед Бадзь, дэця Каця, Гарлахвацік, Туляга, Пытляваны, Жлукта-Чарскі, Чарнаус, Перагуд — з гэтымі і многімі іншымі персанажамі мы так паспелі аэстэтычна зжыцца, асвойтацца, што здаецца часам — і на самай справе з ім не раз у жыцці бачыўся, спрачаўся, дзеляў трывогі і роздум, а з некаторымі быццам і пуд солі з'еў.

У шырокім, несумнянным мастацкім рэчышчы, якое мы называем — Кандрат Крапіва — мне бачыцца быстрына, якая захоплівае многія жанры і роды літаратуры, глыбіна віруе і, чыстая, калюча-свежая, мкне ў далеч даступнасці: гэта крапівінская сатыра. Яна

нідзе не ўтварае старыц, а шлях свой торыць далей у вечным руху і абнаўленні.

Калі гаварыць аб працягу традыцый, то ад Крапівы, мне здаецца, пачынаюцца два асобныя шляхі-разгалінаванні, нібы дзве рукі, працягнутыя ў будучыню — па-наватарску ўзнятыя ім жанры — байка і камедыя. У мяне часта набягае адзін ўспамін. Аднойчы, адкрываючы на сваіх старонках аддзел гумару і сатыры пад назвай «Крапіва», часопіс «Сельская гаспадарка Беларусі» (у якім мне якраз выпала весці гэты сатырычны раздзел) звярнуўся да Кандрата Кандратавіча за благаслаўнем. І Крапіва не адмовіўся ад ролі хроснага — напісаў верш:

Учора кажуць мне: — Кандрат, Есць «Крапіва» другал.
— Ну што ж, — кажу, — я вельмі рад,
Няхай здарова дыгае.

Таго, хто цягнеца ў хвасце, —
Расцяпу, гультаю,
Няхай вялікая расце
На жулікаву спіну;

Няхай агнём пляч яна
Чужынца-ліхадзея;
Няхай апраўдае спаўна
Чытацкія надзеі.

Гэта благаслаўненне, напісанае з прыватнага выпадку, сёння адгукнулася на мяне шырокім падтэкстам. Паглядзіце, як усцешыла нашага слаўтага сатырыка тое, што ёсць «крапіва» другал! Любыя сцверджаны кірунак у літаратуры жыве толькі тады, калі ў яго ёсць працяг. Зараз на крапівінсім напрамку выразна абазначыліся постаці А. Магаёна, У. Корбана, Э. Валасевіча і цэлай нагорты маладзёжных сатырыкаў і гумарыстаў. Але яшчэ, здаецца, сатырычны жанры пад іх пёрамі не набралі той вышыні, што здабыта іх настаўнікам. Што ж, «другой крапіве» ў сваім роце ёсць на каго трымаць творчае раўненне.

За плячыма Кандрата Кандратавіча гераічна-цяжкі, апалены чатырма войнамі, складаны і слаўны шлях даўжыней у тры чвэрці стагоддзя. Шлях усенароднай вядомасці і папаны. На зямлі славянскай з усіх сатырыкаў, здаецца, аднаго толькі дзядулю Крылова прыжыццёва шанавалі так, як сёння шануем мы нашага Кандрата Кандратавіча.

Так ушаноўваюць толькі за вялікі творчы подзвіг.

САТЫРА — пісьменніцае прызванне Крапівы, яго мастацкая зброя, яго пафас, найбольш яркая асаблівасць яго паэтычнага даравання.

Да сатыры звярталіся многія беларускія пісьменнікі, але толькі Кандрат Крапіва непамерна пашырыў яе ўладанні ў беларускай літаратуры, адкрыў новыя шляхі для яе развіцця. У яго творчасці сатыра ўпершыню стала «царуючай каралевай» усіх жанраў і родаў літаратуры, не толькі паэзіі, але і прозы, і драматургіі. Інакш кажучы, яна зрабілася адным з галоўных спосабаў мастацкага даследавання жыцця, тым своеасаблівым люстрам, праз якое адбілася эпоха, імкненні і ідэалы савецкіх людзей. З сатырай звязаны творчыя пошукі, найбольш значныя мастацкія дасягненні і здабыткі К. Крапівы — паэта, прэзідэнта, драматурга, і таму яго сатырычны вопыт мае прынцыповае значэнне, заслугоўвае глыбокага, усебаковага вывучэння.

К. Крапіва — выдатны савецкі паэт-байкапісец, стваральнік беларускай нацыянальнай байкі. Ён узвёў гэты жанр у ранг сапраўднай паэзіі. Мы можам сказаць — і гэта ніколі не будзе перабольшаннем, — што ў творчасці Кандрата Крапівы беларуская байка набыла сваю мастацкую сталасць і прыгажосць, стала дзейсным сродкам палітычнай сатыры.

Той, хто знаёміцца з байкамі і сатырычнымі вершамі Крапівы, не можа не адчуць у іх жывога подыху нашага часу. Палітычная страснасць, зладзённасць, імкненне актыўна ўплываць на грамадскую свядомасць, ставіць хвалюючыя праблемы палітыкі, камуністычнай маралі — усё гэта арганічна ўласціва лепшым творам Крапівы, у якіх яскрава выяўляецца глыбока партыйная пазіцыя пісьменніка.

Сіла сатыры Крапівы — у высокай ідэйнасці, у непарыўнай сувязі яе з жыццём народа. Яна заўсёды мае канкрэтны са-

цыяльны адрас. Сатырычныя творы пісьменніка накіраваны супраць звычак і традыцый старога, капіталістычнага грамадства, супраць усяго таго, што перашкаджае нашаму руху наперад, прасякнуты пафасам жыццесцвярджэння, гарачай верай у перамогу перадавога, камуністычнага.

Сатырычны талент К. Крапівы рос і выхоўваўся на шырокіх традыцыях рэалістычнай сатыры, але гэта пераемнасць з класічнымі традыцыямі шматкратна аласордкавана ў творчасці пісьменніка сатырычным вопытам народнага.

Сатыра Крапівы неадлучна ад народнай паэтычнай культуры. Яна увабрала ў сябе найбольш каштоўныя яе элементы. Сувязь з народнай традыцыяй, вялікая чалавечая прастата, народнасць паэтычнага мыслення надаюць асаблівую прывабнасць творам пісьменніка. Чытаеш іх і заўважаеш, як амаль заўсёды трапная сатырычная думка Крапівы шукае для сябе панаднародную простую, афарыстычную форму выўлення.

Крапіва любіць вострае, афарыстычна мудрае народнае слова. Якія толькі сродкі і прыёмы камічнага ні выкарыстоўвае ён у сваіх творах. Тут і гнеўныя бічучыя смех, і жыццяродная усмешка, і той дасціпны, іскрысты гумар, якім надзяляе народ сваіх герояў. Няма ў беларускай літаратуры другога такога пісьменніка, які б так шматгранна, як К. Крапіва, адрадыў на новай аснове традыцыі народнай сатыры, узбагаціўшы іх вопытам лепшых майстроў сусветнай класікі.

Кандрат Крапіва — буйнейшы савецкі драматург. Ён прынёс у беларускую драматургію

героіку і сатыру, глыбокую лірыку чалавечых пачуццяў і эпічны пафас, узяў яе на вышыню лепшых дасягненняў драматургічнай творчасці савецкага народа. Драматычныя творы Крапівы — наша нацыянальная класіка, невычэрпная крыніца драматургічнага майстэрства. Актуальнасць праблематыкі, жыццёвая праўдзівасць вобразаў, канфліктнасць і сцэнічнасць, дасканаласць мастацкай формы — усё гэта якасці робяць іх каштоўным здабыткам мастацтва.

Паэтыка драматургічнай творчасці Крапівы надзвычай багатая і разнастайная. Пісьменніку аднолькава блізкія прыёмы народнай камедыі і класічнай драматургіі. У п'есах «Хто смеяцца апошнім» і «Мілы чалавек» Крапіва выступае перад намі як пісьменнік-камедыяграф, выдатны майстар сатырычнай тыпізацыі вобразаў. Гэтыя творы — удалы прыклад творчага развіцця традыцый рускай класічнай драматургіі ў беларускай літаратуры. Яны вызначаюцца моцным выкрывальным пафасам, вострай канфліктнасцю, завершанасцю мастацкіх характараў.

Гарлахвацік, Туляга, Зёлкін, Жлукта — усё гэтыя камедыйныя вобразы вылічаны буйным планам, яркімі мастацкімі фарбамі. У кожным з іх пісьменнік імкнецца адкрыць праўдзівы чалавечы характар.

Мінаюць гады, а творы Крапівы не старэюць. Яны прадаўжаюць жыць і хваліцца чытача. Перачытваючы гэтыя творы, мы адкрываем у іх шмат новага, незаўважанага раней, а самае галоўнае, адчуваем і сёння дзейную сілу сатыры Крапівы, якая стаяць на варце нашага жыцця.

Завя.

Пажар.

У ДЗЕНЬ ЮБІЛЕЮ ПРЫГАДВАЕЦА

ны ў нас творы Кандрата Кандратавіча на заходне-беларускія матывы. Паэт з болей у сэрцы пісаў, што над зямлямі Заходняй Беларусі яшчэ «звіняць іржавым званам пугі», чуцен пошвист панскага бізана, «стогн дзядоў і плач дзяцей». Панскія ваяводы крамсалі жывое цела народа. Скрыпелі шыбеніцы, тысячы лепшых прадстаўнікоў народа па этапам ішлі на катаргу. Творы Кандрата Крапівы, таксама як творы Янкі Купалы і Якуба Коласа, давалі людзям веру ў тое, што «крывавы баль не вечны, калі ў грудзях агонь жывы». Памятаю, гэтыя крылатыя словы паэта не раз былі аншлагам у часопісе «Краты», што выдаваўся палітзняволенымі лужыцкай турмы.

З гнейным сарказмам кляміў паэт дзейнасць цёмных хаўруснікаў — Астроўскага і Луцкевіча, якія за юдавы срэбнікі прадавалі інтарэсы народа і разам з тым бразгатліва гаманілі аб сваёй любасці да яго. Байка «Вол і Авадзень» вельмі прышлася да спадобы тым, хто змагаўся супраць гэтай суполкі здраднікаў. Паэт трапіна пісаў:

Нямала ёсць правядыроў,
Яны любяць люд працоўна
За тое толькі, безумоўна,
Што любяць яго проў.

Гэтыя радкі надрукавала ў адным са сваіх артыкулаў «Віленская» беларуская газета, што выходзіла легальна ў 1933 годзе. Яны, гэтыя радкі, білі не ў брыво, а ў вока тым, хто, гандлюючы народнымі інтарэсамі, намагаўся схаваць сваё нутро ў ліберальную апратку.

Мастацкае слова Кандрата Крапівы

праз калючыя дрэты граніцы правівала сабе дарогу да заходнебеларускага чытача, паланіла яго сэрца, клікала змагацца за лепшую долю. За гэта мы яго моцна любілі.

С. ПЯТРОВІЧ НА САМАДЗЕЙНАЙ СЦЭНЕ

КАЛІ запытаць амацараў беларускай самадзейнай сцэны пра любімага драматурга, напэўна, большасць іх назаве Кандрата Крапіву. Творчасць пісьменніка цесна злілася з духоўным жыццём і культурай народа, стала здабыткам не толькі літаратуры і прафесіянальнага тэатра, але і самадзейнай сцэны. Яго байкі і вершы, мастацкая проза і драматургія захопліваюць самадзейных артыстаў і слухачоў вострым дасціпным словам, глыбокай думкай, выразна акрэсленымі характарамі.

Час мала захаваў звестак аб першых пастаўках п'ес Крапівы на самадзейнай сцэне. Ставіліся спачатку невялікія ўрыўкі са сцэнічных твораў, затым, у дні падрыхтоўкі да II Усебеларускай алімпіяды, амацары драматычнага гуртка Баўруйскага клубу самадзейнага паказалі на сцэне п'есу «Навеч дружба». У 1938 годзе на III Усебеларускай алімпіядзе са спектаклем «Партизаны» ці-

кава выступіў драматычны гурток Чэрвенскага Дома сацыялістычнай культуры.

З гэтага часу драматургія Крапівы пачала заваёўваць сцэны амацарскіх гуртковай фабрык, заводаў, хатчытальняў, школ. Тут можна прыгадаць, як цікава п'есу «Партизаны» паставіў драматычны калгас «Настрычынні» Церахаўскага раёна. У 1940 годзе спеланіць быў паказаны ў Мінску на алімпіядзе і быў высока ацэнены журы. Многія выканаўцы атрымалі прэміі, сярод іх і налгаснік Павел Ларчанка, які выконваў ролю дзеда Бадзьля.

Адным з цікавейшых дасягненняў беларускай самадзейнай сцэны ў даваенны час стаў спелань «Хто смеяцца апошнім» у пастаўцы драмгуртка Чэрвенскага Дома сацыялістычнай культуры. Гледачы і друк высока ацанілі майстэрства выканаўцаў Ерамеява (Туляга), Жэнічана (Гарлахвацік), Мурашкі (Чарнаус), Станіслава (Левановіч), рэжысёрскую работу мясцовага настаўніка Гарбуза.

А колькі сілы браў у творчасці Крапівы нашы народныя мсціўцы, насельніцтва акупіраваных раёнаў! Дасціпныя байкі, жарты, эпіграмы, вершаваныя дыялогі пісьменніка стралялі ў ворага са старонак газет, лістовак, часопісаў, завушчаліся напаміцы, жылі на прывалі ля вогнішча, на лясной эстрадзе, у партызанскай зямлянцы — падымалі дух, выхоўвалі нянавісць да ворага, клікалі да перамогі.

Недзе ў пачатку п'яцідзясятых гадоў беларуская тэатральная самадзейнасць настолькі вырасла і творча ўмацавалася, што стала смеіла і ўсё часцей уключаць у свой рэпертуар складаныя драматычныя творы Кандрата Крапівы: «Партизаны» (калгас «Чырвоны сцяг» Тураўскага раёна, Буда-Кашалёўскі ДК, Паліцкі ДК, Агародніцкая хатачытальня Брэсцкай вобласці, сяло Азершына, Курганецкі сельскі Дом культуры); «Хто смеяцца апошнім» (Рэчыца, Ашмянны, Мінскі медыцынскі інстытут, Ліда, Магі-

лёўскі завод штучнага валанна); «З народам» (гурток Аршанскага завода «Чырвоны настрычынні») і іншыя. Найбольшы поспех выпаў на п'есу «Плюць жаваранкі», якую ставілі ў Багушэўску, Рэчыцы, Дзятлаве, Паліцкім, Пухавічах, Брагіне, у самадзейных гуртках калгасаў «Рассвет», імя Кірава, «Шлях Леніна» Мсціслаўскага раёна, вёскі Дзібітава Івацэвіцкага раёна, і многіх іншых гуртках.

Самую лепшую пастаўку спеланьля «Плюць жаваранкі» на самадзейнай сцэне паказаў драматычны гурток аўтазавода. У 1951 годзе прымаў удзел у залючым туры Усесаюзнага агляду мастацкай самадзейнасці ў Маскве. Работа аўтазаводцаў захапляла праўдзівасцю і глыбінёй раскрыцця вобразаў, зладжанасцю ігры выканаўцаў. Не выпадкова апошні сцэны спеланьля «Плюць жаваранкі» былі пастаўлены і на залючым паказе тэатральнай дэкады — на сцэне Малога тэатра.

Тут трэба сказаць аб увазе Кандрата Крапівы да работы самадзейных калектываў над яго творами. На сцэне аўтазавода «Плюць жаваранкі» ставіліся і працавалі пры яго непасрэдным удзеле. Шмат дапамагаў ён і многім іншым прыхільнікам яго творчасці. Жывая сувязь паміж драматургам і самадзейнай сцэнай была сувяззю пісьменніка з народам, яна плённа фарміравала і народны тэатр і самога пісьменніка.

Высокамастацкая драматургія Кандрата Крапівы адгравала надзвычай вялікую ролю ў творчым станаўленні і росце майстэрства амацараў самадзейнай сцэны, цэлых калектываў і тэатраў. У гэтым факце — шырокае народнае прызнанне творчасці драматурга.

Паэтычная паверка

Ніна ТАРАС

Хочаш край мой зведаць!
Зведай, калі ласка.
Што ні крок — легенда,
Што ні дзень — то казка.

Замеці таполяў,
Громаў перазвоны...
У чаромху ясені
Ад вясны ўлюбёны.

Патануў у ночы
Ціхі спеў дзявочы...
Ходзяць казкі полем,
Па разлоггах крочаць.

Ходзяць казкі лесам,
Ходзяць казкі гаем...
Ад шчаслівых мараў
Сэрца замірае.

Не пайду дадому,
Не скажу нікому,
Што і мне мой ясень
Любы пакрыёму.

Што блукае следам
І за мною казка...
Хочаш край мой зведаць!
Зведай, калі ласка.

Еўдакія ЛОСЬ

Заўжды галоўнае — пачаць,
боль акывіць, узвезаць радасць...
Як словы хораша гучаць,
калі ім моц сваё пара дасць!

Як добра выказаць цалком
май і кастрычнік свой і студзень,
сівое саята пад сцяжком
і малады румянкі будзень!

Заўжды галоўнае — пачаць
і прадаўжацца да астатку
і сэрцам песню праспяваць
сакавіковаму пачатку...

НАШЫ
ПАМОЧНІКІ

І мы, нарэшце, помнікі зямлі,
славуць, ды не як у людзей...
Ад харастаў прад іншымі нямелі,
а нашы — немы боль гравуць
з грудзей.
Адзін з іх — на дваццатым кіламетры,
другі — гудзе званамі ў глушы...
Сусветнага мастацтвазнаўства
мэтры,
скіруйце і на іх святло душы!

Каб мы такіх васьм помнікаў не мелі,
то невядома, як бы вы нямелі...

Крытык маскоўскі мяне пахваліў:
«Прыязана да вайны...»
Слых падабенства не тое ўлавіў:
«Прыстаўлена да сцяны...»
Гэта я

калечуся, як ліст,
а не сястра і брат,
гэта ў мяне
страляе фашыст
ледзь не трыццаць гадоў падрад...
Гараць гарады, стогне зямля,

захлынаюцца рэчкі крываёй...
Я развяжуся з вайной;
пасля;
калі стану сама зямлёй...

Мне, дзякуй богу, ёсць каго спаткаць,
мне, дзякуй богу, ёсць над чым
паплакаць...

Стрыечную прашу ручнік саткаць,
перабіраны, у лісты і лапы.
Прашу другую хлеба напячы,
таксама на лістах, на парудзелых...
З дарункам-торбай на тугім плячы
няцяжка па прасёлках пацяснелых.
Я вырасла на іх, таму цяпер
куды лягчы дарога хоць якая, —
пад бліскавіцамі, пад цветам бэр
і тая, дзе нікога не спаткаю...

СЫНКУ

Прыйдзе старасць сваёй бараной,
ночы высветліць, зробіць сівенькай...
Навучу цябе ўсмешцы сваёй,
мой сыноч даражэнькі!

Мне не цяжка такому вучыць,
не хлапчына ў мяне, а пацешка,
і на вуснах святлом зіхаціць
сарамлівая, добрая ўсмешка.

Прыйдзе смерць за матуляй тваёй,
людзі добрыя пахаваюць...
Хай па ўсмешцы пазнаюць, што мой,
і цябе прывітаюць!..

Людміла
ЗАБАЛОЦКАЯ

Крыніца серабрыстая
Абудзіць успаміны.
Зялёныя, іскрыстыя
Убачу баравіны.
Прысніцца зрэдку возера,
Бяроза ў адзіноце,
І берагі пад лозамі,
І вецер хвалі коціць.
Успомню паўзабытае,
Што памяць захавала.
Вясёлкаю аблітае
Вясло маё упала...

Таіса БОНДАР

РАНІШНІ ЛЕС

Ціха. Стаіўшы дыханне,
Вецер абшарвае лес.
Быццам шукае ў тумане
След босых ног на траве.

Белым, густым сырадоём
Неба цячэ ў далечынь.
Пахне дажджом.
Нібы дома...
Мне ж ад цябе не ўцячы.
Часу замнога мінула,
Дні я складаю ў гады.
Ды не расстацца з мінулым.
Твары.
Сябры.
Гарады.

КОЖНАЕ лета прывяздалі дзеці. І Ганна, нічаслівая, завыхалася каля іх. І калі старэйшы, Іван, казаў: «Ну, бацька, глядзіце, не крыўдзіце матулю нашу», — яна расчулена ўсплакавала. Не ад таго, што сварылася з Васілём, проста хваля цёмнай падгортвала да сэрца: «Абаронцы вы мае».

Ганна ішла паўздоўж дарогі, калі выгана. Сёння дзень яе нараджэння. Сорак васьм гадоў. Трыццаць з іх яна замужам. А ці праўда, што за мужам? Успаміны рэдка калі яе агортвалі, усё часу яна нават паўспамінаць. А сёння нейкі успомнілася. Успомніла слабе маладзенькай. Не надта каб ужо такая прыгожая, але спрытная, здаровая была дзяўчочка. Трыццаць гадоў назад сваталіся да яе два хлопцы: Іван Кулікоўскі і Васіль Мясельца. Ёй было ўсё роўна. Аднолькава падабаліся яны Ганне. Не вельмі каб любіла, але не такі ўжо нялюбныя былі... І пайшла за Васілём.

Спачатку не магла паверыць, што яна жонка, што цяпер у яе свая, хоць якая гаспадарка. Потым звялася. Калі ў першы раз Васіль прыйшоў дадому п'яны, яна зразумела, што цяпер яна ўжо дарослая жанчына, і калі ён нешта мармытаў, і плакаў п'янымі слязімі, Ганна адчула адказнасць за яго, і пачала думаць пра Васіля, як пра няўдалае дзіця сваё.

Так праз усё жыццё і перанесла яна гэтак пачуццё. Цяпер у яе дарослыя дзеці, а Васіль для яе так і застаўся няўдалым дзіцем.

Ганна спынілася, прысела збож дарогі. Ламота пайшла на ўсім целе. — Гады не тыя, — сказала яна ўголас. Ёй хацелася пасумаваць, успомніць, колькі слёз яна выплакала, хацелася панкадаваць сябе, але думкі былі светлыя і сэрца ўдрыгвала ў прадчуванні нечага незвычайнага.

Раней, у маладыя гады, часта бывала з ёй такое. Асабліва ўвесну, калі зацвіталі вішні. Ганна ўставала ноччу, выходзіла на ганак, садзілася там. Ёй здавалася, што раніцай павінна адбыцца нешта незвычайнае. І так было, бадай, кожны вечар. Але праходзіла адна раніца, другая і нічога не адбывалася. Потым адна ясна, і пачуццё тое прападала.

«Вось жыццё маё, як тая вясна. Прабегла і не запомініш... Што гэта я расцелася? Мо хто з дзеці прыехаў? Вольга павінна была...»

Нарадзілася Вольга гарачым жнівеньскім ранкам, якраз лён выбіраў. Там, у разоры і прынялі жанкі дзючынку, штоста яна была. Маленькая, з чыста худзенькай, чырвоная. І казалі бяздзетная Захарыха: «Ой, Ганна, усякія ў цябе ўжо дзеці ёсць, а гэтая лепш і не радзілася б». Ледзь не забіў тады Васіль Захарыху. Ён прыбег да Ганны, есці прынёс. Сам тады і аднёс дзючынку ў сваёй кашулі дадому. Любіў ён малых. Гуляў з імі, цацкі рабіў. А падрасталі дзеці, адыходзілі ад іх. А дзеці ў іх, дык дай бог другім такіх. Прыгожыя, адукаваныя. Хлопцы зусім ужо на нагах стаяць. Алёна з арміі вернецца, зусім добра будзе. А мо ў горад падацца захоча. Дома б яно лепш, але моладзь цяпер да вялікіх дамоў цяпенца.

Ганна ўжо збіралася ісці, як убачыла Зося Таранаву, што ішла да сажалкі.

— Цётка Ганна, ваша Вольга прыехала і мужыка прывезла. Кажуць, муж яе. Васельце згуляем?

— Якога яшчэ мужыка? — Ганна разгублена азірлася. — Якога мужа? — А хто ж яго ведае. Можа і не-благі. Толькі ж не надта малады і кульгае трохі.

— Божацца, што ж яна натварыла! Бяда, а не дачка. Хоць бы нап'яса. А то так. От, бат, і сон у руку, — прыпомнілася Ганне. Бачыла яна ў сні чырвоныя парэчкі, — якраз і слязам. Колькі іх было гэтых сноў-парэчак.

Ганна, падбіраючы зямлю, хутка пайшла дадому.

Алеся ДАВІДОЎСКАЯ

У хаце, надзьмуўшы бровы, сядзеў Васіль і разглядаў мужчыну, як здагадалася Ганна — зяця.

— Добры дзень, — кінула яна і пайшла да печы. «Гаспадыня сіла, — думала Ганна, ставячы закусь на стол. — А ці пельга было знайсці лепшага? Такі ўжо з выгляду нягеглы, ды яшчэ трохі і кульгае. Дзе ж яна знайшла такога?»

І калі Вольга, выйшла ў сецы, Ганна бардым кінула ўслед.

— Дзе гэта ты, мая дачушка, адхапіла гэтак пласце? Мо ў горадзе няма лепшага? Ці ты ўжо такая блаяга? Адукаваная, прыгожая, вядома, была б развадна я ці з дзіцем, а то

ЯКІ ТЫ СЛЕД ПАКІНЕШ?..

Я кожны дзень чую яе імя, услухваюся ў расказы пра яе і стараюся ўявіць сабе, што за чалавек была Любоў Іванаўна Мазалеўская, што рабіла, калі што-небудзь не клеілася. «не ішла» рэпетыцыя, яна словы знаходзіла, каб аднаго сучаснага, другога ўзбударажыць...

Яна памёрла некалькі гадоў назад, але ў створаным ёю тэатры жыве яе думка, яе справа — яна зноў прысутнічае на рэпетыцыях, спектаклях, сходах.

Яна была са слаўнай кагорты майстроў. Без мітусні і пустаслоўя рабіла сваю неверагодна складаную работу. Яна не ўяўляла сябе без тэатра. Яна вучыла маладых любіць яго. Выхаванцы Любоў Іванаўны сёння складаюць касцю трупы тэатра юнага глядача. Гэта самыя розныя людзі, але ўсіх

іх, мне здаецца, адрознівае строгае патрабавальнасць да сабе і іншых, пастаяннае імкненне да пошуку.

Заслужаны артыст БССР В. Лебедзеў успамінае: «У яе хацелася вучыцца. Яна будавала тэатр, яе будуюць свой дом. Любоў Іванаўна была нам маці: у яе ў кватэры мы жылі, калі не было дзе жыць, у яе пазычалі грошы на абед, на чаравікі. Яна была шчодрым чалавекам, але не натурала нам. І заўсёды была справядлівай».

Які ў кожнага рэжысёра, у Любоў Іванаўны былі і свае любімыя вучні. Аднак ад любімых яна больш за ўсё патрабавала новых і новых крокаў на вяршыні сапраўднага майстэрства.

З удзячнасцю успамінаюць яе вучні, як яна ўмела разгледзець у людзях тое, што яшчэ не было прызначэннем, але ўжо давала першыя парасткі. Так, былому аперу С. Пятровічу яна падказала шлях у тэатразнаўства, артысту І. Дабралюбава — у кінарэжысуру, а потым, вельмі занятая тэатрам, сама здымалася ў яго фільме... Кожны вечар яна глядзела спектаклі — свае і іншыя рэжысёраў — і кожны раз знаходзіла сло-

АКЦЕРЫ І РОЛІ

КРЫШТАЛІЗАЦЫЯ ХАРАКТАРУ

Актрыса Рускага драматычнага тэатра БССР імя М. Горкага Э. Аўчынінківа ў спектаклі «Узрост расплаты»

Э. Аўчынінківа ў спектаклі «Узрост расплаты».

дзяўчына маладая. Наўжо лепшага не магла знайсці?

— Мамачка, — Вольга прытулілася да маці. — Мы ж любім адно аднаго. Радзік вельмі харошы і добры.

— Во, во, нават імя не магі людска даць. Адкуль хоць ён, хто бацька?

— Потым, усё потым, хадземце ў хату.

Ганна яшчэ трохі пабралгала чужынамі ў сенах, амакнула слязу і ўвайшла ў хату. Васіль чарку, другую ўжо кінуў і, павесялеўшы, дапытваў Вольчынага мужа.

— Як гэта вы пажаніліся? А вяселле? Мы не горшыя за другіх. Дзякуй богу, ёсць за што і вяселле справіць.

Вольга спыняла яго г'яную гаворку і нічасліва ўсімхачоўся, адказала:

— Якое там вяселле? Мы заўтра ўвечары ад'язджаем.

Ганна схамянулася.

— Як ад'язджаеце? А адначынам твой? Ці блага пабыць дома? Хоць каці не вяселле, дык вечар яні, Паўсяля сваякоў, а яна — ад'язджаем.

— Мамачка, Радзіка навіравалі на работу ў Салігорск, трэба схаць. Гэта ж тут, побач. Мы будзем да вас прыязджаць. У Радзіка нага зашыве, а то ён паслі аперачыі. Уладкуемся на месцы, вы да нас прыедзеце. І бацька хай прыязджае.

— З тваім бацькам паедзем, — Ганна хацела яшчэ нешта дадаць, але пасаромелася чужога чалавека. Сама сабе падумала: «Паедзем — блды не абірэнся. Аднойчы з'ездзіла з ім у Мінск, да Юрася, дык Васіль так набраўся, што гры дні з ложка не ўставаў. Хай лепш дома сядзіць. Усе яго тут ведаюць. А горад вялікі, паспрабуй, дакажы маму, што не такі ўжо ён п'яніца. Адаін раз убачаць і пайнілі размовы».

Вольга сувакоўвала маці, а самай хацелася запітваць. Яна ціхавыя вынішлі на ганік. На вуліцы было цёмна, і зоркі, вялікія, блыскучыя, ўспыхвалі на чорным небе. Здавалася, тая ці другая ўвадзі і схаваецца ў мяккай роснай траве. Колькі сэдзіла Вольга, але такіх вялікіх зорак, як над яе хатай, не бачыла ніде.

Вольга падняла да брамы. На тым баку чулася песня:

Ой, я п'яна, я п'яна,
Не пайду дамоў рана
Абыла мне цёмна
ночанька
Ды вышывага сада,
Мужчынінскі галасы працягвалі:
Не пайду дамоў рана,
А пайду да Івана.

Мабыць, провады. Хлопцы ў армію ідуць.

Чуўся смех. Галасы. Найбольш — маладыя.

Вольга пасталла каля брамы і збралася ўжо ісці ў хату, як да яе падыхіла дэтка Ліза, маці Міколы-Сімакова. Калісьці Вольга трохі гуляла з ім.

— Што, Вольга, прыхала, прыехала, прыжакуня? — прапачытала дэтка Ліза. — Але ж сядзіла, ад чаго б гэта так? Дзіва ж, у горадзе ходзі і белы хлеб, але не матчыні. Чула, ты мужа прывезла. Дык пакажы свайго люблага, — у голасе дэтки адчувалася насменка. — Зайшла б да мяне, ці па сяду праінілася б, як людзі робіць. А вяселле будзе?

— Было, дэтка Ліза. Мы ж не надоўга прыхалі.

— Мікола пісьмо прыслаў. Цібе ўспамінае. Ці так, мая Вольга, робіць? На што табе гэты чужы? Хто яго ведае? А тут з дзяцінства знаёмыя. І ўсе нас ведаюць, і бацькоў,

і дзядоў. Ніхто слова дрэннага не скажа. А чым дзі нябе Мікола благі? Ужо два гады як навуку скончыў, робіць начальнікам на вялікім заводзе. Кватэра ёсць. Усё ёсць, толькі жонкі няма ды дзетка. А якое нічасце без дзетка? Ды як гэта ты? Гулялі, гулялі, а замуж за другога? Цяпер свет перавярнуўся. Ты паслухай мяне. Я, бадай, паўсвета ўжо аблётала. Такого набачылася, бараці божа! Была ў Зіны сваёй, у Адасе. Мора там якое! А людзей яшчэ больш. Палец не ўторніен. Так суседзі ў маёй Зіны маладыя: як значыць сварыцца, здаецца, дыкку падыхілі б на дзве часткі. Яшчэ не тое, жонка як пачне яго біць, то не дай божа. Мо цяпер мужыкі вывеліся? Раней, бывала, счарніць мужык, а ты слова не скажаш, зашыецца ў куток і сядзіш, пакуль злосць не выплывае. А цяпер жонкі мужыкоў б'юць. Бо надта гэты жонкак распустілі. Ды што браць гарадскі! Нашыя вуш панашывалі сабе купальнікву ды сідану, сорама не прыкрыеці! — І будыхайоцца ў індзелю з раіцы ў сіданцы. І хлопцы тут побач. Дзе ж гэта баця? А яшчэ я табе скажу...

— Кожнаму сваё. — перапачыла яе Вольга.

— Яно-та сваё, але дэці яны нашыя.

— Я пайду, дэтка, а то шукаць пачнуць.

— А ты, каб не шукалі, мяне ў хату запрасі. З мужыкам пазнаёміні. Пайдуць яго ні?

— Радзік, — адказала Вольга.

— Дачка, дзе ты? — пачуўся бацькаў голас.

— Іду... Пойдзем і праўда ў хату, дэтка Ліза.

У хаце Ганна ўжо больш лагодна гаварыла з аццем і адчувалася, што ён стаў ёй падабацца.

Радзік расказаў пра дзірны дом, дзе ён жыў. Бацькі яго загінулі ў вайну і ён пават іх не памітае. Яго падабрала на чыгуначным прыпынку Ніна Міхайлаўна, выхавальніца дзіцячага дома. Панат імя яму сама дала. Адаін год яму тады быў. Усынавіла яго хлопчыка. Толькі каці скончыў істытут, Ніна Міхайлаўна расказала яму аб гэтым. Спачатку Радзік пават не паверыў, бо пават знешне ён быў падобны на блыную худраўную Ніну Міхайлаўну. Але навіну выслухаў спакойна. Усё роўна яна засталася мамай і самым родным чалавекам для яго. Вывучыла, выхавала, Пасля істытута Радзік застаўся працаваць у Мінску. Месяцы з тры таму назад папаў у аўтамабільную катастрофу і месці праваліўся ў болыніцы. Там і пазнаёміўся з Вольгай, яна працавала ўрачом.

— Як кажучь, не было шчасця, ды нічасце паматло, — усміхнуўся Радзік.

— Такое часта бывае. Але вось, скажыце, цуд яні. Ну, падабенства з няроднай маці. — Дэтка Ліза дачкалася свайго часу і пачала ланатаць.

— Чуеце, Іва Юзківа Ізноў да Коціца вярнулася. Казалі, ўжо так прасілася, што аж Коцік заплакаў. — І каб было больш аразумела для Вольчынага мужа, яна растлумачыла: — Іва — дачка майго стрыечнага брата, яні тут побач жыўць. Дык выніла Іва замуж за Коціца Бузюкова з Повага Двара. Каб надта хацела ісці, так не, маладая ішчэ была, ды Юзік баўся, каб у дзёўках не засталася. Ну дык пажаніліся яны, праўда, прыжылі двух дзеткаў. Хлапчыкі, лепш не

[Заканчэнне на 11-й стар.]

Яна многа і часта выступала ў ролях наўных дзяўчат, якія ў адных жыццёвых бурх адразу ж сталелі і ўзімаліся на ступень сталага характару, а ў іншых толькі адкрывалі вочы на нечаканую складанасць свету і людскіх узаемаадносін. Пра гэтую актрысу гаворыць глядач, аддаючы даніну пашаны ёй за агністы тэмперамент і поўную паглыбленасць у ролю, якую яна іграе сёння ўвечары. І усё ж ёсць у яе і менш, і больш значныя акцёрскія работы нават па ўзроўні выканання. Для нас самай цікавай у цяперашнім рэпертуары Элы Аўчынінківай стала Ленка Волкава.

Гэтая юная журналістка цвёрда засвоіла, што цяпер на двары ўжо не дзевятнацатае стагоддзе і што, значыць, жанчыне няма чаго саромецца. У першых сценах спектакля яна так стараецца «заадрывіць» свайго куміра — папулярнага фельетаніста Ягора Каралёва і так проста, без «тургеніўскіх сантыментальнаў», ідзе да яго на кватэру, што не прыналежнасць да тыпу «чужы» не выклікае сумнення.

Дамоў да Каралёва яна прыходзіць а другой гадзіне ночы і амаль адразу ж, пасля двух-трох нязначных слоў, зноўці другому мужыку. Гаворыць, што прыедзе раніцай, што не паспела на апошні аўтобус і цяпер пачне ў сярэдняй.

«Цалую, мілы, — абрывае яна тэлефонную размову і зяртаецца да Каралёва: «Гэта мой жаніх. Пастаў будзільнік хоць бы на востом». Гэта раптоўна дзелавітасць гучыць так бездапаможна, што ад сорама і злосці на сваю збантанасць Ленка паспешліва, занадта паспешліва пачынае расшліваць пофтану. Толькі цяпер мы разумеем, у чым справа. Ленцы важна паказаць, што яна тут не проста з напрызу і што яна ў той жа час ніколі не «прэтандуе» на Каралёва.

«Кароль фельетона» зусім не жаніх, інакш бы Ленці тут не было. Ён «дазволіў» сабе Ленці таму, што пачыўся яе такой жа волнай ад пачуццў і сардэчных абавязкаў, як і ён сам. (На няшчасце, свабоднай. Але тут ужо нічога не зробіш). Ён прымаў прапанаваны ёй у гэты вечар правільны гульні.

«Ідзі прэці!» — гаворыць ён ёй, як толькі яна парушае маўклівую змову.

Такая аплывуха, пасля якой жанчыне, нават не з самалюбівых, лепш было б пайсці. Але яна застаецца. Яна не ідзе і пасля таго, як атрымае поўны набор зрываў: «каці адсюль», «ты не жанчына», «дам табе грошай на таксі», «адлучу» і г. д. Яна не ідзе перш за ўсё таму, што спалохалася: нўжо Каралёў успрыняў яе «маўнуры» як пастыку, у якую яна хоча яго злавіць, або наадварот — яна здалася яму дзвучынай, даступнай для многіх?

«Можа ён проста «хан-вае да сябе ўвагу і сэрца глядача. У ім — глыбокая прастата і яснасць, — дадзеныя праз прызму мастацкага ўспрыняцця чалавека і свету».

Мастак І. Пенкур успамінае, як яна з Л. Мазалеўскай працавала над гэтым спектаклем. Правобразамі герояў п'есы былі аднавяскоўцы І. Коледа. Каб пазнаёміцца з іх побытам, звычкамі, песнямі, мастак і рэжысёр паехалі ў гэта сядло, уздышы з сабой магнітафон. Цэлым днямі слухалі, запісвалі, рабілі замаўніў. І як дабратворна адбілася на спектаклі гэта сур'ёзная, карпатлівая работа пастаноўчыка!

Працуючы над спектаклем па п'есе В. Вольскага «Песцерка», мы па драбніцах збралі з аццёрамі рысы характараў будучых герояў, вывучалі абстаноўку і атмасферу, у якой яны жылі. Даволі часта спыняліся перад здавалася, непераададзенымі цяжкасцямі... І адразу аццёры задумаліся: а што б

жа? Але ў гэта павяршыць цяжка. Цяпер ужо і знявананае самалюбства, прыніжанал чалавечая годнасць, у сваю чаргу, не даюць ёй пайсці.

Каралёў аддаў ёй такту і ўладнаваўся на ноч у крэсла...

Ніякай яснасці ў іх узаемаадносінах, аднак, няма. Раніца іх размова працгваецца, але зноў жа дылоў як двух глухіх. З першых жа слоў Ленка спрабуе пераступіць цераз тое, што было ўчора, і пачаць чалавечую размову: «А здорава ты на мяне ўчора накрываў. Я нават спалохалася». Яна стараецца некай запойніць паўзу, таму што маўчанне пакутліва для яе. Але гэтыя словы так гучаць у Аўчынінківай, што мы адчуваем у іх жаночую, і проста чалавечую вялікадушнасць: адчуванне, што ўчора Каралёў прыніў сабе, жаданне дапамагчы яму зноў узвысціцца... Але не такі «кароль фельетона» — ён працягвае учарашняе: «Што ты за чалавек?» — «Просты савецкі чалавек» — у словах Ленці і выклік бравада, і крыўда тансама.

— І чаго ж ты хочаш? — Сур'эзна?.. Быць сапраўдным журналістам... Для пачатку такім, як ты.

Ленка зусім не лічыць вартым ахвир, спадзяванняў і расчараванняў «усё астатняе» жыццё, яна ішчэ вагаецца: а ці не прыкмета гэта бабы, іквантхуі, дурнічкі — быць сур'ёзнай у пачуццў? Але не усур'ёз ставіцца да свай работы для Ленці ганебна ўжо зараз. І потым быць вернай прафесіі — для яе азначае яшчэ і заваяваць сваё права на павагу і менавіта ад Каралёва.

— Жаніх свайго ты любіш? — для Каралёва маўчанне разам з таксама «блізкасць», нават думка аб якой непрыемнай яму... Але і гаварыць з гэтай жанчынай аб сваёй прафесіі няма ахвоты.

«Добры хлопец, — адназвае Ленка.

Поэз Аўчынінківай амаль не мяняецца, але ў Ленцінай паўаўтаматычнай «лёгкадушнасці» праступае нешта ад Аўчынінківай, які і смуткам перастаў ужо быць... — Калі вы пажаніцеся?

— Наўжо, увосень. А можа зімой. Зімой яму кватэру дадуць. — Ленцы усё-такі удаецца знайсці ў сабе гэтую лёгкасць тону, гэткае «а што тут раздумваць»... Толькі вусны у яе пры гэтым ледзь-ледзь уздыгваюць... А ён першы раз павышае голас:

— А якое месца ва ўсім гэтым павінен займаць я?..

Яна сядзіць на тахце, падмурчышы ногі... так, быццам яна зараз дома, а Каралёў прышоў у госці да яе.

— Гошка, ты дурная. Нўжо ты нічога не разумееш? Я ж магу захацца ў цябе, як дурная.

Так гаворыць толькі з вельмі блізім чалавекам, вельмі прывычным сябрам, якому можна даверыць усё. І раптам мы разумеем: толькі што ў нас на вачах нарадзілася каханне. Боля жа ад таго, што цябе не разумее Самы Галоўны Чалавек, што ён і не хоча разумець, робіць абавязковым і гэтыя словы, і немагчымую, здавалася б, тут ціхую і шчырую даверлівасць. Так яна адкрывае сэрца.

— Хочаш, я нікуды не паеду?..

Аўчынінківа не проціі, не акардзіцца. Яе Ленка, нягледзячы ні на што, без неўрастаннічай прыўзнятасці, без палюхаючай-жаночай «ахвлонасці», прапануе сабе, сваё «я». Наўжо ўсё — і для сябе і для Каралёва. У гэту хвіліну мы і разумеем, што тып «чужы» — як, між іншым, і ўсё-ліны тып» — быў зусёды ахоўнаю абалонкай для яе асобы, якая ішчэ не нарадзілася. Актрыса не толькі дае нам убачыць за «тыпам» характар Яны і раскрывае, як няпроста адбываецца

КРЫШТАЛІЗАЦЫЯ асобы, якім каталізатарам чалавеча становіцца яго імкненне да ўзаемага кахання, хоць бы прыхільнасці. А наперадзе ішчэ цэлыя два акты... Калі вам хочацца паглядзець, якое зло (і дэбрэ тансама) творыць з душою неразуменне і неспрыяццё самых блізікіх і зусім нядрэжных людзей, схадзіце на спектакль «Узрост расплаты» з Ленкай Волкавай — ілай Аўчынінківай.

Г. ТРЭСТМАН.

К. ХАДЗЕЕУ.

вы, якія давалі сілы, усялялі веру, акрылялі. Іншы раз гэта былі словы трывогі за лёс аццёра. І гэтых слоў чакалі, у гэтыя словы верылі, таму што не памяталі выпадку, каб у іх быў фальш, няшчырасць. Мабыць, цяперашні акцёр купалаўскай трупы П. Дубавынін і дагэтуль кіруецца яе парадамі, мудрымі і дакладнымі.

У канцы кожнага сезона яна збрала трупу і разбрала, як кажучь, «па костачках» акцёрскія работы. І тут яна аыходзіла з меркаванняў вышэйшага парадку: яе крытыка парунала страшны ў мастацтве «спаной» вядучых выканаўцаў і тых, хто пакуль што «выходзіў у эпізодах».

На сцэне нашага тэатра многа гадоў запар іграюць спектаклі на п'есе І. Коледа «Панараць-ветка», пастаўлены заслужаным дзеячам мастацтваў БССР Л. Мазалеўскай. Гэтага своеасаблівага драматурга адрыла для тэатра Любоў Іванаўна. Заслужаная артыстка БССР Р. Маленчанка ўспамінае: «Іван Коледа прыніс у тэатр тонкі спэсаны сшытак. Любоў Іванаўна ўбачыла ў аўтары здольнага чалавека з праінікавым розумам. Яна шмат

Л. Мазалеўская і І. Шамякін сярод артыстаў тэатра юнага глядача ў час работы над спектаклем «Не верце цішыні».

у чым дапамагла яму добрымі парадамі. Спектакль стаў вяхой у гісторыі тэатра. На аглядзе дзіцячых тэатраў у Маскве ён быў адзначаны дыпламам і ступені».

Я гляджу сёння гэты спектакль, пастаўлены ў лепшых традыцыях беларускага нацыянальнага мастацтва. Ён мне вельмі дарагі і непаўторным характараў запаветнай у мастацтве праўды. У ім адчуваецца сапраўднае жыццё, не затуманенае рэжысёрскім штуккаретам і моднымі навацыямі. Жыццё паўнагучнае, маляўнічае, якое прыцяг-

вае да сябе ўвагу і сэрца глядача. У ім — глыбокая прастата і яснасць, — дадзеныя праз прызму мастацкага ўспрыняцця чалавека і свету».

Мастак І. Пенкур успамінае, як яна з Л. Мазалеўскай працавала над гэтым спектаклем. Правобразамі герояў п'есы былі аднавяскоўцы І. Коледа. Каб пазнаёміцца з іх побытам, звычкамі, песнямі, мастак і рэжысёр паехалі ў гэта сядло, уздышы з сабой магнітафон. Цэлым днямі слухалі, запісвалі, рабілі замаўніў. І як дабратворна адбілася на спектаклі гэта сур'ёзная, карпатлівая работа пастаноўчыка!

Працуючы над спектаклем па п'есе В. Вольскага «Песцерка», мы па драбніцах збралі з аццёрамі рысы характараў будучых герояў, вывучалі абстаноўку і атмасферу, у якой яны жылі. Даволі часта спыняліся перад здавалася, непераададзенымі цяжкасцямі... І адразу аццёры задумаліся: а што б

сказала Любоў Іванаўна? І здарылася, гэта падказвала іям ключ да разумення матываў паводзін герояў да «адкрыцця» нечага істотнага ў сцэне...

Яе партрэт вісць у фая тэатра: злёжку адійнута назад гордая сівая галава, упарты падборалак, валлы вы лоб. Яе вучні не раз з гордаццю расказвалі мне яе біяграфію; яна была з інтэлігентнай сям'і, пайшла ў рэвалюцыю, вучыла салдат. Першая роля ў тэатры — Любоў Яравая — з'явілася ў значнай ступені адностраваннем — і яе асабістага жыцця.

...Я ніколі не бачыла Любоў Іванаўны ў жыцці, і тое, што цяпер ведаю пра яе, тое, што данесла да мяне вельмі жывая ўдзячная чалавечая памяць, і ёсць, на мой погляд, адказ на пытанне: што павідае таленавіты чалавек людзям.

Галіна КАНДРАШОВА,
рэжысёр.

НАВІНКИ
КНІЖНАЯ ГРАФІКА

Вокладна і ілюстрацыі П. Калініна да кнігі У. Васірэвскага «Раніца». Выдавецтва «Беларусь».

НЕ ТАК ДАўНО прашумел залаты юбілей Беларускага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы. Было многа цёплых, узнёслых віншаванняў. Былі працяглыя, гучныя воплескі. Але ўрачыстае свята мінула. І рэха тых апладысmentaў па-ступова аціхае. Калекцыя ілюструюцца, афармляюцца ў падшыўкі, заносзяцца ў бібліяграфічныя карткі юбілейныя артыкулы і нататкі. Неўзабаве ўсё гэта стане гісторыяй — пяцідзсяцігадовы шлях, слаўны, вельмі памятнае шлях, ужо адмераны. Лісты календара адлічваюць наступныя дні, і ў тэатра сёння новыя клопаты і задачы. Новыя яны і ў яго гледзачоў.

А на сталае — кніжка У. Няфёда «Беларускі акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы». Яна — аб гэтым непасрэдна сведчыць і сам заглавак — пра наш вядучы, правафланговы калектыў, пра тэатр імя Янкі Купалы. Кніжка выйшла якраз да юбілею тэатра.

Па даўняй звычцы заведзена на юбілеях гаворыць крыху ўзвышана і ўрачыста, гаворыць прыемнае, прыгадваць толькі добрае. Гэта мы ў артыкулах, у розных выступленнях робім з вялікай ахвотай. Але жыццё ёсць жыццё, і ў ім бывае ўспяляе — побач з добрым часам крочыць і блэгуе. На апошнім ў дні юбілеяў у нас найчасцей забываюцца, і таму выступленні, нягледзячы на шчырасць і вельмі праніклівы тон, здараецца, грашаць аднабаковасцю ацэнак.

Адгортваючы першыя старонкі кнігі Уладзіміра Няфёда, думаеш менавіта пра гэта. Ці не паддаўся ён вольнай прыемнай — добрае ж заўсёды гаворыць і лягчэй. І больш прыемна — спакусе? Як ніяк, праца ж «Беларускі акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы» рыхтавалася і выдавалася да ўрачыстай даты. І калі Няфёд паддаўся б такой спакусе, яго кніжка, мабыць, асабліва паграшыла б супраць ісціны. Справа ў тым, што купалаўскі тэатр, наш слаўны, выдатны тэатр, меў не толькі багатыя, здабыткі, пра якія ведаюць, якімі захапляліся і ў нас, і далёка за межамі Беларусі. Яго дарога была далёка не роўнай — калектыў не раз даводзілася перажываць горчы паражэнняў і няўдач — і гэта таксама ведаюць і памятаюць многія.

Гартаю, перачытваю — першыя старонкі «Беларускага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы». Не, у кніжцы няма таго патэтычна-хрэстаматыйнага, пафаснага тону, на які звычайна настрайваюць розныя юбілейныя ўрачыстасці.

У. Няфёд, «Беларускі акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы». Выдавецтва «Беларусь», Мінск, 1970 год.

Спакойна, разважна пачынае расказаць Уладзімір Няфёд пра гісторыю тэатра — пра яго ўзнікненне, пра нялёгкаю дарогу. Пра першыя радасці і сур'ёзныя цяжкасці, пра тыя праблемы, якія паўставалі перад маладым калектывам, якія трэба было неадкладна вырашаць, каб ісці далей, наперад.

Так, у кнізе гаворыцца пра ўсё — і пра поспехі, і пра няўдачы. Гаворыцца спакойным тонам. Іншы раз можа нават залішне спакойным, і хацелася б большай эмацыянальнасці, большай унутранай усхваляванасці, асабліва ад тых старонак, дзе расказваецца пра лепшыя дасягненні купалаўскага калектыву.

Але разам з тым нельга адмовіць аўтару ў добрай разважлівасці і дзелавітасці, менавіта ў гэтых вельмі станоўчых якасцях, якімі характарызуецца кніжка. Удумліва даследуе Уладзімір Няфёд гісторыю тэатра. Тэатральны сезон за сезонам, год за годам.

Адна за адной прыбягаюць у кнізе даты: 1920—1925, 1926—1930, 1931—1934, 1935—1941, 1941—1945, 1946—1953, 1954—1961, 1962—1965, 1965—1969. Сам храналагічны падзел на талі пражэжкі часу лшчэ не з'яўляецца бездакорным, наконт гэтага можна было б з аўтарам спрачацца. Але, відаць, ён і сам не лічыць такі падзел ісцінай у апошняй інстанцыі (яе лшчэ трэба здабываць, устаўляючы), проста зрабіў гэта для большай зручнасці выкладання матэрыялу.

Зрэшты, чытаючы кніжку Няфёда, не асабліва і звяртаеш увагу на падзел гісторыі купалаўскага тэатра па перыядах. І гэта невыпадкова, бо ў даследаванні няма «разрываў» на храналагічныя даты. «Беларускі акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы» — гэта непарыўная, калі можна так сказаць, суцэльная гісторыя творчага калектыву. Стараіна прасочвае аўтар яго работу, яго здабыткі і недахопы, буйныя адкрыцці і відавочныя паражэнні — менавіта год за годам, тэатральны сезон за сезонам.

А за датамі — іх імат у кніжцы Уладзіміра Няфёда — паўстаюць самі спектаклі, паўстаюць людзі, якія ў роз-

ныя гады іх стваралі. Ужо на першых старонках мы сустракаемся з Фларыянам Ждановічам, заснавальнікам і першым кіраўніком купалаўскага тэатра, знаёмімся з яго творчай біяграфіяй і творчымі прынцыпамі. Крыху пазней — новае знаёмства, на гэты раз з Еўсцігнеем Міроўнічам, які пасля Ждановіча ўзначаліў тэатр і павёў яго ў далёкую, творча вельмі цікавую дарогу. Сустракаемся і з акцёрамі — Генрыхам Грыгонісам, і Кацярынай Міронавай, Уладзімірам Крыловічам і Барысам Платонавым, Уладзімірам Уладзімірскім і Ірынай Ждановіч, Лідзіяй Ржэцкай і Вольгай Галінай, Глебам Глебавым і Леанідам Рахленкам, Верай Пола і Уладзімірам Дзядюшкам...

Так, у кнізе мы сустракаем мноства імён, назваў спектакляў, якія ставіліся на сцэне. Іншы раз думаецца, што аўтар дзесьці нават зложывае гэтым, занадта перагружае сваю работу фактычным матэрыялам, які можна было б прасяваць праз больш тонкае сита гісторыі. Разам з тым нельга не адзначыць вялікую любоў даследчыка да ўсіх, здавалася б, часам не такіх і важных фактаў тэатральнай гісторыі, многія з якіх ён здабываў з поўнай творчай аддачай і нават самаахвярнасцю. І гэта выклікае павагу.

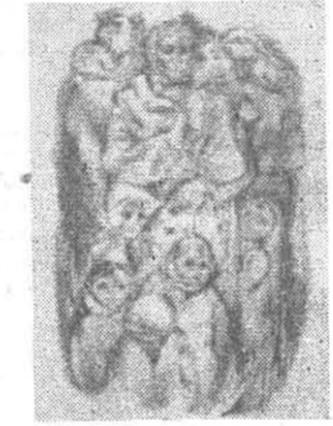
Да беларускай тэатральнай гісторыі, у тым ліку і да гісторыі купалаўскага тэатра, Уладзімір Няфёд звяртаўся ў сваіх шматлікіх працах ужо не раз. У новай кніжцы ён пашырае і ўзбагачае свае назіранні і высновы, сямтам удакладняе свае мінулыя ацэнкі, з часам і пераглядае іх. І тут няма нічога дзіўнага ці ненатуральнага. Беларуская навука пра тэатр калектыўнымі намаганнямі развіваецца, і тое, што ўчора лшчэ было мала вядомым ці невядомым зусім, сёння высветляецца і становіцца здабыткам не толькі адных спецыялістаў. Кніжка «Беларускі акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы» Няфёд напісаў якраз з пазіцыі цяперашняга часу, яна грунтуецца на сённяшніх здабытках нашага тэатразнаўства, здабытках, дасягнутых і іншымі даследчыкамі, і перш за ўсё сваімі сіламі.

Новае даследаванне Уладзіміра Няфёда, вядома, не закрывае саму тэму, пра купалаўскі тэатр і купалаўцаў лшчэ не раз будучы пісаць тэатразнаўцы, падыходзячы з самых розных аспектаў. Гісторыя тэатра з часам будзе лшчэ больш узбагачацца і паліглыбляцца, а тое-сёе, магчыма, пераглядацца і пераацэньвацца. Працэе заканамерны!

Не з усімі сцвярджэннямі аўтара кніжкі «Беларускі акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы» хочацца пагаджацца і цяпер, прынамсі, некаторыя з іх можна было б аспрэчваць. Што ж, гэта таксама заканамерна, спрэчка, як вядома, не выклікаюць толькі прапісныя ісціны...

Анатоль САБАЛЕЎСКІ.

НАВІНКИ
КНІЖНАЯ ГРАФІКА

Малюнкi В. Шаранговіча да кнігі Ул. Карпава «Сотая малодзьца». Выдавецтва «Беларусь».

КАРЫСНЫ НАЧАТАК

Гісторыя бібліятэчнай справы Беларусі з'яўляецца састаўной часткай яе нацыянальнай культуры. Аднак да гэтага часу яна належным чынам не даследавана. Вось чаму выклікае цікавасць кожная работа, прысвечаная асобным храналагічным перыядам або асобным пытанням гэтай вялікай тэмы. Такой работай уяўляецца нам зборнік «З гісторыі кнігі, бібліятэчнай справы і бібліяграфіі ў Беларусі», выдадзены Акадэміяй навук БССР.

Зборнік адкрываецца артыкулам Л. Раўнаполец «Распаўсюджанне твораў У. І. Леніна ў легальных і нелегальных бібліятэках Беларусі ў перыяд рэакцыі і ў гады новага рэвалюцыйнага ўздыму». Аўтар артыкула не абмежаваўся вядомымі крыніцамі, выкарыстаў цікавыя архіўныя матэрыялы. Такі ж сур'ёзны падыход да ленінскай спадчыны характэрны і для другога артыкула Раўнаполец — «Яркі ленінскі напрамак», дзе вядзецца гаворка пра ле-

нінскія работы на старонках «Звязды» ў перыяд падрыхтоўкі і правядзення Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі.

Гэты, другі артыкул, як бы працягвае распрацоўваць тэму распаўсюджвання твораў У. І. Леніна ў Беларусі. Вывучэнне гэтай тэмы важна не толькі для гісторыі, але і для бібліяграфіі. Вядома, што да сучаснага моманту не складзена бібліяграфія работ У. І. Леніна, надрукаваных на старонках беларускіх перыядычных выданняў.

Цікавы артыкул Л. Збралевіч «Бібліяграфія ў працах Я. Ф. Карскага». Акадэмік Я. Карскі, займаючыся вывучэннем беларускай мовы і літаратуры, многа зрабіў для складання бібліяграфіі беларускіх кніг і літаратуры пра Беларусь. Яго бібліяграфічныя работы не страцілі свайго значэння і цяпер. Добра, што Збралевіч творча падышла да даследавання тэмы. Яна пераканана ча-

паказала насычанасць бібліяграфічнымі матэрыяламі такіх буйных работ вучонага, як шматтомнае выданне «Беларусь», «Славянская кірылаўская палеаграфія» і інш.

Між тым, з некаторымі палажэннямі аўтара наўрад ці можна пагадзіцца, асабліва там, дзе гаворыцца, што ў першым томе, другім і трэцім выпуску трэцяга тома «Беларусь» ўлічаны ўсе матэрыялы, напісаныя і апублікаваныя папярэднікамі ў галіне гістарычнага і этнаграфічнага вывучэння беларускага народа. Апрача бібліяграфіі літаратуры па этнаграфіі і гісторыі Беларусі ў працы «Беларусь» ўлічаны старадрукаваныя беларускія кнігі XVI—XVII стагоддзяў і толькі часткова беларуская літаратура XIX стагоддзя. Аўтар не дае аналізу IX раздзела «Ненародныя творы на сучаснай беларускай мове» першага тома «Беларусь», які ўяўляе сабой бібліяграфічны агляд беларускай літаратуры 30—60 гадоў XIX стагоддзя. А гэта вельмі важна было б зрабіць, таму што Я. Карскі, па сутнасці, першы з беларускіх вучоных

апісаў беларускія выданні XIX стагоддзя.

Малавывучанай тэме прысвечаны другі артыкул Л. Збралевіч — «Мясцовыя выданні Беларусі і некаторыя пытанні іх вывучэння», дзе падрабязна ахарактарызавана крыніцазнаўчае значэнне «Губернских ведомостей», «Памятных книжек», якія выходзілі ў беларускіх губернях. Крыху фрагментарна гаворыцца аб іншых выданнях-аглядах статыстычных камітэтаў. У артыкуле зусім правільна вылучаецца задача стварэння бібліяграфіі мясцовых выданняў БССР.

У зборніку апублікаваны чатыры артыкулы па гісторыі бібліятэкі Акадэміі навук БССР і перспектывах яе развіцця. Праблемным з'яўляецца артыкул дырэктара бібліятэкі М. Стрыжонка «Інфармацыйнае абслугоўванне вучоных АН БССР».

У артыкуле А. Васілеўскай спрэчым здаецца храналагічная дата пачатку бібліяграфічнай дзейнасці бібліятэкі АН БССР. Бібліятэка Інбелкульта пачала складаць краязнаўчую картатэку лшчэ ў 1926 годзе, а гэта таксама бібліяграфічная работа. Варта было б сказаць і пра выданні бібліяграфічнай камісіі Інбелкульта.

Ініцыятыва бібліятэкі АН БССР, якая выпусціла зборнік, заслугоўвае адobrэння. Тым больш, што да гэтага часу работа па стварэнні гісторыі бібліятэчнай справы і бібліяграфіі ў рэспубліцы не набыла неабходнага размаху. У многіх абласных і навуковых бібліятэках не выкананы рэкамендацыі Міністэрства культуры БССР аб утварэнні груп або камісій, якія б збіралі і пісалі гісторыю бібліятэчнай справы ў абласцях.

Ад кіраўніцтва Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя Леніна, фундаментальнай бібліятэкі імя Якуба Коласа, бібліятэчнага факультэта Мінскага педагагічнага інстытута, ад іх зацікаўленасці і ініцыятывы залежыць распрацоўка гісторыі бібліятэчнай справы. Адных добрых пажаданняў недастаткова. Трэба стварыць найбольш спрыяльныя ўмовы ўдзельнікам аўтарскіх калектываў, прадастаўляць ім творчыя водпускі для работы, накіроўваць у навуковыя камандзіроўкі, дапамагаць у напіраванні дакументаў, матэрыялаў.

Па кожнай бібліятэцы трэба неадкладна сабраць і запісаць успаміны яе старэйшых супрацоўнікаў і чытачоў.

В. ЛЯВОНЧЫКАУ,
С. АШАРОВІЧ.

МАБЫЦЬ, самая дарагія для кожнай студыі тэлебачання пісьмы гледачоў, у якіх яны дзеляцца сваёй радасцю, дзякуючы за эстэтычную асабуду, калі, напрыклад, пішуць: «З вялікім задавальненнем глядзелі ўчарашнюю перадачу. Думаецца, што ваш новы цыкл стане адным з самых лепшых, самых цікавых... Дзякуем за цудоўныя сорок мінут, якія мы правялі перад тэлевізарам... Абмяркоўвалі вашу перадачу на рабоце. Прышлі да думкі, што пра такія перадачы трэба паведамляць загадзя, каб глядач не прапусціў ніводнай з іх... Такія перадачы пашыраюць дэлягляд, нібы нанова адкрываюць найвялікшы чуд свету — кнігу і тое, што за ёй...»

Прыведзеныя выказванні ўзяты з пісьмаў, атрыманых Віцебскай студыяй тэлебачання пасля чарговай перадачы з цыкла «Тэлевізійны клуб кнігалюбаў».

Што ж гэта за перадача, якая так узрушыла і рабочыя заводы радыёдэталей, і настаўніц, і пенсіянера, і студэнтаў медінстытута — усіх, хто даслаў на студыю поўныя ўдзячнасці і хаалавання лісты?

У той вечар, калі адбылася гэтая перадача, перад тэлевізійнай камерай сядзелі людзі розных прафесій: выкладчык педагагічнага інсты-

тута В. Чысцякоў, бібліятэкар М. Брукаш, урач А. Ліпец, настаўніца В. Машканова, мастак Ф. Кузняцоў.

Кожны з іх прынёс у «Клуб кнігалюбаў» сваю любімую кнігу, да таго ж — з аўтаграфам

мі, — адным словам, выкарыстоўваўся ўвесь арсенал тэлевізійных сродкаў, якія складаюць так званую спецыфіку тэлебачання.

Вось урач расказвае пра тыя некалькі гадзін, якія ён правёў ля ложка

ПЕРАДАЧА, ЯКАЯ ПРЫНЕСЛА РАДАСЦЬ

пісьменніка, кожны расказаў пра сваю асабістую сустрэчу з аўтарам, гісторыю аўтаграфа на кнізе. І нібы ўвайшлі ў дом кожнага гледача пісьменнікі Карней Чукоўскі, Эмануіл Казакевіч, Ціхан Сёмушкін, паэтэса Ганна Ахматава, мастак Уладзімір Багаткін, аўтар «Людзей на балодзе» Іван Мележ, разам з якім вучылася ў БДУ імя Леніна ўдзельніца перадачы.

Расказы суправаджаліся то ўрыўкам з кінафільма, то запісам жывога голасу аднаго з тых, пра каго ішла размова, то рэдкімі фотаздымка-

цяжка хвораі Ахматавай, расказвае, як яна распытвала яго, чым ён цікавіцца, чым жыве, прыводзіць яе словы пра тое, як неабходна ў наш час авалодваць высокай культурай, яе словы аб духоўнасці, шырынні інтарэсаў і запатрабаванні інтэлекту, расказвае, як яна чытала на французскай мове вершы Глорыі Гаўе... А на экране пачынае гучаць глыбокі і меладыйны голас Ахматавай, слухаючы які ўспамінаеш пушкінскае — «прекрасное должно быть величавым»... Ідзе расказ пра Кар-

нея Чукоўскага, і мы бачым паштоўку, напісаную яго рукой, паштоўку, якая была адрасавана расказчыку, а з паштоўкі камера пераключаецца на славуці альбом малюнкаў і шаржаў «Чукокала», а вось ужо на экране і сам Карней Іванавіч — энергічны, нястомны, поўны гумару, дзіцячай непасрэднасці.

Фрагменты дакументальнай стужкі змяняюцца ўрыўкам з мастацкага фільма «Сэрца сябра» па апавесці Эм. Казакевіча. І пачынаецца размова пісьменніка, з якім пашчасціла сустрэцца ўдзельніку перадачы, і перад намі паўстае жывы Казакевіч, вясёлы, высокі, пясчотны і мужны чалавек, які мог гадзінамі чытаць вершы, спяваць, які быў заўсёды душой у кожнай кампаніі і такі ўпарты ў літаратурнай працы.

Але ні кінакадры, ні тыя ўрыўкі з твораў, якія чыталі артысты, ні рэдкія фотаздымкі не заклікалі ў гэтай перадачы саміх яе ўдзельнікаў. Выступленні былі, бадай, галоўным «тэлевізійным прыёмам» перадачы, бо далёка не ўсе тэлевізійныя выяўленчыя сродкі могуць абудзіць у гледачоў адчуванне асабістага даверу, які з'яўляецца тады, калі мы слухаем жывога чалавека — таго, хто нешта і некага бачыў сваімі вачыма, чуў на свае вушы, успрыняў

сэрцам і розумам. Гледачу хочацца, каб выступачы гаварыў шчыра і зусім не абавязкова гладка. Яго хвалюе той пошук патрэбнага слова, які адбываецца, калі можна так сказаць, у яго на вачах... А іншыя тэлевізійныя сродкі гэтую размову толькі падмацоўваюць, нібы больш аргументуюць яе. Перадача, пра якую ідзе гаворка, тэлевізійная па сваёй сутнасці. Па-першае, людзям было пра што расказаць і гледаць. А ў гэтым — зарука поспеху ўсякай перадачы. Форма падачы матэрыялу — у самой назве. Клуб—сустрэча людзей, аб'яднаных агульным інтарэсамі, адным захапленнем. Слова тэлевізійнага таксама дарэчы. Але галоўнае — у пошуку цікавага чалавека, і такая сустрэча з цікавымі людзьмі адбылася ў той вечар на экранах. Якасць перадачы пачынаецца не са сцэнарыя, а яшчэ раней, з пошуку дзеючых асоб. Калі творчы калектыв, ці, як гавораць на студыі, брыгада, пачынае працу над перадачай з такога пошуку, так сказаць, ад карэння, тады і дрэва вырастае зялёнае. Тады на студыю прыходзяць удзячныя пісьмы.

Хочацца асобна сказаць пра пошук, які прыносіць плён. Вядома, што гэта самая адказная і нялёгка праца для рэдакцыі і, калі творчы пошук

—стыль работы, а не рэдкая гасця, тады на экранах з'яўляюцца цікавыя цыклы, як, напрыклад, «Тут пачыналіся дарогі», «За старонкамі беларускай энцыклапедыі». Так, у рэдакцыі літаратурных перадач Віцебскай студыі адкрылі том энцыклапедыі на літару «А». Чытаюць: адзенне... акцёрскае майстэрства... Андрэеў... Ну, што б, здавалася, можна зрабіць для тэлебачання са слова «адзенне»? А віцэбляне зрабілі! Яны павялі разказ пра народнае адзенне Віцебшчыны, паказалі цудоўны народны танец, які выконваецца ў нацыянальных касцюмах, па-новаму раскрылі само гэтае паняцце — «адзенне». А тыя некалькі радкоў, якія прысвечаны ў энцыклапедыі сэрбраных спраў майстру Андрэеву, які нарадзіўся на Віцебшчыне, у Полацку, а пазней працаваў у Крамлі, леглі ў аснову пэтычнага расказа пра жыццё гэтага выдатнага чалавека.

Названыя перадачы ідуць на Віцебскім тэлебачанні штомесячна. Нам застаецца сказаць толькі, што рыхтуюць іх усяго два супрацоўнікі: рэдактар, паэт Давід Сімановіч і рэжысёр Уладзімір Латоўскі.

Можна пазаздросціць іх творчай энергіі, іх мастацкай выдумцы і жадаць, каб невычэрпнай засталася іх фантазія і пошук.

Р. БАКУНОВІЧ.

ЭКСПАНЗІЯ «ЛІМ»

НЕПАСРЭДНАСЦЬ

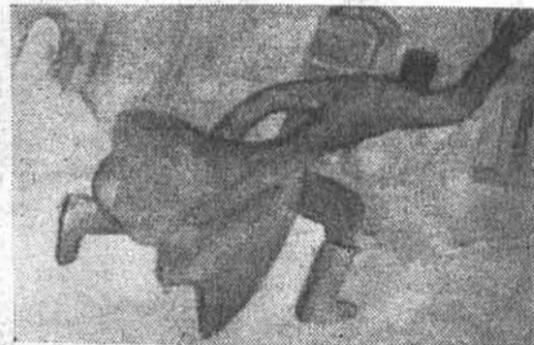
НА ГЭТЫ раз экспанзія твораў мастакоў у нашай рэдакцыі заняла два пакоі — Ірына Лобан і Віктар Кліменка паказалі свае першыя спробы ў графіцы і жывапісе.

Гаварыць пра іх жывапісы не будзем, паколькі вельмі слаба прабіваюцца ў кампазіцыйных маладых мастакоў свае тэмы, свае інтанацыі, свой каларыт, свае кампазіцыйнае мысленне.

А вось тое, што яны робяць у графіцы (пераважна — кніжнай) варты увагі.

Ірына Лобан па-свойму, досыць арыгінальна ілюструе назку А. Уайльда «Адзеньне нараджэння Тэрэзі», раман М. Булгакава «Белая гвардыя». Гэта, бадай, пакуль што лепшыя яе работы, калі не лічыць афартаў «На-

цюрморт», «Сон», лінаграфію «Натурышчыца», «Ленінградскія матывы», не настолькі самастойных, як ілюстрацыі. Вельмі ўважлівае працы

танне маладой мастацкаю літаратурнай твораў, вострае успрыняццё іх эмацыянальнага свету дазваляе ёй ствараць непасрэдныя, прасякнутыя атмосфераю першакрыніцы ілюстрацыі.

У ілюстрацыях да казкі — званкі колер. Добрае разуменне ўзаемасувязі ілюстрацыі з белай плоскасцю ліста, са шрыфтамі. А да булгакаўскага рамана ілюстрацыі — маняхромныя, у меру дэталізаваныя.

Гэтак жа тонка, як і Ірына Лобан, з досыць высокай прафесіянальнай культурай стварае Віктар Кліменка ілюстрацыі да Купалавай пэзіі «Курган», да «Партэта Дарыяна Грэя» А. Уайльда.

Глядзіш, напрыклад, яго лісты на тэмы «Курган» і міжволі задумаешся: які ён ёмісты, свет Купалавай пэзіі, колькі дае магчымасцей для самага разнастайнага выяўленчага вытлумачэння!.. Малады мастак здолеў знайсці свае месца ў гэтым вялікім свеце.

Ірына Лобан і Віктар Кліменка наведлі ленінскія мясціны ў Горках. Яны стварылі шэраг лінаграфію, прысвечаных гэтым мясцінам.

Абодва мастакі робяць першыя крокі ў творчасці. Яны ўжо былі ўдзельнікамі рэспубліканскай мастацкай выстаўкі. Працуюць Ірына і Віктар у адным з беларускіх выдавецтваў. І мы спадзяемся, што іх імёны яшчэ неаднаразова сустрануцца нашым чытачам і на мастацкіх выстаўках, і ў розных добра аформленых кнігах. А можа нават і пад арыгінальнымі творами жывапісу.

Ул. БРЫГ.

У ВЯНОК ВЯЛІКАЙ ПЯСНЯРЦЫ

ВЕЧАР, ПРЫСВЕЧАНЫ СТАГОДДЗЮ

З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ ЛЕСІ УКРАЇНКІ

Клуб Саюза пісьменнікаў Беларусі запіўнілі прадстаўнікі грамадскасці сталіцы — рабочыя, дзельцы літаратуры і мастацтва, студэнты. Яны прышлі, каб выказаць сваю глыбокую любоў і пашану пісьменніцы і чалавеку, жыццё і творчасць якой былі аздадзены барацьбе за свабоду і братэрства народаў.

Урачысты вечар адкрыў Пімен Панчанка. З усхваляваным словам пра Лесю Украінку — слаўную дачку братняга ўкраінскага народа — выступіў Хведар Жычка.

Новыя пераклады твораў Лесі Украінкі на беларускую мову прачыталі на вечары Эдзі Агняцвет, Мікола Аўрамчык, Юрка Гаўрук, Піліп Пестрак, Язэп Семіяжон, Мікола Хведаровіч.

Вечар закончыўся канцэртамі, у якім гучалі песні ўкраінскіх і беларускіх кампазітараў на тэксты паэтэсы, украінскія народныя мелодыі. Быў паказаны тапсама дакументальны фільм «Украіна мая».

У гэтыя дні на паліцах многіх бібліятэк рэспублікі можна ўбачыць выстаўкі твораў Лесі Украінкі, жыццё і рэвалюцыйная дзейнасць якой цесна звязаны з Беларуссю. Тысячы чытачоў і сёння з захапленнем чытаюць яе палымяныя творы на ўкраінскай і ў перакладзе на рускую і беларускую мовы. Да стагоддзя з дня нараджэння паэтэсы-рэвалюцыянеркі выдавецтва «Беларусь» выпусціла яе драму «Лясная песня» ў перакладзе Хведара Жычкі.

КОНКУРС

НА АДНААКТОВЫЯ П'ЕСЫ

Міністэрства культуры БССР і Саюз пісьменнікаў БССР аб'явілі Рэспубліканскі конкурс на аднаактовыя п'есы, прысвечаныя актуальным тэмам сучаснасці — непарушны саюз рабочага класа і калгаснага сялянства, высокае маральнае аблічча савецкіх працаўніоў, дружба народаў і сацыялістычны інтэрнацыяналізм, барацьба супраць рэакцыйнай буржуазнай ідэалогіі і палітыкі імперыялізму. Зацверджана журы на чале з намеснікам міністра культуры БССР Ю. М. Міхневічам.

На конкурсе прадстаўляюцца аднаактовыя п'есы, якія лідзе не публікаваліся і не выконваліся.

Тэкст п'есы, надрукаванай на машынкы, прадстаўляецца ў трох экзэмплярах у журы конкурсу да 1 кастрычніка 1971 г. на беларускай або рускай мовах.

Рукапісы падаюцца пад дэвізам з дадаткам запячатанага канверта, у якім змешчана прозвішча, імя і імя па бацьку аўтара з указаннем прафесіі, месца работы, адрасу.

Усе матэрыялы накіроўваюцца па адрасе: г. Мінск, Дом урада, Міністэрства культуры БССР, з паметнай «Конкурс на аднаактовыя п'есы».

За лепшыя аднаактовыя п'есы ўстанаўліваюцца наступныя прэміі:

Першая прэмія — адна — 700 рублёў.

Другая прэмія — адна — 500 рублёў.

Трэцяя прэмія — тры — па 300 рублёў.

Заахвочвальныя прэміі — тры — па 100 рублёў.

Прэміраваныя п'есы набываюцца Міністэрствам культуры БССР.

5.ІІІ.1971

ЛІМ

9

СЕННЯ павышана ўвага жывапісцаў да здольнасці твораў выклікаць асацыяцыі: многія прыкметы рэальнасці перадаюцца не непасрэдна, а ўскосна. Упадабленне, сімвал, намёк (і ў сюжэце, і ў каляры) прадугледжваюць эмацыянальную актыўнасць глядача. У трыадзінасце «мастак — твор — глядач» акрэсліваецца роля апошняга ў тым непаўторным свеце, якім з'яўляецца мастацтва.

Свядомасць сучаснага чалавека была здольнасць звязаць паміж сабой самыя, здавалася б, аддаленыя факты і паняцці. Адно выяўляецца праз другое. Так, напрыклад, аптэмістычнае можа быць перададзена праз трагічнае. Нават тэрмін замацаваўся — «аптэмістычная трагедыя». Або яшчэ: дынаміка можа быць перададзена праз статыку. Унутраны стан героя, бывае, больш выяўлены праз каларыт, чым праз пэўнае сюжэтнае дзеянне.

І ўсё гэта, мне здаецца, не пазбаўлена сувязей з такой акалічнасцю: жывая практыка жывапісу апошніх гадоў як бы аднаўляе правы так званай апавядальнасці ў карціне. Той самай апавядальнасці, з якой яшчэ не так даўно пакеплівалі, паўтараючы кінула некалі ў палеміцы ледзь ці не Рэнуарам слоўца «літаратурычна». Мы добра ціпер ведаем здабыткі і страты імпрэсіяністаў. Сутнасць іх рэвалюцый ў жывапісе. І іх абмежаванасць. Жывы мастацкі працэс пераконвае, што не ў самой «літаратурычнасці» бывае бяда, а ў спосабах яе «ўжывання». Калі няма паўнаты зместу вобраза чалавека, гэтай асновы асноў мастацкай выразнасці, — ніякай «літаратурычнасці», зразумела ж, не ўрагуе. Але калі апавядальнасць асвоена пластычна, падпарадкавана асацыятыўнаму ладу мыслення, яна спрыяе ёмістасці вобразаў твора. Прыгадаем хаця б такія карціны з нашых рэспубліканскіх выставак: «Ідзі наперад», як «Партызанскае высялле» М. Данцыга або «Маё нараджэнне» Л. Шчэмелева. Можна смела сказаць: у такога роду творах ёсць элементы ўзбагачэння магчымасцей сюжэтна-тэматычнай карціны. І гэтыя элементы каштоўныя тым больш, калі мастакоўская вынаходлівасць — вынік высокага ідэйнага, грамадзянскага імпульсу.

Ужо самі праграмы выставак нядаўняга часу прадвызначылі асаблівы папал пачуцця, асаблівую аднанасць у працы нашых мастакоў. Гэта датычыць і рэспубліканскай выстаўкі, прысвечанай XXVII з'езду КПБ і XXIV з'езду КПСС, якая не толькі замацоўвае поспехі, дасягнутыя на шэрагу папярэдніх, але і прадвызначае новыя дасягненні.

У экспазіцыі гэтай выстаўкі ёсць работы, прыніцыпова важныя ў развіцці ўсяго беларускага мастацтва або, прынамсі, у развіцці таго ці іншага мастака.

Вось «Бальшавік» М. Савіцкага. У кантэксце творчасці самога жывапісца карціна набывае адметнае значэнне. Яна быццам увабрала ў сябе многае, да чаго мастак ішоў у папярэдніх творах. Так, можна прасачыць унутраныя сувязі «Бальшавіка» з «Адзінадзінасцю», «Партызанамі», «Пакараннем смерцю», «Партызанскай мадоннай», двойным партрэтам «Рыта і Андрэй», «Баладай пра бацьку Мілая»... Скажам адразу: карціна выклікае спрэчку. Справа ў тым, мабыць, што не зусім звыклы для станковага палатна такі нечаканы сёння

касць і мацырыства ў адной і той жа мадонне. Між іншым, апошняе некалі трапіла падкрэсліў і Максім Багдановіч.

Увогуле ж сумяшчэнне ў рамках аднаго твора выяўленчага мастацтва падзей, якія адбываюцца неадначасова і не ў адной прасторы, мае пэўную радаслоўную. Радзі, напрыклад, гаварыў аб такім перапачатковым выяўленчым элеменце змен у часе і прасторы, як «прагрэсўнае развіццё маста». Яно адеўгнічае ў вокамігненнай фатаграфіі. Але задоўга да Радэна — у многіх сюжэтах спрэд-

Безумоўна, апошнія дзве работы непараўнальна менш уражваюць, чым карціна М. Савіцкага. Але важны падкрэсліць, што і ў іх прабівае сабе дарогу якасна новая апавядальнасць. І гэта зусім не азначае, быццам тэматычная карціна вяртаецца «на кругі своя». Наадварот: у ле новых здабытках — выразнае імяненне нашага мастацтва глыбей пазнаваць рэчаіснасць, асвойваць яе выяўленчымі сродкамі.

Не толькі з вопыту М. Савіцкага бачым, як многа дае мастаку перадаванне таго ці іншага кампозіцыйнага, стылістычнага і ўсёгана іншага прыёму асноўнай, відучай задачы твора. У вялікай газоды пра святло душы савецкага чалавека, якую паслядоўна вядзе мастацтва сацыялістычнага рэалізму, не так проста браць удзел, бяскожна эксплуатаваць аднойчы ўдала знойдзены прыём.

Варта звярнуць увагу на тое, якой нечаканай гранню засвяціўся талент В. Цвірко. У яго пейзажы «Мой горад» не толькі відавочныя новыя стылістычныя пошукі, але і смелая «перакампаўнка» краявіду, падпарадкаваная эмацыянальнай звыш задачы. Ці не мае нешта агульнае такая «перакампаўнка» з мантажам?

Каларыт В. Цвірко — насычаны, гучны. Яго артыстычны мазок быццам бы эскіза абмалёўвае форму. Але якое трапяткое адчуванне жыцця, якая матэрыяльнасць нават у самай абагуленай колернай плоскасці! Які змястоўны лірычны перажыванні ў лепшых яго палотнах! А да іх «ку можна аднесці і яшчэ адны палотны мастаком пейзаж — «Цішыня».

У нечакана новым святле паўстаў на гэтай выстаўцы і Н. Воранаў. На першы погляд, ніякага асаблівых зруху няма ў яго трох карцінах. Але толькі на першы погляд. Спраўды, прыгледзімся ўважлівей да новых палотнаў мастака, параўнаем з неапіранымі папярэднімі. Тады ўбачым істотныя змены ў мастакоўскім падыходзе да вобраза. У такіх выданых яго карцінах, як «Салдаты», а таксама палатна пра дэсантнікаў, было як бы «ўскоснае» ўражанне ад людзей: мастак больш гаварыў пра свае адносіны да іх. Захоплены смалі пачуццямі і жывапісцасцю асроддзя, не надта паглыбляўся ў душу тых, хто на карціне. А ў палотнах Н. Воранава на гэтай выстаўцы — рэй вядзе паглыбленне менавіта ў характар саміх персанажаў. У двойным партрэце «Роздум» — прывабныя юныя істоты на серабрыстым фоне драпіроўкі ў майстэрні мастака. Фігуры ссунуты моцна ўправа — свядома паніжана як бы незапоўненая прастора палатна. Быццам «экранны», які памагае асацыяраваць перажыванні абедзвюх.

А вось адразу прыкметная «Анджэла». Так, гэта яна, геранія сённяшняй Амерыкі, Анджэла Дэвіс.

НАВАТАРСТВА— «ЗАНЯТАК» НЯПРОСТЫ

мантаж аддаленых адна ад адной у прасторы і часе падзей. Паставіўшы сабе за мэту раскрыць высанародны ўнутраны свет камуніста, чалавечазмагара, непахісна адданнага гуманістычным ідэалам, мастак літаральна «пералічвае» ўсё дарагое, што праносіцца перад унутраным зрокам яго героя, нескаронага ворагамі, гатовага прыняць смерць стойчы. Складаныя асацыятыўныя сувязі — паміж гэтым байцом лейніскага гарту і вобразам неспартыўнага правадыра; паміж чырванасцяжнай дэманстрацыяй і юным чырвонаармейцам часоў грамадзянскай вайны, занятым мірнай справай; паміж шчасліва, прасветленаю маці, якая дала пачатак новаму жыццю, і трагічнымі звыклімі смерці фанішчых канцлагераў...

Як і заўсёды ў М. Савіцкага, у «Бальшавіку» каларыт арганізаваны так, што ён вельмі актыўна памагае асацыяцыям глядачу. Удзіана нават афарбоўка, рамы. Яе дрэва — бы гарачае, распаленае чырвонае вуголле. Але калі ўжо выглядае нечаканым (а можа, і непажаданым) сам прыём мантажу, спыніся на гэтым падрабязней.

Раскрыць паліфанію душы чалавечай, эмацыянальную і, калі хочаце, ідэалагічную структуру характару — вось якой задачай прадывітана абранае рашэнне. Глядач сам павінен рабіць вывады з прапанаваных супаставленняў. А супаставленні гэтыя — не такія протыты, як можа здацца на першы погляд. Спаліўся хоць бы на неадзначанасць вобраза маці з немаўлёнкам. Маці герой?.. Жонка?.. І маці, і жонка!.. Гэтак жа, як у майстроў Рэнесансу — і дзявоц-

нявечка — пастаўленае сумяшчэнне ў межах аднаго адлюстравання зусім розначасовых падзей. А ў Штэра Брэйгеля сустракаем аналогіі так звананага «паралельнага мантажу», без якога не ўяўляем сабе кінематографію. Невыпадкова Сяргей Эйзенштэйні меркаваў, што кіно — частка сістэмы развіцця жывапісу.

Помык пластычнага ўвасаблення руху думкі і пачуцця прымушае сучаснага жывапісца рабіць пасільныя запавячванні з прыёмаў, напрыклад, кіно. І, мабыць, невыпадкова практычна і тэарэтычна мастацтва ставіць пытанне, у якой меры выяўляе мастацтва адольнае пераступаць межы свае, набліжаючыся да суседняго жыцця мастацтваў?.. Мне здаецца, абраны М. Савіцкім прыём мантажу заканамерны ў сучаснай станковай карціне. Бо мантаж уласцівы самой асацыятыўнай прыродзе чалавечай мыслення.

Да сказанага можна дадаць: менавіта прыгадваецца, напрыклад, як некалі гадоў паўтараста назад, прыхільнікі класіцызму, мякка кажучы, не апраўдвалі новых прыёмаў Эжэна Дэлакруа... Забываць пра гэта сёння было б проста несур'ёзна.

Не адзіны М. Савіцкі шукае шляхі разгорнутага ў часе і прасторы апавядання пра чалавека і час. Некаторыя моманты падобнага падыходу да твораў ёсць і ў рабоце «Вера Харужая» Ул. Гардзескі і І. Эйдэльмана, і ў трыціху А. Сямілева «Камуністы» (праўда, складанае адзінства дзіціха ці трыціха звычайна «апраўдваецца» ўжо фармальным размежаваннем розначасовых і рознапрасторавых частак).

230 АБЛІЧЧАЎ БЕЛАРУСІ

ГЭТАЯ ВЫСТАВКА расказвае пра Беларусь. Пра прыгажосць яе краявідаў, мужнасць і працавітасць яе людзей, пра іх здзяйсненні, пошукі, радасці. Экспазіцыя выстаўкі — вынік пяцігадовай працы беларускіх фотажурналістаў і фотаамагараў, аўтараў Агенцтва Друку Навіны. Многія з іх удзельнічалі ва ўсесаюзных і замежных выстаўках АДН, паказалі свае работы ў Нью-Йорку, Асага, Парыжы, Берліне, Канберы. Выстаўка прыцягвае вялікую ціка-

васць мінчан. У залах Саюза мастакоў, дзе разгорнута экспазіцыя, заўсёды людна. Ды гэта і не дзіўна — беларускія фотажурналісты прадэманстравалі высокае прафесійнае ўмельства, тонкі густ, вынаходлівасць. Іх работы вызначаюцца элагантнасцю знаходак, уманнем пранікнуць ва ўнутраны свет сучасніка, простымі сродкамі расказаць пра складанае.

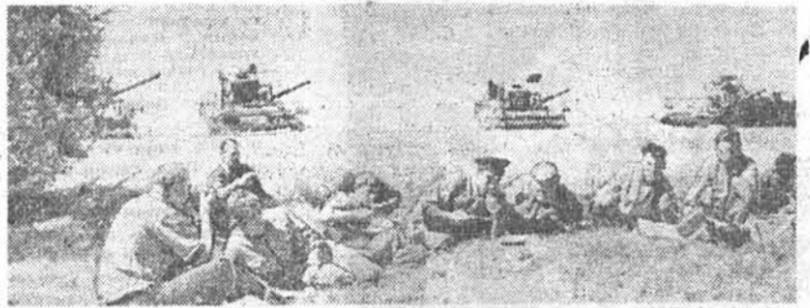
Выстаўка беларускіх фотажурналістаў выдатна арганізавана: выпушчаны прыгожы каталог, прадумана экспазіцыя, але... Каб больш людзей магло пазнаёміцца з работамі нашых фотамастакоў, выстаўка павінна працаваць не толькі ў будні, а і ў суботу, і ў нядзелю, тым больш, што менавіта ў гэтыя дні людзі часцей за ўсё ходзяць на выстаўкі.

Ю. ІВАНОВ (Мінск). Партрэт рабочага. З серыі «Францускія малюны».

М. ШМЕРЛІНГ (Віцебск). Удвіаіх.

А. СЕРЛЮКЕВІЧ (Барысаў). Хлеббаробы.

В. ГАНЧАРЭНКА (Віцебск). Маладаяжонка.

(Заканчэнне. Пачатак на 6-й стар.)

трэба. І быццам не блага жылі. Ён ужо, Косцік, за ёй надта. І раптам кінула яна дзяцей, Косціка, і падала ў Мінск. Яна ў тэхнікуме вучылася завочна. Юзік прыстроіў. І месяц няма, і другі няма. Сталі непакоіцца, Юзік у Мінск паехаў, а яна сыхлала з другім і жыўць, як мужык з жонкай. Юзік прыехаў дадому, нікому слова не сказаў. Ды два ж ты скажаш! Сорам такі. Каб жонка мужа кінула...

— І то праўда, — уступіў у размову Васіль. — Каб біў яе Косцік, ці надта піў, ці да каго пайшоў...

— Але вось цуд, — цётка Ліза зыркунула на Васіля, маўляў, улез у размову. — Гэта ж Алена! — другая жонка ў Юзіка. А першая была Ева Шапанюкова, прыгожая жанчына. Ужо як любіў яе Юзік. Ён і Алену паважае і шанавае, але ўжо як Еву шанаваў! Была, пойдучы за сямлю, а назад ён яе на руках нясе. Жылі яны мабыць гады са два няшчэрых. Дзяцей у іх не было. А потым яна збегла. Кінула яго... Кажуць, у вайну памерла. Дык як к чаму? Характарам іна ўся ў Еву. Бывае ж такое. Нават у твары нешта ёсць. Праўда? — звярнулася яна да Васіля.

— Праўда, праўда, — пацвердзіў Васіль. — Другі раз як гляне сваімі чорнымі вачыма, дык здаецца — дачка Евіна. Моцна кахаў Еву Юзік, так кахаў, што назубеды яна ў яго кроў увайшла, а з крывёй і да дзяцей яго.

— Што вы, тата, выдумляеце. Не бывае такога на свеце, — сказала Вольга.

— Як гэта не бывае? — ускіпела цётка Ліза. — Усе на свеце бывае, і гэта можа быць.

Але Васіль чамусьці надакучыла гэта гаворка.

— Шла б ты, Лізавета, дадому. У нас свая сям'я сёння сабралася. Трэба абмеркаваць, што да чаго. Будзем вяселле спраўляць, цябе запросім, ты не хвалойся. Дзеці ў цябе добрыя.

— Супакойцеся, бацька, — пачырванела Вольга.

— Хай гаворыць. Дзеці ў мяне лепшыя, чым у другіх. Сваіму слову гаспадары, а на вяселлі не буду. Да Міколы паеду, двухпакаёвую кватэру атрымаю, жаночая парада патрэбна. Жаніцца можа падумае, дачка дырэктара завода ад яго не адыходзіць, такая прыгожая ды працавітая дзяўчына...

Цётка Ліза пайшла.

— Вось заўсёды ты так, Васіль. Нашто жанчыну пакрыўдзіў?

— Нічога з ёй не зробіцца. Толькі менш балбатаць будзе. Ёй абы пра што гаварыць, абы не маўчаць.

Ганна прысела да Радзіка:

— Як жыць надумалася?

— Што надумалі, так то ясна. Паедзем у Салігорск, кватэру дадучы, жыць будзем. З такой жонкай як у мяне... — зяцёвы вочы падплелі, твар засвяціўся ружовым святлом.

«Ён і праўда прыгожы», — здзіўлялася Ганна і пільна ўглядалася ў твар Вольчынаму мужу.

— З такой жонкай, як у мяне, — казаў Радзік, — хоць на край свету можна ехаць. Сумаваць не прыйдзецца. Васёлая.

— На адных песнях не пражывеце, — устаўіў бацька сваё слова. — Трэба гаспадаркай абзаводзіцца.

«Глянь, як Васіль загарыў, сам усё жыццё толькі і знаў, што піць ды спяваць, а тут вучыць сябраўся», — Ганне стала цяжка за мужа, быццам тады ён куркуль, толькі пра гаспадарку і грошы гаворыць.

— Што ты, бацька, усё пра гаспадарку! Успеюць жыць яро сабе. Хай паездзяць, свет паглядзяць. Я таксама хацела б такога шчасця. — Ганна чамусьці ў другі раз за сённяшні дзень успомніла аб тых вясновых пачах. — А вяселле, як скажуць, так і будзе. А наогул у мяне сёння дзень параджэння.

— Ага, гэта ж праўда! Як гэта я забылася, — схямлялася Вольга.

— От то добра, няст, маці, палядвіцу, гуляць будзем. — весела абвясціў Васіль.

А Ганна падумала, што заўтра паедзе ад яе дачка і што можа скоро завітае дадому Юрась.

Міністэрства культуры БССР смутнае з прычыны смерці былога работніка Міністэрства культуры Ключынскага Сямёна Васільевіча і выказвае спачуванне сям'і нябожчыка.

І. СТАСЕВІЧ. Суровае юнацтва.

Пры паглыбленні ў характар німа нізначнага, другараднага. І Н. Воранаў у «Анджэлі» ўлічвае, што вертыкаль асацыіруецца з рэкасію, актыўнасцю, мужнасцю. І ў карціне «Беларусь — песня мал» (двойны партрэт І. Жыльовіча і В. Бурковіча) фармат невыпадковы: устойлівасць, раздольнасць гарызанталі надае твору істотны акцэнт.

А вось такі цікавы мастак, як Л. Шчэмелеў, мне здаецца, перажывае досыць складаны творчы перыяд. «Сям'я», што экспануецца на выстаўцы, напісана віртуозна. Гэты грунавы партрэт — прыгожы. І людзі — прыгожыя. І фарбы — прыгожыя. І усё ж няма таго ўнутранага напаўнення, якое было ў «Сорак другім годзе», і ў «Майм параджэнні», і ў нядаўнім «Партрэце дачкі». І ў шэрагу даўніх кампазіцый на тэмы Поўначы, Магчыма, я памыляюся, але, мне здаецца, затарможвае эвалюцыю гэтага таленту нейкае «аксцэсіўнае» стыльвае манеры. Яна аказалася неспрыдатнай «на ўсе выпадкі». Трактоўка формы, фактуры, колеру, якую глядач пазнае адразу як непаўторна «шчэмелеўскую», усё ж, бывае, не дае магчымасці пазбегнуць некаторай саладжавасці. Элементы гэтай самай саладжавасці намеціліся, мабыць, яшчэ тады, калі мастак напісаў надта ж сентыментальнага воіна з кветкай. Можна быць, нават пошук у стыльвым кірунку, у якім Л. Шчэмелеў напісаў не зусім прыхільна сустрагую крытыкай карціну пра вяселле, і прынёс бы пэўныя яшчэ дасягненні мастаку, калі б ён актыўней гэты пошук праводзіў. Цяпер жа ў творчасці Л. Шчэмелева назіраецца трывожны сімptom — мастак самапаўтараецца. Аднойчы знойдзенае новае становіцца старым, калі яго не развіваць. Таму заканамерна пытанне: ці не рызыкуе Л. Шчэмелеў сам апынуцца ў той пазіцыі, якой так актыўна супрацьстаіць лепшае ў яго творчасці, — у пазіцыі паўтаральніка пройдзенага (праўда, ён паўтарае знойдзенае ім самім, але ад гэтага, шчыра кажучы, не лягчай)?..

Апошняю акалічнасць дастасоўна да сваёй творчасці добра разумее Ул. Стальмашонак. І не перастае здзіўляцца і радавацца яго вынаходлівасці ў імкненні разнастаіць пошук у той «дарозе да сьлё», якой і з'яўляецца сапраўднае мастацтва. Іншы раз яму даводзіцца вяртацца да работы, удакладняючы, як было з «Вхутэмасам». Іншы раз дае сьлё адчуць пэўная ўнутраная і каларыстычная несабарнасць, як у цікава задуманай карціне «Рэвалюцыйныя мабільзаваныя...» Але аднаго няма — шэтэта перад прыёмам. Таму і спыняецца перад яго новай карцінай «У. І. Ленін на станцыі Мінск. Ліпень 1900 года». Задума — цікавая. Але непакоіць, што апраўданая сюжэтам некаторая змрочнасць каларыту некай прырочыць самому вобразу Ільіча. Нажадана, каб гэ-

тай супярэчнасці мастак пазбавіўся.

Хацелася б падкрэсліць, што ў экспазіцыі пераважаюць творы значнага ідэйнага напаўнення. Вельмі прыемна, што павышаецца культура карціны. Пра гэта сведчаць і такія змястоўныя і разнастайныя па стыльвым пошуках творы, як «Радзік» В. Сахненкі, «Зямля» В. Грамыні, «Рабочы» М. Данцыга, «Кастрычнік» В. Сумарава (дарэчы, куды больш павяла б сутнасці гэтага палатна на-

зва «Інтэрнацыянал»), «Медсёстры» А. Малішэўскага, «Хлеб» А. Гугеля, «А. Ф. Мяснікоў» Я. Зайцава, «Абарона сцяга» І. Глобіна.

Значная ідэя патрабуе ад мастака дасканалага ўвасаблення. Выстаўка дае нямала падстаў сцвярджаць, што клопат нашых жыванісцаў аб такім увасабленні высакародных ідэй прынясе неўзабаве нямала цікавага для глядача.

Уладзімір БОЙКА.

118 ТВОРАЎ... А ЯКІЯ ЯНЫ?..

У ГОМЕЛІ адбылася выстаўка твораў мастакоў вобласці, прысвечаная XXIV з'езду КПСС. Гэта справядліва жыванісцаў, графікаў, скульптараў, майстроў прыкладнікоў перад зямлякамі.

Што ж нагадала экспазіцыю? Якія ўражанні ад яе?

Пачну з пейзажа М. Казакевіча «Азёрныя далі». Бо, на мой погляд, «Азёрныя далі» — лепшае з усяго, што паказана. Гэта не проста пейзаж, а пейзаж-карціна. Тут прырода велічная і малюнічая, абагульненая. Вось на небе плывуць у неабсяжную далечыню влізныя воблакі. Глядач як бы адчувае іх рух. Далёка-далёка ідуць палетні, азёры... У каларыстычным раціні пейзажа М. Казакевіча — кантрастнай гамы: цёплымі фарбамі напісана неба, халоднымі — зямля.

Прырода хвалюе і іншых аўтараў. Заслужанага дзеяча мастацтваў БССР Б. Звінаградскага справядліва называюць песняром Гомельшчыны. Яго пейзажы «Ля парка», «Лёд прайшоў», «Сцяжыні», «Змрок на рацэ Прыпяці» яшчэ раз сведчаць пра гэта. Мастак знаходзіць задаволенасць у самых простых матывах прыроды. Тонкі лірычны настрой, мяккасць спалу-

чонняў фарбаў — характэрныя рысы яго работ.

Тры пейзажы прадставіў на выстаўку М. Навіцін. Іх лейтматыў — услаўленне восні. Мастак любіць да хатамі, што цягнуцца да ракі, гонкімі бярозамі, залатым суквеццем лістоў.

Спадабаўся мне пейзаж І. Юдзякіна «Пасля дажджу». Твор выкананы з нахвненнем, з ясным аўтарскім поглядам на тое, аб чым раскаваецца «Пасля дажджу» — гэта радасць, святло фарбаў, абнаўленне прыроды.

Неблагія пейзажы і ў акварэлістаў: «Пасля буры», «Белыя бярозкі» В. Ганджы, «Вялікая вада» Ц. Карлава, «Дождж на шапшы» Р. Ландарскага.

Добра выкананы лянграфавы Я. Пакаташніна «Дарога на Мазыр», «Палессе». Ён жа выстаўіў і пейзажы, напісаныя тэмперай: «Ільінская царква» — помнік архітэктуры XVIII стагоддзя, «Белград-Днястроўскі», «Дарогі памятаюць».

Я невыпадкова пачаў агляд выстаўкі з пейзажных кампазіцый. Яны — аснова экспазіцыі, у якой — 118 твораў. І, здавалася б, няма нічога дрэннага ў тым, што го-

мельскія мастакі аддалі сваю перавагу краявідам. Але пераважна большасць пейзажаў не ўздымаюцца да абагульненняў. Яны толькі фіксуюць убачанае, не выдзяляюць роздуму і эмоцый. Больш таго, асобныя мастакі залішне захоплюцца чыста фармальнымі пошукамі. Так, «Ільіневы еад» Ф. Гельзіна ўмоўны па матыве, схематычны. Дрэвы ў гэтага жыванісца — нібы тыя разгалістыя карчы, ды чамусьці яшчэ «пафарбаваныя» ў яркіх пунсавы колер...

А дзе жанравыя карціны, якія б хвалююча расказалі пра вельмі важнае ў жыцці, у тым лку і ў жыцці Гомельшчыны? Яны не ўбачылі на гэтай выстаўцы.

Ёсць у экспазіцыі некалькі жанравых палотнаў, але невыразных, пазбаўленых глыбокіх назіранняў. Адно з іх — «Абмалот лну» М. Невейнава. У ім таксама — штучная стылізацыя. На ўзроўні эпіода засталася карціна І. Юдзякіна «У садзе». Толькі тэматычнае палатно С. Гарачава «Гульня каралёў» выканана прафесіянальна і прэтэндуе на пэўны філасофскі падтэкст.

Прыкра і тое, што на выстаўцы няма яркага партрэта нашага сучасніка. Ёсць толькі некалькі пераспрацаваных мадэлей натур, дзе духоўны свет герояў не раскрыты.

Больш сур'ёзна аднесліся да выбару тэмы скульптары. В. Мейтус прысвяціў сваю работу У. І. Леніну. Над вобразамі Маркса і Ветховена працаваў І. Ратніцкі. Трагедыю вязняў фашысцкіх канцлагераў спрабуе перадаць А. Дабравольскі.

Уражваюць работы майстроў дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва: керамічныя фігуркі «Ганчар», «Майстар», «Лыжачнік», «Каханне» М. Пушкар, чаканка «У начным» В. Пакаташніна. Арыгінальна выкананы твор А. Рэп'еўскага «Бой ласёў» (цвікі, набітыя на дошку, ствараюць дынамічны сілуэт лясных прыгажунюў).

Хоццацца спадзявацца, што на наступных гомельскіх вернісажах мы больш убачым змястоўных і дасканалых твораў пра нашых сучаснікаў, парадуемся іх творчым адкрыццям.

А. ШНЫПАРКОВ,

Гомель.

«БЕЛАРУСЬФІЛЬМ» — учора, сёння, заўтра... Артыкул пад такой назвай, апублікаваны сёлета на старонках «Літаратуры і мастацтва» ў №№ 2, 3 і 4, выклікаў цікавасць і чытачоў, і творчых работнікаў кіно. Пра гэта сведчыць і рэдакцыйная пошта [з яе і выбраны выступленні, надрукаваныя сёння], і вусныя дыспуты з наведвальнікамі рэдакцыі. Калі падсумаваць водгукі на артыкул А. Гантмана і В. Нячай, то трэба адзначыць, што большасць чытачоў пагаджаецца з думкамі і праблемамі, якія аўтары закранулі ў артыкуле. Праўда, аўтары дапусцілі адну фактычную памылку — фільм рэжысёра П. Васілеўскага па сцэнарыі А. Макаёнка «Рагаты бастыён» не быў «пакладзены на паліцу», а дэманстраваны на так званым «другім экране» і даў пэўны фінансавы эфект. Але той факт, што пракратнымі арганізацыямі для дэманстрацыі фільма абраны гэты «другі экран» (кінацэнтры гарадскіх усюкраін і клубы), таксама па-свойму характарызуе ідэя-мастацкі ўзровень твора.

Большасць з тых, хто адгукнуўся на артыкул, устрывожаны нізкай якасцю літаратурных сцэнарыяў, якія запускаюцца ў вытворчасць. Скажам, настаўнік Іван Пяшко са Шчучынскага раёна піша пра тое, што цяпер і глядзчы добра ведаюць: поспех або няўдача фільма ў многім залежыць ад літаратурнай першакрыніцы. Сцэнарыст — гэта прафесія ў літаратуры, а творчасць у гэтай галіне — вымагае ад літаратара таго ж узроўню майстэрства, як і любы іншы жанр. «Беларусьфільм» прафесіянальна-сцэнарыстаў яшчэ не выхаваў: у адных выпадках студыя карыстаецца паслугамі аўтараў з іншых рэспублік, у другіх — на адну ці дзве карціны запрашае пісьменніка з «суседніх» літаратурных цэхаў, у трэціх — даручае пісаць сцэнарыі сваім супрацоўнікам (рэжысёрам, рэдактарам).

Нават тыя з пісьменнікаў, што давалі студыі дображасныя сцэнарыі, паводле якіх здымаліся і ўдалыя фільмы (А. Куляшоў, А. Кучар, М. Луканін, В. Быкаў, А. Макаёнка),

не замацоўваюцца ў жанры сцэнарнага мастацтва і робяць штосці для кіно ў «паўзах» паміж чарговымі сваімі пазамі, вершамі, драмамі, літаратурна-крытычнымі працамі.

На «Беларусьфільме» зроблена многа інсцэніровак-экранізаций праявіўшы твораў. Адны з такіх фільмаў былі больш удалыя («Нявестка», «Трэцяя ракета», «Праз могілкі»), другія — менш. Нават творы, якія ў арыгінальнай свай версіі сапраўды праблемныя і змястоўныя, усё ж не гарантуюць тут поспеху — студэнт Беларускага ўніверсітэта М. Кароткі спасылваецца на прыклад з раманаў І. Шамякіна «Крыніцы», які ў фільме рэжысёра І. Шульмана выглядае на дзіва збедненым і спрошчаным. Выходзіць, нават і дображасная літаратурная першакрыніца далёка не заўсёды ёсць альфа і амега ўдачы.

Такім чынам, абмеркаванне артыкула «Беларусьфільм» — учора, сёння, заўтра» яшчэ раз паказала, што поспех у кінамастацтве дасягаецца калектыўнымі намаганнямі пісьменнікаў-прафесіяналаў, рэжысёраў і рэдактараў з самага пачатку работы над стужкай [можа, з задумкі]. Тады і здымачная група падключаецца да ажыццяўлення намеру аўтараў з большай упэўненасцю ў тым, што шэрацы і пасрэднасць — гэта не іх справа, не іх лёс. А шэрацы і пасрэднасць мастацкай кінапрадукцыі, галоўным чынам, і выклікаюць нараканні ў адрас «Беларусьфільма». Аб недахопах у творчасці «Беларусьфільма» гаварылася ў справаздачным дакладзе ЦК КПБ XXVII з'езду Камуністычнай партыі Беларусі.

Ва ўсіх водгуках на артыкул «Беларусьфільм» — учора, сёння, заўтра» выказваецца спадзяванне, што калектыў, які мае на сваім творчым рахунку і сапраўды вартыя высокіх ацэнак мастацкія стужкі, мабілізуе ўсе сілы на пераадоленне недахопаў і стварэнне фільмаў, зольных глыбока ўзрушыць глядзча значнасцю ідэя-мастацкай задумкі і экраннага вырашэння.

ПРАЧЫТАЎШЫ артыкул А. Гантмана і В. Нячай «Беларусьфільм» — учора, сёння, заўтра», я адчуў жаданне выказаць і сваю думку пра мастацкі кінематограф рэспублікі. Перш-наперш, мабыць, варты задумацца, што ўносіць наша нацыянальнае кінамастацтва ў шматнацыянальнае кіно краіны, ці арганічна па тэматыцы і ўвасабленні экранныя творы звязаны з гісторыяй і сучасным жыццём народа...

Зразумела, пачатак усяму ў кіно — сцэнарыі. Але, на жаль, рэпертуарна-сцэнарная калегія, як відаць, не заўсёды ўмее арганізаваць работу са сцэнарыстамі і дамагаецца ад іх высокамастацкіх твораў, канчаткова вызначыць творчае кіраўніцтва. Мне думецца, што і тыя парады, якія даюць А. Гантман і В. Нячай, наўрад ці змогуць адрозніваць адчувальны эфект. Можна бяскошце ператасоўваць мастацкі савет, папайнаць яго кіназнаўцамі, «на высокім узроўні» абмяркоўваць сцэнарыі на калегіі — поўнай гарантыі поспеху гэта не дае. І не дасць! На падставе асобных сказаў, не вельмі дакладна прыведзеных у пратакол, не падпісаных удзельнікамі абмеркавання, аўтары артыкула гавораць, што абмеркаванні сцэнарыяў наогул ніколі не былі плённымі. Катэгарычнасць такіх заяў беспадстаўная, бо тады, захоўваючы логіку аўтараў, удалыя фільмы студыі трэба ставіць у непасрэдную залежнасць ад змястоўнасці абмеркаванняў сцэнарыяў на пасяджэннях калегіі. А такая залежнасць мае далёка не заўсёды прасталінейнай: сцэнарыі — абмеркаванне — фільм... Навошта здрабняць гаворку пра надзённыя праблемы развіцця мастацкага кінематографа такімі спрошчанымі высновамі?..

Зразумела, зыходная пазіцыя А. Гантмана і В. Нячай была правільная: хто ж будзе аспрэчваць, што і сапраўды ёсць недахопы ў дзейнасці сцэнарна-рэдакцыйнай калегіі, «магавога цэнтру» студыі, «пачатку ўсіх пачаткаў». Многа гадоў у шматлікіх артыкулах, прамовах на нарадах, пленумах дэбатвалася пытанне — як прыцягнуць пісьменнікаў да работы ў кінематографе. У гэты час пісьменнікі ў кіно практычна не працавалі. У гэтых меркаваннях быў вельмі сэнс: прыход у кінематограф пісьменнікаў дазволіў бы не толькі пашырыць кола сцэнарыстаў, але і садзейнічаў бы павароту студыі да нацыянальнай тэматыкі. Пры арганізацыі сцэнарна-рэдакцыйнай калегіі гэта акалічнасць была ўлічана: на штатную і пазаштатную работу ў калегію былі запрошаны такіх ёсць беларускіх пісьменнікаў, як А. Куляшоў, М. Луканін, І. Шамякін, А. Макаёнка, К. Губарэвіч, А. Кучар. Нельга сказаць, што не адбылося ніякіх зрухаў. Фільмаў на нацыянальным матэрыяле ствараецца больш. Але ў той жа час на студыі па-ранейшаму ставіцца нягледзячы на матэрыялы зусім выпадковым, далёкім ад таго, чым павінна займацца беларуская кінематографія. Па-ранейшаму слабы сцэнарыі, якія не прынілі іншыя студыі, трапляюць на «Беларусьфільм», ім на хаду надаецца «місцовы налыт», як і гэта было, напрыклад, у фільме «40 мінут да святання». «Мы з Вулканам» і іншыя.

Каб не сарваць выкананне плана, нязрэчна запускаюцца ў вытворчасць сцэнарыі ледзь слабыя, бездапаможныя з усіх пунктаў гледжання, якія напярэметуюць і важную, патрэбную, і кінамастацкую рэспубліку. І здарылася з фільмам «Дзесятая частка шляху».

Прычына з'яўлення пасрэдных фільмаў не ў адной нездавальняючай рабоце сцэнарна-рэдакцыйнай калегіі. Напэўна, ні адна творчая арганізацыя, няхай гэта тэатр або кінастудыя, не зольная выйсці на дарогу вялі-

У РАЗМОВЕ пра творчы лёс студыі «Беларусьфільм» хачу сказаць і сваё слова.

Зараз у аб'яднанні тэлевізійных фільмаў студыі «Беларусьфільм» ідуць апошнія дапрацоўкі карціны «Вершы, не вершы». Сцэнарыі І. Раішы, пастаюна А. Дударова і Е. Васілеўскага. Яны госці з Масквы. Аўтары гэтых радкоў дзяляцца працаваць на вытворчасці карціны ў якасці асістэнта, а потым другога рэжысёра. Фільм гэты — пра моладзь. Натуральна, выкананцы ролі тансана павінны быць маладымі. Здымачная група іх знайшла, мастацкі савет зацвердзіў. Месца пралісі ацэнкаў традыцыйнае — Масква, Ленінград. Адна роля (дзяўца Вася) была прапанавана вядомаму беларусізму ацэнкаў тэатра імя Янін Купалы Паўлу Кармуніну. Роль яму спадбалася. Тэрміны здымак былі ўзгоднены з кіраўніцтвам тэатра.

Настаў час здымак. На двары зазалацілася восень. Трэба было спяшацца.

І тут... П. Кармунін быў нечаканна заняты ў рэпетыцыях новага спектакля, замены не было. І ў выніку ацэнкаў мог здымацца ў нас толькі адзін дзень — на тыдзень... Гэта азначала, што асістэнту рэжысёра трэба было ляцець у Маскву, у Ленінград, шукаць ацэнкаў, для якога прыхаць на здымкі будзе лягчэй, чым нашаму ацэнкаў здымацца тут.

Нараканні крытыкі, прэсы, грамадскасці на тое, што беларусія ацэнкаў усё яшчэ мала заняты ў карцінах студыі «Беларусьфільм», зусім справядлівыя, але ці толькі студыя вінавата ў гэтым? Не заўсёды, хоць многа яшчэ і такіх рэжысёраў, якія, не будучы ўпэўне-

ны ў сваіх сілах, а іншы раз проста баючыся «рызыкаваць», спадзяюцца на выканаўцаў з іншых студыяў, з Масквы і г. д.

Мне здаецца, што вырашыць ацэнкаў праблему можна толькі ў тым выпадку, калі будзе панавіць па-сапраўднаму творчая абстаноўка, калі будзе паспяхова вырашана праблема рытмічнай работы здымачнай групы, захаванне календарных тэрмінаў вытворчасці і г. д. і г. д. У доўгім ланцугу

асістэнтаў, адміністратараў людзей «з вуліцы», чым тых, хто ўжо паканіў пэўны вопыт. Маўляў, з вопытам прыходзіць... гультаяватасць, нежаданне актывна працаваць. Дзіўная думка. Нельга ж некалькі прыватных выпадкаў выдаваць за нейкую «фатальную» заканамернасць.

Адна з бед гэтай катэгорыі работнікаў у тым, што павышэнне іх кваліфікацыі пущана на самацёк. Напэўна было б мэтазгодна павышаць кіраўнікам студыі над тым, каб нейкім чынам наладзіць для іх прафесіянальную адукацыю. Напрыклад, найбольш зольных адміністратараў, асістэнтаў, якія знаходзяцца ў «міжкарцінным перыядзе», можна было б пасылаць на стажыроўку ў Маскву, Ленінград, на буйнейшыя студыі краіны, дзе былі вывучалі вопыт калег, стажыраваліся ў майстроў, а потым з адпаведнымі характарыстыкамі вярталіся на родную студыю. Карысць, відаць, была б немалая.

Не магу змоўчаць і аб самай галоўнай, на мой погляд, праблеме — праблеме літаратурнага сцэнарыя. Не трэба было, напрыклад, мець «на сем пядзюў розуму», каб з самага пачатку здымак убачыць, што нараджаюцца крыўдны-пасрэдныя фільмы тыпу «І ніхто іншы», «Крокі па зямлі», «Дзесятая частка шляху» і іншыя, бо літаратурная аснова не паддала ніякіх іспытаў на поспех. Не буду зараз задаваць пытанні, чаму рэжысёры браліся за пастаюнку фільмаў па слабым сцэнарыях. Думаю,

асістэнтаў, адміністратараў людзей «з вуліцы», чым тых, хто ўжо паканіў пэўны вопыт. Маўляў, з вопытам прыходзіць... гультаяватасць, нежаданне актывна працаваць.

Дзіўная думка. Нельга ж некалькі прыватных выпадкаў выдаваць за нейкую «фатальную» заканамернасць.

Адна з бед гэтай катэгорыі работнікаў у тым, што павышэнне іх кваліфікацыі пущана на самацёк. Напэўна было б мэтазгодна павышаць кіраўнікам студыі над тым, каб нейкім чынам наладзіць для іх прафесіянальную адукацыю. Напрыклад, найбольш зольных адміністратараў, асістэнтаў, якія знаходзяцца ў «міжкарцінным перыядзе», можна было б пасылаць на стажыроўку ў Маскву, Ленінград, на буйнейшыя студыі краіны, дзе былі вывучалі вопыт калег, стажыраваліся ў майстроў, а потым з адпаведнымі характарыстыкамі вярталіся на родную студыю. Карысць, відаць, была б немалая.

Не магу змоўчаць і аб самай галоўнай, на мой погляд, праблеме — праблеме літаратурнага сцэнарыя.

Не трэба было, напрыклад, мець «на сем пядзюў розуму», каб з самага пачатку здымак убачыць, што нараджаюцца крыўдны-пасрэдныя фільмы тыпу «І ніхто іншы», «Крокі па зямлі», «Дзесятая частка шляху» і іншыя, бо літаратурная аснова не паддала ніякіх іспытаў на поспех. Не буду зараз задаваць пытанні, чаму рэжысёры браліся за пастаюнку фільмаў па слабым сцэнарыях. Думаю,

можна зберагчы вашу адзіную ў рэспубліцы студыю, тыя 5—6 карцін у год, ад шэрых сцэнарыяў.

Кінематографісты, калі і абмяркоўваюць карціны, дык толькі пасля завяршэння, калі ўжо нічога паправіць нельга. Тыя, хто абмяркоўвае, у большасці выпадкаў гэта разумеюць і «пасля бою кулакамі не махаюць». Давяйце чытаць сцэнарыі і рэжысёрыя экспазіцыі перад тым, як фільм трапіць у вытворчасць!

Зусім няўдачна па экраннах нашай рэспублікі праходзіць фільм Ф. Монева і І. Дабралюбава «Шчаслівы чалавек». На маю думку, крытыка зусім аб'ектыўна, хоць і з залішняй доляй асіражэніцтва ацаніла новую работу студыі. Так, гэта не новы крок у беларускую кінематографію. Гэта тапанне на месцы. А фільм жа аб нашым сучасніку, ды ішчэ пад такой шматоб'яццёвай і інтрыгуючай назвай — «Шчаслівы чалавек». Не мелі права аўтары так невыразна гаварыць з мільённай аўдыторыяй. Напэўна, калі б лічы перад пачаткам работы вынеслі сваю задуму на шырокае абмеркаванне, дык вынік, магчыма, быў бы іншы. Тым больш, што ў зольнасцях гэтых кінематографістаў ніхто не сумняваецца.

Чаму ж так атрымліваецца — зольныя кінематографісты здымаюць пасрэдныя фільмы? Гэтае пытанне работнікі студыі павінны задаць самім сабе і знайсці адказ на яго.

Рычард СМОЛЬСКИ, асістэнт рэжысёра студыі «Беларусьфільм».

НЕ ГУБЛЯЦЬ НАБЫТАГА

На старонках «Літаратуры і мастацтва» пачалася патрэбная гаворка пра ўчарашні, сённяшні і заўтрашні дзень «Беларусьфільма». Тэма, вартая пільнай увагі. Таму што на нашай фабрыцы фільмаў рады ў гады выпускаецца стужка, якая карыстаецца папулярнасцю, якая захапляе глядзчоў. Аўтары артыкула «Беларусьфільм» — учора, сёння, заўтра» А. Гантман і В. Нячай правільна робяць, намагаючыся раскрыць прычыны творчых няўдач кінастудыі. Мяркуючы па ўсім, галоўныя прычыны — слабая рэжысура і недастатковая ўвага да

якасці літаратурных сцэнарыяў. Матэрыяльныя ўмовы для плённай дзейнасці студыі створаны належным.

Поспех «Беларусьфільму» звычайна прыносілі стужкі з выразнай нацыянальнай праблематыкай. На жаль, гэты павучальны вопыт ўлічваецца не часта. А калі «Беларусьфільм» здымае карціны па сцэнарыях, якія заляжаліся на іншых студыях, лёс такіх карцін можна прадказаць: правал.

Такая мая кароткая думка аб артыкулах А. Гантмана і В. Нячай. Сам жа я, як зацікаўленая асоба, хацеў бы з-

крануць праблему вучэбных стужак нашай студыі.

У рэспубліцы створана некалькі добрых дакументальных карцін — пра К. Каліноўскага, Я. Купалу, Я. Коласа. Усе яны леглі на тую ж паліцу, што і няўдалыя фільмы, толькі з іх, мабыць, часцей пыл сціраюць. Мы бачым іх вельмі рэдка. Чаму? Ды таму, што фільмы здымаліся на звычайнай плёнцы, а ў школах кінаапаратура разлічана на вузкую, і цяпер гэтыя патрэбныя стужкі залежваюцца ў сталіцы.

Школы маюць па ўсім прадметах фільмы, толькі па роднай літаратуры няма чаго паказаць. Проста аж зайздрасць бяра, калі выкладчык рускай літаратуры дэманструе

вучням стужкі пра творчы шлях Чэхава, Талстога, Горкага, пра творчую лабараторыю Пушкіна ці Някрасава.

Мне думецца, што зняць фільм — гэта яшчэ палова справы, трэба, каб ён аслужыў сваю службу.

Вучні штогод праходзяць п'есу «Хто смеяцца апошнім», знаёмяцца з п'есамі «Пяцюць жаваранкі», «Канстанцін Залослаў» і многімі іншымі. Але паспрабуйце ў кінапракце знайсці фільмы, знятыя па гэтых п'есах! Такія карціны па мастацкім і тэхнічным узроўні ўстарэлі, тлумачаць і ім. Ці трэба многа гаварыць пра тую карысць, якую б прынеслі яны дзецям, асабліва вясковым, якія не маюць магчымасці рэгулярна наведваць тэатры? Няўжо стварыць новую карціну лягчэй, чым прадвоўжыць жыццё стаярой?

Шмат карыснага для роднай літаратуры робіць творчае аб'яднанне тэлевізійных фільмаў. Экранізавана «Трывожнае шчасце» Івана Шамякіна, «Трэцяе пакаленне» і «Вялікае сэрца» К. Чорнага, праводзяцца ўрокі па творчасці асобных пісьменнікаў. Але хоць «блкітны экран» у многім дапамагае настаўнікам, усё ж ён не можа поўнаасцю ахапіць усіх школьнікаў. Не заўсёды ёсць магчымасць паглядзець перадачу — частка дзяцей у гэты час вучыцца, ды трэба яшчэ ўлічыць, што не паўсюль у рэспубліцы трансляруецца мінская праграма. Патрэбны школьныя фільматыкі.

А што, калі сабраць усё патрэбнае, зробленае «Беларусьфільмам» і тэлебачаннем, і перанесці на вузкую плёнку? Не складана, я думаю, стварыць серыю невя-

лікіх па метражы фільмаў пра нашых пісьменнікаў, творы якіх вывучаюцца ў школе. Я ўпэўнены, што ніхто з іх не адмовіцца прачытаць свае творы перад кінакамерай для вучняў, пазнаёміць са сваёй творчасцю. А якая гэта будзе карысная справа!

Словам, хацелася б, каб і Міністэрства асветы БССР, і кінематографісты дапамагалі не настаўнікам роднай літаратуры. Гэта надзённае пытанне. Нельга яго абмінаць.

Ну і, зразумела, студыя «Беларусьфільм» абавязана здымаць мастацкія творы пра працоўныя і баявыя справы нашага народа, нашай ардананскай рэспублікі. Колькі тут не закранутых экранам тэм!..

І. БЫХАВЕЦ, настаўнік Лынтупскай сярэдняй школы. Пастаюнка раён.

кага мастацтва, калі ў ёй няма калектыву мастакоў-аднадумцаў, вобразна гаворачы, аднадумцаў не ў тактыцы, а ў стратэгіі мастацтва. Высокі ідэяна-мастацкі ўзровень твораў, па маім глыбокім перакананні, з'явіцца толькі тады, калі мастакоў вельмі розных па мастакоўскіх схільнасцях і імкненнях аб'яднае нешта большае, чым толькі работа пад адным дахам, у адным калектыве.

Вельмі многае заключае ў сабе гэта паняцце — аднадумцы. Тут і глыбокае веданне гісторыі і культуры народа, і бязмежная любоў да зямлі, на якой жывеш і творыш. І адзіная накіраванасць, і гарачае жаданне ярка і своеасабліва расказаць пра гэтую зямлю і яе людзей...

Гісторыя нашага мастацтва і кіне-

ма неабходнасці даказаць тут, якую сапраўды велізарную ролю ў вызначэнні творчага, нацыянальнага аблічча студыі адігрывае рэжысёр. Кожны, хто больш-менш знаёмы з кінатворчасцю, выдатна ведае, што рэжысёр, мяркуючы, адігрывае далёка не апошняю ролю ў фарміраванні таго рэпертуару, яким займаецца сцэнарна-рэдакцыйная калегія. Больш таго, часта рэжысёр, а не калегія дыктуе рэпертуар студыі. Ці можа рэжысёр па сапраўдному зацікавіцца нацыянальнай праблематывай, калі на сваё знаходжанне на рэдакцыйнай студыі ён глядзіць толькі як на пладдарм для пераходу ў далейшы на стэлічную студыю. Тых рэжысёраў на «Беларусь-Фільме» ў розны час працавала нямаля. Яны ставілі адну дзве карціны і пачыналі студыю ў пошуках «лепшай долі».

Ідуць гады, вельмі многае змянілася на «Беларусь-Фільме», але стабільнага складу рэжысуры па-ранейшаму

засяроджана ў найкарацейшай адлегласці паміж двума штампамі...

Кан'юнктурны рэжысёр зможа звярнуцца і да нацыянальнага матэрыялу, прыцягнуць увагу паказам гэтых знешніх атрыбутаў народнага жыцця, але па сутнасці будзе вырашаць гэту тэму так, як вырашалі яе ўжо многа разоў да яго. У сувязі з гэтым не магу адмовіць сабе ў прыемнасці прывесці вельмі глыбокую думку з артыкула Чынгіза Айтматава «Іскусство кино», 1970, № 11: «Мэта не ў тым, — піша ён, — каб выклікаць цікавасць да свайго народа, — гэта даволі проста, — а выклікаць увагу да яго, да такога, які ён ёсць і якім яго зрабіў і робіць час». Няма сэнсу даказаць, што для выканання такой ідэяна-мастацкай задачы мала толькі прафесійнальных навыкаў, толькі ведаў навішніх модных веянняў у кінематографіі...

Гаворачы аб гэтых надзённых пытаннях, ад якіх залежыць развіццё Беларускага нацыянальнага кінамастацтва, ідэяна-эстэтычны ўзровень кінатворцаў, немагчыма, вядома ж, абыйсці праблему таленту. Зусім відарочна, што паняцце «калектыў мастакоў-аднадумцаў» азначае калектыў людзей таленавітых. Але калі такіх людзей мала, дык ніякімі намаганнямі такі калектыў не створыш. Ніякія імгненныя арганізацыйныя меры тут не дапамогуць. Садружнасць узнікае не за адзін год, яна складаецца гадамі, і складаецца не лёгка і не проста. І заклікі «ўзмацціце», «падніце», «забяспечыце» нічога не дадуць, як мала што дадуць усялякія рэарганізацыі, перастаноўкі, перамяшчэнні, калі ў ролі мастакоў будуць выступаць рамеснікі ад мастацтва.

Існуе заканамернасць: глядзяч запамінае марку студыі не так па цітрах у пачатку фільма, як па самім змесце, характары кінакарціны. Прыналежнасць кінатворца іменна да дадзенай рэспубліканскай студыі, а не якой-небудзь іншай, вызначаецца глядачом па тэме, каларыце, агульным гучанні фільма. Вядома, было б недарэчнасцю выступаць супраць усіх сцэнарыяў, якія непасрэдна не звязаны з жыццём рэспублікі. Наўрад ці хто будзе прэччыць супраць пастаноўкі на тым жа «Беларусь-Фільме» фільма пра сучаснае жыццё «наогул», калі гэта дыктуецца сур'ёзнымі меркаваннямі. Але прэччыць супраць карцін, стварэнне якіх выклікана выпадковымі акалічнасцямі і матывамі, можна і трэба.

На кінастудыі, якая ўяна не спраўляецца са сваёй асноўнай задачай адлюстравання на экране жыцця свайго народа, наўрад ці мела сэнс ставіць, напрыклад, карціну пра жыццё Маскоўскага ўніверсітэта («Тысяча вояк») або ствараць дзіцячы фільм пра крымскіх партызан («Вулца малодшага сына»). Гэтыя прыклады не патрабуюць каментарыяў, яны гаво-

раць самі за сябе. А колькі выпушчана карцін, на хату «прыстасаваных» да нацыянальнай глебы, якія, натуральна, не ўпрыгожылі беларускі кінематограф! Тое, што студыя па аб'ектыўных прычынах пакуль не пакідае практыку «зьяляжальных» сцэнарыяў, вядзе да вельмі непрыемнай узаемадзейнасці: магчымасць безлішніх клопатаў атрымаць той ці іншы сцэнарый на іншых студыях развівае ўтрыманні твораў, не стымулюе работу над творамі мясцовых кінадраматургаў. Непераборлівае ў выбары тэмы, жыццёвай праблематыкі, як ні прыгадвае гэты таварыш, стала ўжо хронічнай хваробай Беларускага мастацкага кіно. Сцэнарна-рэдакцыйная калегія ніяк не можа ўстанавіць сапраўды творчых кантактаў з рэжысёрамі, апошнія з калегіяй, і на экран адзін за адным выходзяць фільмы, лёс большасці з якіх (пасля непрацяглай дэманстрацыі на экранах) адзін-бясследна знікнуць, «кануць у лету».

У апошні час беларускія кінадраматургі стварылі некалькі нарысаў-партрэтаў людзей гэтыхных біяграфіяў. Лёс кожнага з гэтых людзей — пра кожнага вельмі цікава чалавечы біяграфіяў мы шчыра нічога не ведаем — можа стаць цудоўным матэрыялам для стварэння мастацкіх кінадрамаў. Яны брочуць за сэрца, гэтыя людзі, іх лёс. Міма залатых россыпаў наш мастацкі кінематограф прыходзіць амаль раўнадушна, заніты сваімі, асаблівымі клопатамі: у меру сваіх сціплых сіл «зняць калыну» з удалай нарэцці другой студыі і тым самым паказаць, што мы таксама «не лыкам шывым»: не ўпусціць момант і ўстаўці што-небудзь такое «мадэрнавае», наштат «Усходняга калідогра», і тым самым прадэманстраваць, што мы таксама «наперадзе прагрэсу».

Вось так і існуюць яны, як дзве паралельныя прамыя: жыццё само па сабе, мастацтва само па сабе. А паралельныя прамыя, як вядома, не сыходзяцца.

Прачытаў я напісанае вышэй і падумаў: можа, згучаючы фарбы і спраўны ў мастацкім кіно рэспублікі выглядаюць не так змрочна, як яны ўяўляюцца крытыку, што ўступіў у дыскусію. Бо былі ж фільмы, якія заслужылі прызнанне глядачоў і крытыкі. Так, сапраўды былі... «Канстанцін Заслонаў», «Чырвоныя лісце», «Гадзіннік спыніўся апоўначы», «Праз могілкі», «Альпійская балада»... Можна назваць яшчэ некалькі нядрэнных, удалых работ, сярод іх карціны пра дзяцей. Але ж гэтага мала!

Каб студыя мела сваё творчае аблічча, яе калектыў павінен рашуча звярнуцца да тэм і вобразаў народнага жыцця, выхаваўшы для іх уважлівае і ўдумлівае рэжысёрства, сцэнарыстаў, аператараў, акцёраў.

Анатоль КРАСІНСКІ.

ДАЗВОЛЬЦЕ НЕ ЛІЧЫШЬ ГЭТА АБЛІЧЧАМ...

матографа, у прыватнасці, дае нямаля прыкладаў, калі творчая дружба, садружнасць мастакоў давала цудоўны плён: рад вялікіх і вельмі розных твораў. Такі калектыў на «Беларусь-Фільме» яшчэ не склаўся.

Каля дзесяці гадоў назад, калі ў Беларускае кіно прыйшла вялікая група маладых кінадраматургаў, а на чале студыі стаяў І. Дорскі, вопытны кіраўнік і чалавек высокай культуры, былі ўсе падставы меркаваць, што нарэшце на «Беларусь-Фільме» такі калектыў будзе. На жаль, надзеі не апраўдаліся. Калектыў на студыі па радзе прычын аб'ектыўнага і суб'ектыўнага характару так і не склаўся.

Напэўна, гэтай акалічнасцю тлумачыцца адсутнасць, у аб'яднанні мастацкіх фільмаў сапраўды творчай атмасферы: абмеркаванняў, дыскусій, сапраўднай зацікаўленасці ў рабоце сваіх колегаў па мастацтве. Пра гэта сведчаць, напрыклад, хоць бы пасляджэнні мастацкага савета, на якіх абмяркоўваюцца рэжысёрскія сцэнарыі, матэрыял фільмаў. Мастацкі саветы, як правіла, праводзяць пры «бліскавай» адсутнасці творчага актыўнага рэжысёрства, аператарства, маста-

няма. Да таго ж складанай кінамаграфічнай прафесійнай часам займаюцца людзі, якія не маюць для гэтага неабходных дадзеных.

Нават у кінатворцы з вельмі сур'ёзнымі недахопамі драматургіі, калі яго ставіць рэжысёр, які валодае не толькі пэўнай сумай прафесійнальных ведаў, але і мае свой мастакоўскі погляд, сваё бачанне, жаданне і ўменне па-свойму, па-нозому, свежа, таленавіта расказаць глядачам пра жыццё, пра хвалюючыя праблемы, у гэтым кінатворцы ў большай або менш ступені праяўляецца грамадзянскае, творчае крэда мастака. Ды колькі ж выпускалася і выпускаецца на экран фільмаў, якія дэманструюць толькі адно «творчае» крэда: жаданне «што-небудзь больш эфектнае» паставіць! Стваральнікі такіх фільмаў абіраюцца не на рэальную рэчаіснасць, а на фільмы сваіх колегаў па мастацтве. Яны не імкнуча адкрываць новае, незведанае, а паўтараюць пройдзенае, ужо даўно адкрытае іншымі. Яны ўважліва сочаць за кінамодай, але не ўмеюць углядацца ў жыццё. Перафразіруючы вядомае выказванне «аб каштоўнасці» навуковай работы, пра такія фільмы можна сказаць, што думка іх стваральнікаў

ленню шэрых карцін, пазбаўленых нацыянальнай своеасабіласці. Тут я не маю на ўвазе такія карціны, як «Тысяча вояк», «Чырвоны сонца» або «Крушэнне імперыі», якія не маюць непасрэднага дачынення да жыцця Беларускага народа. Калі нават возьмем і такія фільмы, як «І ніхто іншы», «Годны да нестраваў», «Ствары бой», «Шчаслівы чалавек», якія некаторымі вонкавымі адзнакамі невязаны з Беларуссю, дык і ў іх цяжка выявіць нешта характэрнае для Беларускага мастацтва.

Для поспеху студыі важна, каб члены сцэнарна-рэдакцыйнай калегіі ўмелі даваць напрамак студыі, кіраваць мастацкім працэсам і, вядома, перш за ўсё садзейнічаць з'яўленню глыбокіх па думцы, маштабных, высокапрафесійных сцэнарыяў. Якраз гэтых якасцей цяперашняя сцэнарна-рэдакцыйная калегія пакуль у дастатковай меры і не праявіла. Магчыма, такімі прэтэнзіямі крыху завышаны. Урэшце ж, сцэнарыі недзе знаходзяць, «дацягваюць» іх і запускаюць у вытворчасць. Як гэта часам робіцца?

Параўнаўчы нядаўна намеснік галоўнага рэдактара студыі Г. Таран на старонках «Вячэрняга Мінска» расказаў, над чым працуе студыя «Беларусь-Фільм». Ён паведаміў, што «рэжысёр Ю. Дубровін па сцэнарыі Т. Няпомяншчага здымае фільм «Хлапец што трэба», а кансультантам запрошан дырэктар Мінскага аўтамабільнага завода І. Дзёмін. «Гэта, зразумела, неўпадновасць, — заліўна нарэспандэнт газеты Г. Таран. — У аснове фільма панядзены падзеі, якія адбыліся, ці ва ўсякім разе, маглі адбыцца на выпрабаваннях вядомых беларускіх самазвалаў з эмблемай зубра».

Вядома, кансультант карціны І. Дзёмін, як дырэктар МАЗа, мае самае непасрэднае дачыненне да вядомых беларускіх самазвалаў, але ён, на жаль, не ведае, што гэтыя самазвалі не маюць ніякага дачынення да сцэнарыяў, які ён павінен кансультваць. Справа ў тым, што сцэнарыі Т. Няпомяншчага «Хлапец што трэба» яшчэ ў 1961 годзе быў забранкаваны мастацкім саветам студыі «Таджыкфільм».

Нельга не адзначыць як заслугу сцэнарна-рэдакцыйнай калегіі, што яна не толькі адрадыла забранкаваны сцэнарыі, але і дапамагла аўтару пасыць яго нацыянальным каларытам гора Паміра ператварыць у беларус-

кія лясы, інакш — у МАЗы, а галоўнага героя Махмуда — у Міхаса...

На жаль, невялікая карысная аддача і ў рабоце мастацкага савета кінастудыі. На яго пасляджэннях усталявалася атмасфера захвалвання, дзякуючы чаму яны ў большасці выпадках ператвараюцца ў фармальную працэдур, дзе паймаўстарска абыходзіць вострыя пытанні, дзе яго ўдзельнікі дэманструюць сваё дыпламатычнае ўменства не гаварыць ні «так», ні «не», рабіць мудрагелістыя кампліменты наштат «імя» спадабалася, «гэта аблічча нешта цікавае для кінадраматурга... Вядома, адзінка фільма, асабліва яшчэ незавершанага — справа нялёгкай і складанай. Таму нельга чакаць, што ўсе пунты гледжання супадуць і будзе прынята нейкая для ўсіх прыёмная рэзалюцыя. Сумленныя прынцыповыя спрэчкі можна толькі вітаць. У спрэчках нараджаецца ісціна... Важна толькі, каб яна, ісціна, усё-тані нарадзілася. Але гэта можа быць толькі тады, калі члены мастацкага савета будуць кіраваць у падыходзе да з'яўлення мастацтва крытэрыямі, выпрацаванымі марксісцка-ленінскай эстэтыкай і марксісцка-ленінскай эстэтыкай і ставіць у стацыянальнай працяглай будучыні, значнасць і глыбіню ідэй, партыйнасць, народнасць, дыскаваласць мастацкай формы.

У творчым жыцці кінастудыі «Беларусь-Фільм» павінен адбыцца круты паварот, якое ўсе так даўно чакаюць, і пачацца ён павінен перш за ўсё з актывізацыі дзейнасці сцэнарна-рэдакцыйнай калегіі і мастацкага савета. Яны павіны стаць такімі арганізацыйнымі, дзе не будзе пустаслоўя, філіямнага чаду, дзе кожны будзе несці за свае адзін і рэкамэндацыі поўную маральную адказнасць. Каб зноў узняць марку Беларускага фільмаў, трэба вырашыць многа творчых і арганізацыйных пытанняў, але асноўнае было і заўсёды будзе — падрыхтоўка паўнацэнных сцэнарыяў, першаасновы, якая ў значнай ступені вызначае мастацтва вартасці кожнага кінатвора.

Чакаем творчай атмасферы і на другім паверсе будынка «Беларусь-Фільма»!

В. СМАЛЬ.

ДРУГІ ПАВЕРХ СТУДЫІ

Шчыра скажу, што лічу своечасовай гаворку, якую пачаў А. Гантман і В. Нячай у артыкуле «Беларусь-Фільм» — учора, сёння і заўтра», апублікаваным на старонках газеты «Літаратура і мастацтва». Даўно ўжо наспела сур'ёзна пагаварыць пра нашу беларускую кінадраматургію, яе стан, надзёчныя патрэбы і перспектывы. Таму, якімі б сур'ёзнымі і непрыемнымі ні здаваліся тым, хто закрануць у гэтым артыкуле, асобныя палажэнні, яны даюць падставу для роздуму, для спрэчак, а гэта галоўнае.

Асабіста я згодзен з усімі асноўнымі палажэннямі артыкула. На маю думку, сапраўды важнейшыя творчыя і арганізацыйныя праблемы Беларускага кіно патрабуюць неадкладнага вырашэння.

На дзіва дваістае адчуванне ствараецца пры наведванні студыі «Беларусь-Фільм». Уваходзіш на першы паверх, дзе размяшчаецца аб'яднанне дакументалістаў «Летапіс» і адразу трапляеш у атмасферу творчасці. У кабінетах рэдактараў, у калідоры, у дымачных групках ідуць гарачыя спрэчкі. Задумы і планы часта нараджаюцца адначасова з навінамі ранішняй газет і абмяркоўваюцца супольна ў афіцыйным і неафіцыйным парадку, бо для кінажурналістаў самае важнае — не прапусціць тое цікавае і важнае, чым жыць рэспубліка. Вядома, не заўсёды ўдаецца ў поўнай меры вырашыць гэту задачу. Мера поспеху ў значнай ступені вызначаюць прафесійны вопыт і талент стваральнікаў дакументальных фільмаў. Але ўжо сама атмасфера пошукаў, творчай зацікаўленасці не магла не прынесці добрага плёну. І ён ёсць, гэты плён, — у розных карцінах, створаных за апошні час.

Варта толькі падняцца на другі па-

верх, студыі, дзе ідзе работа над мастацкімі фільмамі, як адразу ж адчуваецца зусім іншы «мікраклімат» творчай абстаноўкі. Тут пануе сапраўды алімпійскі спакой. Зрэшты, чаго хвалявацца? План па валавой і таварнай прадукцыі выконваецца і нават перавыконваецца, работнікі амаль штомесяц атрымліваюць прэміі і прагрэсіў-

Супраць усяго гэтага цяжка было б прэччыць, калі б за павышанай увагай да выпуску таварнай прадукцыі студыя не траціла свайго творчага аблічча, не абмянала важныя праблемы сучаснага жыцця Беларускага народа. Дастаткова прыгадаць хоць бы назвы фільмаў выпуску апошніх гадоў, каб пераканацца, што ні адзін з іх не надыяўся вышэй сярэдняга ўзроўню. «І ніхто іншы», «Тысяча воякаў», «Жыццё і ўзнясенне Юрася Братчыка», «Дзесятая частка шляху», «Ствары бой», «Чакай мяне, Ганна», «Мы з Вулганам», «Шчаслівы чалавек»... Адны з гэтых карцін слабейшыя, другія крыху больш удалыя. А якая з іх па сапраўдному ўсхвалявала глядачоў, вакол якой закіпелі спрэчкі, якая стала з'яўляцца ў культурным жыцці рэспублікі? Вядома, наўна патрабаваць, каб усе карціны, якія выпускаліся студыяй, былі ўзорам мастацкага майстэрства. «Выдаткі вытворчасці» будучы заўсёды. Справа ў суадносінах пасрэднага і добрага, у «каэфіцыенте карыснага дзеяння» Беларускага кінадраматургіі. А ён, на жаль, пакуль яшчэ вельмі нізкі.

І дарэмна кіраўнікі студыі часам спяшаюцца абвясціць узяццём на п'едэстал свае фільмы. Снажан, фільм «Усходні калідор», «Зічачы твор», аб партызанскім падполлі ў гады Вялікай Айчыннай вайны, фільм «І ніхто іншы», «Узнямае важныя жыццёвыя праблемы нашага грамадства», «Дзесятая частка шляху», «Фільм аб рабочым класе Беларусі», у якім створан яркі вобраз нашага сучасніка, такія характэрныя моманты працягаць у асобных студыйных аналізах да гэтых фільмаў. Прымірэнцтва і самалюбаванне садзейнічаюць нараджэнню халоднага рамесніцтва, з'яў-

ЧЫРВАНЬ ШЫПШЫНЫ, ЗЕЛЕНЬ ЛУГОЎ

ДЗЯЧАТЫ на імгненне пастыпаюць чародкамі і ў сваіх беларужоўскіх сукетках нагадваюць дзюцы вішні ў вясновай івонені. А потым, нібы палесты, рассыпаюцца па сцэне і кружацца ў навольным танцы, які так і называецца «Вясновы каргод».

Танец змяняецца песняй, хор саступае месца аркестру... Чырвань шыпшыны, золата збожжа, зеленя прырочных лугоў—у насьцюмах артыстаў. Тыя ж свежыя фарбы роднай зямлі—у чыстых галасах спяваю, у іскрыстых і пішчотных цымбальных россыпках...

На сцэне філармоніі ідзе канцэрт Дзяржаўнага народнага хору БССР і Дзяржаўнага беларускага народнага аркестра.

Наш карэспандэнт звярнуўся да кіраўнікоў славянскіх палесты—пародных артыстаў СССР Г. Цітовіча і І. Жыноўіча з просьбай расказаць пра новыя праграмы.

Салістка Дзяржаўнага народнага хору БССР Валентіна Прыдачына.

Генадзь ЦІТОВІЧ

Я рады падкрэсліць, што большасць новых песень, падрыхтаваных хорам, напісаны нашымі старымі сябрамі. Гэта «Добры дзень» У. Алоўнікава на словы А. Русана, «Партыя слава» І. Кузнецова на словы А. Астапенкі, «Званы Хатыні» Г. Лучанка на словы Р. Пятрэні, «Чананне» І. Сушко на словы Э. Валасевіча і іншыя. Упэўнены, што толькі пастаяннае супрацоўніцтва паміж аўтарамі і мастацкім калектывам можа прынесці сапраўдны творчы плён.

Побач з вядомымі ўжо ансамблямі нашага хору (інструментальнымі, вакальнымі квартэтам «Купалінка») сёння ўпершыню выступіў жаночы фальклорны ансамбль, які выканаў народныя песні «Ой, скарэй бы вясора даядзі» і «Святую застольную». У ансамбль мы адбіралі спявачак па тэмбравым якасцях іх галасоў і па манеры выканання. Імя імса, каб калектыву захоўваў усе асаблівасці і

адценні народнай манеры. Спявачкі фальклорнай групы—у асноўным былі ўдзельніцы мастацкай самадзейнасці.

Танцы для новай праграмы падрыхтаваў балетмайстар Анатоля Іванова, які раней працаваў у самадзейным артыстамі Магілёва.

Уласна кажучы, у нас дзве новыя праграмы. Адна—тая, якую мы паказалі сёння, — прысвечана XXIV з'езду КПСС і XXVII з'езду КПБ. Ішчэ адна была падрыхтавана да 100-годдзя з дня нараджэння Уладзіміра Ільіча Леніна. На Усеагульным аглядзе мастацкіх калектываў у Маскве мы атрымалі за яе ганаровую юбілейную граматы ЦК КПСС і Савета Міністраў СССР і Дыплом I ступені. Я называю яе новай, бо мы ішчэ не паказвалі яе ў Беларусі. Пакуль што з ёй знаёмы толькі масквічы і жыхары Сярэдняй Азіі, дзе мы былі на гастролях. Цяпер мы вярнем абедзве праграмы ў Віцебскую вобласць на суд глядачоў і слухачоў.

У суправаджэнні Дзяржаўнага народнага аркестра БССР выступае вакальны актэт Мінскага музычнага вучылішча.

Іосіф ЖЫНОВІЧ

Сённяшні канцэрт мы пачалі новай песняй Ю. Семінякі на словы А. Бацьчылы «Вясновы радзіма». Яе выканаў вакальным актэтам Мінскага музычнага вучылішча Ілья Гілінкі ў суправаджэнні інструментальнага ансамбля—групы цымбал і дзюх арфаў. Мне здаецца, такі ансамбль гучыць свежа і цікава. Ён можа не толькі суправаджаць вакалістаў, але і выступаць самастойна. Думаю, што з часам ён ператворыцца ў асобны мастацкі калектыв. Калі некалькі гадоў таму назад аб такім адгалібоўванні не маглі быць і гутаркі, бо не хапала музыкантаў для аркестра, дык зараз наша задама мае ўсе магчымасці стаць рэальнасцю: у кансерваторыі і музычнах вучылішчах расце дзеля арміі цымбалістаў. Цымбалы з кожным годам заваёваюць усе большую папулярнасць, і гэта радуе.

Абмежаваныя рамкі аднаго аддзялення мы

змаглі сёння выканаць толькі тры з буйных твораў, падрыхтаваных у новай праграме: «Святую ўвэрцюру» Я. Глебава, «Андантэ» і «Скерца» з Другой сімфоніі Р. Пунста і ўвэрцюру да оперы Дж. Расіні «Вільгельм Тэль». Наш рэпертуар ішчэ палупініўся «Увэрцюрай-фантазіяй» М. Аладава, «Скерца-вальсам» Я. Дзягцярыка, канцэртнымі п'есамі Р. Буцілюскага, а таксама новымі песнямі, якія ў суправаджэнні аркестра выконвае Зіновій Бабій.

Жыццё наша вандруе. Нядаўна прыехалі з Рыгі, а зараз, як і народны хор, адпраўляемся на Віцебшчыну. Толькі яны на ўсход вобласці, а мы на захад—у Міёры і Браслаў. Густ і патрабаванні слухачоў год ад году прымётна растуць. Гэта павышае наш у адказнасць. Тым большую радасць прыносіць цэплы прыём нашых новых праграм.

ЖІЛА ў пачатку века ў невялікім гарадку Альгесхайме, паблізу Райна, жанчына Гелена Дэнхэфэр. Ад нябожчыка мужа яна атрымала ў спадчыну краму дробных тавараў на ўкраіне гарадка і з дапамогай дачкі Агаты добра з ёю спраўлялася.

Кватэрка іх, у двары за крамай, была цесная, але ўтульная. Там жа, у двары, быў і свой агародак, паліць і паліваць які было клопамат дзючынкі. Каб не ён, то яна, пэўна, вырасла б ішчэ слабойшай і бледнай.

Фраў Дэнхэфэр была з усімі ветлівая—трэба ж было збываць тавар, хай хоць і з грашовым, але прыбыткам, хаця перавагу аддавала сваім пастаянным кліентам: рамеснікам, дробным гандлярам, такім, як яна сама, і чыноўнікам.

Агата радавалася, што скончыла школу: цяпер ёй ужо нішто не перашкаджала памагаць у краме, — без яе маці і праўда было б цяжкавата. Першая сусветная вайна, якая выбухнула тым летам, намога павялічыла кліентуру фраў Дэнхэфэр: незнаёмыя людзі ў мундзірах і знобмія, якіх непазнавальна змянілі мундзіры, мелі кожны свой клопат на гузікі і пяціліцы, на залатыя і сярэбраныя галуны, на ўсякую іншую дробязь, якая мела хоць якое дачыненне да ваеннага абмундзіравання, патрыятычных свят, ну і, канечне ж, да жалобнага адзення. Агата ўпэўнена і стала разважала з пакупнікамі пра перамогі і генералаў, але і ва ўсім слухалася маці.

З ваенным разгромам у краіну прыйшоў голад. У золкую, гнілую восень, набегаўшыся пад праліўным дажджом па навакольных вёсках, шукаючы дзясятак як і паўфунта масла, фраў Дэнхэфэр прастудзілася і заняджала. Бязлітасны кашаль раздзіраў яе слабыя грудзі. Прастуда абярнулася запаленнем лёгкіх, і неўзабаве фраў Дэнхэфэр не стала.

У жыцці дачкі мала што змянілася. У сваёй чорнай, а потым шэрай сукенцы дробненькая Агата вель-

вельмі падабаўся таварыш Эрнста па школе. Яго звалі Райнгольд Шанц. Эрнст прывязваўся да яго. Варта было Райнгольду свіснуць, як Эрнста ўжо нельга было ўтрымаць. Сябры даходзілі да самага Райна, сапраўды цікавае пачыналася для іх на яго берагах. Прышоўшы дадому позна ўвечары, Эрнст пачынаў узахлёб расказваць пра свае прыгоды. І тады з твару Агаты сходзіў ценя; слухачы яго, яна забывала перажытыя страхі; ёй здавалася, што на долю яе сына выпала нешта такое, што з лішкам акупіць усе яе страхі і трывогі. І тады журба знікала з вачэй.

Нягледзячы на ўсе прыгоды, Эрнст вучыўся выдатна і выяўляў бліскучыя здольнасці. Са школы ён прыносіў адны выдатныя атэстаты. Засмучала Агату толькі, што ён па-ранейшаму сябруе з Райнгольдам Шанцам...

Тым часам Эрнст здаў выпускныя экзамены. Цяпер яму трэба было вывучаць у Франкфурце-на-Майне нямецкую літаратуру і гісторыю, каб з часам атрымаць званне старшага настаўніка. Маці радавала гэта перспектыва, як і засмучала блізкая разлука.

Спачатку пісьмы прыходзілі рэгулярна і былі ёй падтрымкай. Стоячы за поўлаўкам, яна з гордасцю гаварыла сабе, што сваёй вучобай Эрнст абавязаны яе клопамат аб іх маленькім прадпрыемстве. Вечарамі яна перачытвала старыя пісьмы, перад вачамі ўзнікалі людзі і месцы, якія ён апісаў.

Падчас трэцяга ці чацвёртага прыезду Эрнста яна з трывогай заўважыла ў ім перамену: ад ранейшай жыццерадаснасці не засталася і звання. А які боль, гнёт і бледнасць з'явіліся на яго твары, калі ён разабраўся, чым гандлюе яго маці, усёй гэтай поскудзю—расшытай і размаляванай—вялікімі, меншымі і зусім маленькімі свастыкамі. Заскрыгатаўшы зубамі, ён вылаяўся. Агата спалохалася і пачала апраўдвацца: «Калі я не буду прадаваць, што станецца з тваёй вучобай?» Ён глянуў на яе з сумным здзіўленнем. І зноў сціснуў вусны ў горкай грывасе.

Мал. В. ТАРАСАВА.

Анна ЗЭГЕРС

АГАТА

мі нагадвала маці, была гэтакія ж ветлівая і ўважлівая. Яе пакупнікі нават не заўважалі розніцы і часта, забыўшыся, што старэйшая памёрла, называлі фройляйн Дэнхэфэр «фраў Дэнхэфэр».

Агату мучылі тыя самыя цяжкія, што і маці. А іх усё прыбаўлялася. У самы цяжкі час яна адмакнула запаветны куфарак, які наладвала на чорны дзень нябожчыца. Кожны лахман цяпер быў у цане.

Часцяком у краму пачаў завітаць аднамогі ландштурміст Швайгерт. Яго жонка ішчэ паспела атрымаць вестку пра цяжкае раненне мужа, але самога ўжо не дачакалася, сканала ад грыпу.

Швайгерт, у мінулым чыгуначнік, слаўны хлопец, жартаўнік і гаварун, цяпер хадзіў пануры: яму абрыдла кульгаць на мыліцах, гаспадарыць на асірацелай кухні. Адзінота дапала яго, але надзея на кэліўда шчасця ішчэ не згасла. І, як ні цяжка было хадзіць, свае някітрыя пакупкі ён рабіў у некалькі заходаў: замест таго, каб купіць паўтузіна гузікаў адразу, ён купляў іх тры разы па два. А к закрыццю крамы прыходзіў зноў: маўляў, яму трэба ўшыць гузік, а іголка аламалася.

Агата не кіпала, прышывала два-тры гузікі... Ніхто і не заўважыў, як яна выйшла замуж за Франца Швайгерта.

Нікога не цікавіла таксама, шчаслівы ці не іх шлюб. Ды і быў ён нядоўгі—Франц Швайгерт памёр ад таго ранення, які самахварна ні дагледала яго Агата.

У жыцці Агаты, калі не лічыць нараджэння дзіцяці—ціхага, заўсёды чысценькага хлопчыка—нічога не змянілася. Маладая ўдава па-ранейшаму займалася сваёй крамай. Многія пакупнікі, як і да таго, былі таі яе з маці, нябожчыцай фраў Дэнхэфэр, а хлопчыка лічылі ўнукам. Але здаралася і так, што які-небудзь заезджы прымаў кволую Агату за школьніцу, а хлопчыка—за яе малодшага брата.

Агата жыла разважліва, нездарма маці навучыла яе ашчаднасці. Заробленыя грошы праглынула інфляцыя, і Агата зноў адкладвала на чорны дзень. Бра-ла самую розную работу на дом: вязалі, цыраваць—што натрапіцца. Так, пакрысе, трохі і назапаса. Грошы ёй патрэбны былі для сына, бо ён, як яна лічыла, павінен быў стаць нечым асаблівым, нямаведама чым.

Неяк раіцай Агата выйшла на вуліцу, каб выцерці вітрыну крамы, і раптам убачыла, як паліцэйскія валакуць нейкага пашматанага хлапца ў наручніках. Яны цягнулі яго да вахала, старуючыся не прыцягваць увагі жыхароў. Агата не ведала, што і падумаць: здавалася, ёй прысніўся страшны сон. Але яна нават не заікнулася ніводнаму з пакупнікоў, ды і яны лічылі за лепшае маўчаць.

У той год яе сын Эрнст упершыню сеў за парту. Агата нават засмучылася—так спадабалася яму гэта перамена ў жыцці. Вучоба давалася лёгка. Агаце не

Пісьмы сталі прыходзіць усё радзей, яны былі ўсе карацейшыя і халаднейшыя.

Аднойчы позна ўвечары Агата пачула, што нехта лёгка скокнуў за агародку і пацягнуў засаўку дзвярэй. Яна радасна падскочыла, падумала—Эрнст. Але гэта быў Райнгольд Шанц.

— Вам пісьмо ад сына,—сказаў ён.—Зрабіце, калі ласка, тое, што ён просіць.

Эрнст Швайгерт пісаў:

«Дарагая мама, перадай майму сябру Райнгольду грошы за другі семестр. Спадзяюся, яны ў цябе знойдуцца. Адай яму таксама маё знімае паліто і дзве старыя сарочкі, нічога, калі не паспела залатаць. Дзякую за ўсё, дарагая мама. Твой Эрнст».

Агата спытала:

— А што гэта з ім?

Райнгольд адказаў:

— Эрнст пагражае небяспека, ён павінен тэрмінова ехаць.

Агаце ўспомніўся хлопец у наручніках паміж двума паліцэйскімі. Грошы былі пад рукою: надыходзіў час пасылаць іх Эрнсту. Яна даклала да іх дзённю вырчку, а ў кішэні паліто ўсунула шкарпэткі і налоўчанымі пальцамі звязала скруткі з бялізнай.

Перадачы Райнгольду, Агата спытала ішчэ:

— Якая небяспека?

— Эрнст і некалькі студэнтаў раздавалі лістоўкі супраць Гітлера.—Падзякаваўшы ніўком галавы, ён на ходу дадаў:—Калі хто будзе цікавіцца, мяне тут не было.

Ніхто з пакупнікоў не здзіўся яе маўклівасці і бледнасці, яе хваравітаму выглядзе—яе прывыклі бацьчыны такой. Нішто не выдавала праведзеную бяссонную ноч, і наступную, і трэцюю. Толькі знайшоўшы пад дзвярыма запіску «Усё абышлося. Ён паехаў», яна ўздыхнула з палёгкай.

На тым самым тыдні да яе прыйшлі двое з гестапа, пыталіся, дзе сын. Яна стомлена глянула на іх шэрымі вачамі і сказала:

— У Франкфурце, там вучыцца...

Нарэшце Эрнст напісаў з Парыжа. Ад горада ён у захваленні і ўжо крышкву гаворыць па-французску. У яго шмат старых і новых сяброў. Яна думала: «Галаўнае—ён жывы. Яны не скапілі яго».

Седзячы вечарамі ў сваёй цеснай кватэры на задворку, яна перачытвала яго пісьмы, успамінала яго апошні прыезд. Яна выразна ўяўляла яго прыгожыя валасы і горкую маршчынку каля вуснаў. З якой агадай выказаўся ён тады пра ўсю дрэнь, якой яна вымушана гандляваць...

Але больш за ўсё ўсхвалявала Агату яе апошняе пісьмо, якое вярнулася са штэмпелем: «За адсутнасцю адрасата». Цэлымі ночамі кідалася яна ў ложку, а часам не клалася зусім. Але дарэмна чакала ганца, які сунуў бы пад дзверы жаданую вестку. Зноў і зноў

перачытвала пісьмы сына... І вось у вочы ёй кінуўся штэмпель на марцы аднаго з іх: «Гран д'Ор. Тулуза». Яе твар пачырванела, вочы заблішчалі, у душы прачнулася рашэнне...

Непрыкметна наводзячы розныя даведкі—з некаторага часу яна стала больш таварыскай і гаваркай і з асаблівым даверам адносілася да старой настаўніцы, у якой Эрнст вучыўся ў першым класе і якая неяк паведамляла фраў Дэнхэфэр (яна так і не навучылася называць яе «фраў Швайгерт»): «На праезд і знаходжанне ў Францыі ўстаноўлены ільготны тарыф. Турыстам усяляк ідуць насустрач, нават германскія ўлады не забараняюць»,—яна ўжо рыхтавалася да ад'езду. Купіла невялікі чамадан, сабрала ўсе свае зберажэнні... Баялася, каб мясцовыя ўлады не адмовілі ёй у пашпарце. Але пасля ад'езду Эрнста прайшло амаль два гады, ды і новы начальнік нічога не чуў пра яе, бачыў толькі акуратна запоўненую анкету.

Ключ ад кватэры Агата аддала на захаванне старой настаўніцы.

Як праезд праз Рэйнскі мост, так і складанае падарожжа з Франкфурцкага вакзала ў консульства і назад, а таксама начная паездка ў Францыю з вобыхам па абодвух баках граніцы зусім не напалохалі яе і нават асабліва не ўстрывожылі. Яе сэрца ўжо стамілася ад трывог, а галава ад думак...

Агата паехала ў маленькую гасцініцу на левым беразе Сены. Гаспадыня сустрэла яе няласкава: ні адзення добрага, ні выгляду, ні гаворкі. Але варта было Агаце назваць сваё прозвішча, як гаспадыня ўсклікнула:

— А-а, Эрнст!

Яна шчыра здзівілася, што такая вартая жалю істома магла нарадзіць такога прывабнага і вясёлага хлопца. Яна і сама засмуцілася, калі Эрнст паехаў—невядома чаму і куды.

Гаспадыня паклікала жыхара, які гаварыў па-нямецку. Агата паказала ім канверт з тулузскім штэмпелем і папрасіла звязаць яе па тэлефоне з «Гран д'Ор».

Агата сэрца калацілася. Па тэлефоне з Тулузы гаварыў мужчыныскі голас—мусіць, гаспадар «Гран д'Ор». Агата, надрываючыся, паўтарала ў трубку імя сына, у паўзах паясняючы: «Да шэге—яго маці». Потым пачуўся другі голас, сказаў на ламаанай нямецкай мове: «Яго тут ужо няма. Нічога больш не магу сказаць. Прыедзеце? Калі? Ужо заўтра?»

Агата ўздыхнула, яна адчувала, што ў Тулузу трэба будзе ехаць, значыць няма чаго адкладаць на доўга...

Тулузская раніца сустрэла яе спёкай. Знясіленая Агата часам закрывала рукамі вочы і наўздагад ішла ўздоўж асляпляльна белых сценаў. На шчасце, на вуліцы, дзе знаходзілася «Гран д'Ор», было змрочна, таму крыху свяжэй. Час ад часу яна адпачывала, седзячы на чамадане. Нарэшце над дзвярамі і вокнамі аднаго дома яна ўбачыла літары, знаёмыя ёй па штэмпелі на Эрнставым пісьме.

Гаспадару «Гран д'Ор» чужая жанчына здалася беднай, але яна была маці юнака, які нядаўна спыняўся ў яго. І ён загадаў паклікаць чалавека, які ўчора гаварыў з ёю па-нямецку.

— Эрнст Швайгерт быў тут,—сказаў ён,—але паехаў ужо. Цяпер ён у Іспаніі...

Здзіўленыя і недаўменныя «але чаму?», «навошта?» фраў Швайгерт далі яму зразумець, што яго спробы растлумачыць ёй, чаму ён сам і яго сябры, сярод якіх быў і яго сын Эрнст Швайгерт, рашылі ўступіць у Інтэрнацыянальную брыгаду, каб адстаяць Іспанскую рэспубліку, нічога ёй не гавораць. Агата толькі паўтарала: «Але чаму? Навошта?»—цяпер ужо толькі губамі, бо яе голас зрываўся і хрыпеў. Але вось яна сіснула вусны, яе шэрыя з бланкітамі вочы пасвятлелі і зрабіліся амаль белыя, зранкі звужыліся. Яна ўстала і сказала:

— Ну, што ж, тады паеду і я.

Маўляў, яна абавязкова павінна ўбачыць сына, і што ехаць у Іспанію ёй прамы сэнс, бо куды ж ёй ішчэ ехаць. Цяжарам для Іспанскай рэспублікі яна не будзе, як ішчэ нікому не была ў цяжар, яна справіцца з любой работай: і блізкім памые, і падлогу, і пашыце што, і хворага дагледзіць—усё гэта ёй прывычна. Хай ёй толькі дапамогуць дабрацца...

Гаспадар «Гран д'Ор» здзівіўся, калі Агата заплаціла яму ўсё, што была павінна. Ды ішчэ і пакінула яму на захаванне рэшту сваіх грошай...

Не паддаючыся разгубленасці, з цвёрдым перакананнем, што пры пэўнай настойлівасці яна даб'ецца свайго, Агата, нарэшце, дабралася да Барселоны. У германскім аддзяленні інтэрбрыгад ёй казалі, дзе стаіць долк яе сына. Агата напісала яму:

«Вось і я тут!»

Рашалася пытанне, якую работу даць гэтай жан-

чыне, калі з палка прыйшло паведамленне, што яе сын з лёгкім раненнем трапіў у лазарэт у Альбасеце. Разам з пропускам ёй далі пісьмо з прапановай выкарыстаць на месцы...

Едучы туды, Агата адкрыла сабе другое жыццё. Ніколі ішчэ яна не бачыла такога мноства бліскучых зорак. І такое хараство тут, мусіць, кожную ноч! А фіялетавыя горы, што віднеліся ўдалечыні! А вёскі, што хаваліся ў малюнічых цянінах! А раўніны, такія радасныя, нібыта на зямлі ім вядома адно толькі сонца! А круглявыя лясыстыя пагоркі і моралі Чаго толькі ні ўбачыш, замкнуўшы за сабою дзверы крамы!..

Шпіталь размяшчаўся ў былым замку. У прыёмнай, як толькі выявілася, хто яна, ёй перадалі пісьмо. Агата адразу пазнала почырк сына: «Як я рады, мама! З якім нецярпеннем чакаў цябе! Але ў такі час мы не маем права на сябе. Я прыеду да цябе пры першай магчымасці. Як добра, што ты тут, побач! Ты ж астанешся ў Іспаніі? Людзі тут вельмі патрэбны. А ты ж у мяне, мама, на ўсе рукі!»

Нягледзячы на сваё расчараванне, Агату ўзрадаваў белы халат—такія халаты насілі сёстры. Яе абавязак быў—трымаць у парадку бялізну: латала струхлелыя прасціны, з ішчэ моцных кавалкаў шыла новыя, каб заўсёды мець у запасе патрэбную змену...

Неяк іспанская медсястра Луіза спытала Агату, ці праўда, што Эрнста Швайгерт яе сын. «Кожная краіна,—падумала Агата,—дадае да яго імя новы склад: у Францыі яго звалі Эрнст, а тут — Эрнста». Гэта была прыгожая, пшчотная дзяўчына, твар такі белеўкі, што бялей не бывае, а валасы чорныя, як пер'е ў чорнага дразда. Луіза паказала Агаце здымкі, дзе Эрнст стаіць побач з ёю. Рука перавязаная, але твар спакойны і вясёлы. Такім вясёлым і спакойным дома Агата яго не бачыла.

Калі Луіза атрымлівала пісьмо ад Эрнста, яна мчала да фраў Швайгерт, а тая бегла да Луізы, як толькі пісьмо прыходзіла ёй самай.

Аднаго дня ёй здалася, што людзі пры яе паяўленні збянтэжана спыняюцца і адводзяць вочы. Нейкая сіла прымусіла яе знайсці Луізу. Дзяўчына ляжала на ложку і горка плакала. Агата паглядзіла яе вала-сы, тая кінулася ёй на шыю, сіснула яе ў абдымках і ўголас зарыдала. Агата як скамянела, яна ўсё зразумела: Эрнст загінуў.

Цяпер, праходзячы міма з нерухомым тварам, яна часта адчувала дотык нечых ласкавых рук, чула спагадлівае слова. Але на яе твары і ўнутры ўсё быццам застыла. Ніхто не ведаў, ці плача яна нахамі.

Услед за няшчасцем Агаты цяжкія ўдары абрушыліся на змагарую Іспанскай рэспублікі. У той час, як Францыя не прапусціла зброі, італьянцы і немцы бесперашкодна памагалі генералу Франка. Рэспубліканская армія была рассячана на дзве часткі:

Шпіталь быў перапоўнены. Многія ляжалі проста на падлозе. Агатаны рукі не ведалі стомы: яны перавязвалі параненых, адмывалі скрываўленыя бінты, мылі і латалі пасцельную і нацельную бялізну.

Аднойчы, калі Агата, як заўсёды, моўчкі мітусілася, уся занятая работай, з аднаго ложка яе паклікаў знаёмы голас: «Фраў Швайгерт!» Пад белай павязкай Агата пазнала твар Райнгольда Шанца. Райнгольд паклікаў яе да свайго ложка і сурова, але гэтым аблегчыў ёй сэрца, расказаў, як Эрнст загінуў у яго на вачах.

— Ён зусім не мучыўся, фраў Швайгерт, яму паншчавала ў смерці.

Вайна падыходзіла зусім блізка, яна ўжо чулася за горным хрыбтом. Пачалася эвакуацыя.

Райнгольд Шанц быў транспартбелым, і яго разам з іншымі вывезлі пры першай магчымасці. Луіза паехала наступным транспартам. Перад ад'ездам яна абняла фраў Швайгерт і загаласіла. Пякучы боль разануў Агаце грудзі—яго нельга было б сцяраць, каб ён быў больш імгнення... Агата працавала да апошняй хвіліны, памагла перавязаць апошняга параненага і пакласці на машыну.

Адзінока плялася Агата са сваім палягчэлым чамаданам, які яна цяпер несла не ў руцэ, а на спіне, як ранец, у патоку бежанцаў за Пірэнеі. Адзіночкі вандароўнікаў было многа: адны размінуліся са сваімі пры выступленні, другія згубілі іх пры варожым налёце. Маці шукалі дзяцей, дзеці бацькоў, нявесты жаніхоў. Агата не шукала нікога... А яе шукалі... У сям'ю французскіх сялян, якія разам з іншымі бежанцамі прытулілі і Агату, адваля і ім невялічкі хляўчук і сім-тым кармілі, аднойчы прыйшло пісьмо. «Лагер для інтэрніраваных»—стаяла на штэмпелі. «Я такі ж адзінокі на свеце, як і вы, фраў Швайгерт,—пісаў Райнгольд Шанц.—Вядома, не лічачы таварышаў і сяброў. Летам тут была невыносная спякота, а цяпер няма рэтуку ад ледзяных вятроў. Мая ліхаманка даецца ў знакі. Ці не магі б вы раздаць мне крышку хініну? Даруйце, што турбую».

Агата некалькі разоў перачытала запіску і задумалася. «Калі тулузскі гаспадар «Гран д'Ор» чалавек сумленны, то ён збярог грошы». Яна напісала яму. Хутка прыйшоў адказ і грошы.

Марознай зімовай раніцай Агата, адубелая ад холоду, спынілася каля лагернай брамы. У яе чамадане ляжаў пакуначак з хінінам і цёплая бялізна для Райнгольда. Са здзіўленнем і гневам глядзела яна на баракі за калючым дротам...

Вартавы Агату ў лагер не пусціў, паклікаў старшага. Той, разважыўшы, што ад гэтай небаракі ніякай шкоды не будзе, дазволіў увайсці. Агату завялі ў пусты барак і паклікалі Райнгольда Шанца.

Яго твар пагрубеў, каля рота залеглі насмешлівыя складкі, здавалася, ён кідаў выклік усяму, што скалечыла яго маладое жыццё. Ён задумліва глядзеў на фраў Швайгерт. Яму хацелася паглядзіць яе па галаве, але ён стрымаўся.

Яны расказвалі адзін аднаму ўсё, што перажылі з таго часу, як апошні раз бачыліся ў шпіталі. Салдат, які стаў ля дзвярэй, крыкнуў: «Гіні!» Агата нерашуча паднялася, Райнгольд некалькі крокаў прайшоў з ёю. Развіталіся. Але ён вярнуўся, нахіліўся да яе і скарагаворкай сказаў:

— Многія едуць адгэтуль, баяцца папасціся ў лапы нацыстам, як вайна перакінецца сюды.

Салдат зноў крыкнуў «Гіні!», але ўсё ж ішчэ крышку пачакаў. Відзець, пашкадаваў старую жанчыну, што калацілася ад сцюдзёнага ветру, якому нічога не абыходзіла здзец яе—такая малая і кволая была яна.

Райнгольд Шанц гаварыў:

— Некалькі лацінаамерыканскіх краін абячаюць нам прытулак і работу. Сябры Іспанскай рэспублікі падтрымліваюць нас. Мы складаем спіс усіх, хто хоча ехаць. А вы, фраў Швайгерт,—маці Эрнста. Ды і самі вы шмат зрабілі. Вам трэба ехаць з намі. Не назад жа ў Альгесхайм.

— Не, не,—ўсклікнула Агата,—толькі з вамі!

Пераклаў з нямецкай М. НАВІЦКІ.

У РЭДАКЦЫЮ ГАЗЕТЫ ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Па маёй ініцыятыўе ў артыкуле «Саюзніца слова і руху» («Літаратура і мастацтва» ад 11 снежня 1970 года) ёсць прыкрыя памылкі. Мантаж музычнага афармлення спенціяля «Людзі на балоце» ў Анадзіміным тэатры імя Я. Купалы з твораў кампазітараў А. Скірабіна і Я. Глебаў, як і напісала, а С. Картэс. Прашу выбачэння ў тых, наго я пакрыўдзіла гэтай памылкай, і ў чытачоў газеты. Т. ШЧАРБАКОВА.

НЕ ў КЛАСЕ, А ў КАНЦЭРТНАЙ ЗАЛЕ...

У той вечар філарманічная сцена зноў была прадастаўлена маладым выканаўцам: выступалі навучэнцы Мінскага музычнага вучылішча імя Глінкі, Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі імя Луначарскага і музычнай школы-адзінаццацігодкі. Цёпла прыма-лі-елухачы выступленні аркестра народных інструментаў кансерваторыі пад кіраўніцтвам Г. Жыхарава, хору хлопчыкаў музычнай школы — выхаванцаў І. Жураўленкі, аркестра баяністаў, хору і ансамбля цымбалістаў вучылішча (дырыжоры А. Папоў, А. Грас,

З. Дзеціслава), а таксама асобных салістаў. Выконваліся творы класічнай, сучасных рус-

кіх і беларускіх кампазітараў. На здымку — выступнае аркестр народных

інструментаў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі. Фота Ул. КРУКА.

БЕЛАРУСКАЯ ДЗЯРЖАўНАЯ

КАНСЕРВАТОРЫЯ імя А. В. ЛУНАЧАРСКАГА

АБ'ЯўЛЯЕ КОНКУРС

на замяшчэнне вакантных пасадаў прафесарска-выкладчыцкага складу па кафедрах:

фартэпіяна: дацэнт — 1, старшы выкладчык — 1, аркестравага дырыжыравання: старшы выкладчык — 1,

спеваў: старшы выкладчык — 1,

харавога дырыжыравання: старшы выкладчык — 1.

Залая і дакументы, згодна з палажэннем аб конкурсах, накіроўваць на імя рэктара па адрасе: г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30.

Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня анублікавання.

Даведкі па тэлефоне: 22-49-42; 22-14-03; 22-96-71.

Віктар ШЫМУК

У палескай простае хаце,
Там, дзе Ясельда-рака,
Нарадзіла мяне маці
Восьмага сакавіка.

І назвала Яраславам,
І баюкала мяне:
— Ты расці, расці на славу
У палескай старане.

Рос я, сілы набіраўся,
Еў картоплю з малаком,
У рэчцы з хлопцамі купаўся
І, падчас, курюў тайком.

І не знаў ніякіх кнігаў
У дзяцінстве я тады.

ЯК МУЖЧЫНЫ ДОРАЦЬ КВЕТКІ

Не смеіцеся так скептычна, пра-чытаўшы назву — такое бывае і ў наш дзелаў век. Хіба вы ніколі не бачылі хлопца, які з букетам кветак спяшаецца на спатканне? Цікавы малюнак, ці не так? Мне такі хлопец нагадвае істоту з іншага свету. Ен і сапраўды нагадвае прышэльца, бо многія маладыя людзі лічаць старамодным у наш час ісці па вуліцы з букетам кветак. Занадта ўжо гэта смешна і не модна, кажучы.

Большасць з іх не дораць жанчынам кветак прыняцова. Замест кветак яны падносяць сваім каханым пліткі шакаладу. Альбо яшчэ флакончык аэракалону — заўсёды аднаго і таго ж гатунку.

Вядома, не ўсе маладыя людзі такія — гэта б было жахліва. Ёсць яшчэ і сціныя хлопцы, якія радуюць сваіх каханых кветкамі. Але паглядзеці б вы, як яны гэта робяць!

Спаткаў я нейкі свайго сябра. У руках у яго была влізная кардонная скрынка з дзіркамі!

— Што гэта ў цябе? — пытаюся.
— Гдупства, — смеўся ён. — Нясу сяброўцы букет ружаў. Хутка ў нас заручыны.

— Дык ты ружы ў скрынку схаваш?

— А што ж ты хочаш, каб на мяне ўсе азірліся?

Вось якія яны, сучасныя рыцары! Пінчотныя кветкі хаваюць у кардонныя скрынкі і для чаго? Каб з іх, бачыце, не смяяліся! Ды гэта яшчэ што?! Іншыя ж маскіруюць букет пад торт, хаваюць кветкі пад крысо паліто, іншыя ж дыпламатычаюць і пасылаюць кветкі каханым праз бюро добрых паслуг. На якія толькі хітрыкі ні пускаюцца кавалеры, каб падараваць каханым кветкі і пры гэтым не падарваць свайго аўтарытэту!

Шчыра кажучы, я лічу такіх метады ўстарэлымі. Можа таму, што сам я нясу букет для сваёй феі, звычайна, у... партфелі.

Пераклаў з нямецкай А. Бубен.

ВЫПАДКІ

— Чаму гэта ваш муж больш не заходзіць у наша кафэ?
— Ён памёр ужо месяц таму назад.
— А, дзякаваць богу, а то я думала, што яму ў нас не спадабалася.

□
— Пачаў пісаць мемуары...
— Дайшоў ужо да таго, калі пазычыў у мяне 300 злотых?

□
— Вы не пазычыце мне 500 злотых?
— А што вы надумаліся купіць?
— Хачу, нарэшце, аддаць усе даўгі.
З польскай пераклаў А. Аляксейчык.

...А цяпер сказаць павінен
Пра дарослыя гады.

Я даўно ўжо жанаты,
Трое дзеткі у мяне —
Ленка, Светачка і Ната
[Больш не трэба, мусіць! Не!].

Так што я — адзін мужчына
На ўвесь сямейны штат,
А мне шлюць, нібы жанчыне,
Віншаванняў розных шмат.

І калі! У дзень жаночы,
Восьмага сакавіка!
І тут хочаш ці не хочаш —
Сустракай паштавіка.

Мал. Ю. ГРЫГОР'ЕВА.

Я памыліўся. Не да нас госці, а мы ў госці...

То, мабыць, тэлеграфістка
Думала — жанчына я,
На паштамце, дзесьці ў Мінску,
Перабытала імя.

Хоць ты не ідзі на працу
[Хай гарыць ён, гэты дзень!] —
Усе лезуць павітацца...
Хоць ты іх гані ў нарэшні!

Што ж зрабіць, калі у хаце,
Там, дзе Ясельда-рака,
Нарадзіла мяне маці
Восьмага сакавіка!

Без слоў.

К АЛІ гэта скончыцца, Пеця? У мяне галава і кругам ідзе! Не кватэра, а фабрыка-кухня! Не магу больш! Ні, выхаднога, ні-прахаднога!

— Сама дык любіш хадаць!
— Радасць вялікая! Не пайдзі, дык падумаюць, што заганарыліся. Асабліва пасля таго, як ты новую пасаду атрымаў... Ведаеш, якія людзі пайшлі? Усялякі сорам страцілі! Вылінайся, вары, гатуй цэлы дзень, а прыйдзеш, сядуць — і праз гадзіну сталы апусціцца!

— Ну што ты хочаш, дзе п'юць, там і ядуць.
— значыць спакойна муж.

— Ядуць, п'юць... Збегай лепей у краму, бо гарэлі няма. Ды не скупіся, а то скінарамі абзавуць, плёткак яшчэ не хапала, — са злосцю сказала жонка. — От, людзі! Абавязкова, каб набрацца, як качкі гра-

зі! Вунь, у Клімовічаў усё было добра, пакуль не напіліся... Іван Раманавіч інтэлігентны чалавек, а і то пасля пятага заходу над стол палез... А Марыя Спірыдонаўна? Цалавацца палезла на вачах у мужа!.. Абавязкова трэба набрацца да свінячага піску! Я так думаю: не хочаш — не пі!

— Паспрабуй, калі табе ледзь не ў рот льюць. Думаеш, я з ахвотай п'ю?

— А ты маўчы. У людзей мужыкі, як мушкетэры, а ў мяне... Колькі ні падносяць, усё жлуціш!

— Я кажу — прымушаюць!
— Свой розум май! Завінеў званок.

— Ужо нясе нячыстая сіла некага! Не да-

ЦЯПЕР НЕ АБГАВОРАЦЬ!

— Ты што, дурань, здэкуешся? — закрычаў пан.
— Чаму ж, паночку? Калі вы паедзеце прама, то будзеце ехаць доўга, бо дарога гразкая і коні наўрад ці выцягнуць вашу брычку. А калі паедзеце направа, то дабярэцеся вы хутчэй, бо дарога там лепшая, ядлоўцам вымашчана. А маці мая і праўда з'едзены хлеб пчэз. Напазычала яна шмат хлеба, дык вось і пчэз зарэз, каб пазычку аддаць.

— Сцебануў панскі вазніца коней, і прысаромлены пан знік з вачэй.

Запісаў ў Іванаўскім раёне Г. Шумак.

чакаюцца. — забурчала жонка і пайшла адчыняць. — А-а-а, Іван Раманавіч! Заходзьце, калі ласка, рады бачыць дарагога госця!

Паступова кватэра напоўнілася гасцямі. Гаспадыня ўвічна завіхалася ля стала, падлівала ў кілішкі...

Апоўначы госці разышліся. Гаспадар і гаспадыня леглі спаць, калі пачуўся тэлефонны званок. Званіла Марыя Спірыдонаўна:

— Каб жа вы ведалі, якая бяда! Мой Іван Раманавіч у таксі счэпіўся з таксістам. У міліцыю забралі...

Гаспадыня з палёнай уздыхнула: «Слава богу, хопіла гарэлікі, цяпер ніхто не абгаворыць, што паскупіліся!»

— Я кажу — прымушаюць!
— Свой розум май! Завінеў званок.

— Ужо нясе нячыстая сіла некага! Не да-

ПАН І ПАСТУШОК

З даўнейшых беларускіх жартаў

Ехаў аднойчы па дарозе пан. Сустрэўся яму пастушок. Пан і пытаецца:

— Як праехаць у суседняе іменне?
— Сюдою, прама — бліжэй, але далей, а сюдою, направа, далей, але бліжэй, — адказаў хлапчук.

«Гм, дурны, пэўна», — падумаў пан, і спытаў:
— А што твая матка робіць?

— З'едзены хлеб пчэз, — адказаў пастушок.

Змітро БЯСПАЛЫ

МУЗЫКАТ

У нашым невялікім гарадку нядаўна была створана музычная ўстанова. Гучыць? Гучыць. Узначальвае гэтую музычную ўстанову дырэктар. Гучыць? Гучыць. У дырэктара ёсць намеснік па музычнай частцы. Гучыць? Гучыць. У дырэктара ёсць яшчэ і намеснік па гаспадарчай частцы. Гучыць? Гучыць. Ёсць старшы бухгалтар. Гучыць? Гучыць. Ёсць рахункавод. Гучыць? Гучыць. Ёсць касір. Гучыць? Гучыць. Ёсць прыбіральніца. Гучыць? Гучыць. Так сабе. У музыкантаў ёсць скрыпач, трубаач, баяніст і той, што ў бубен б'е. Гучыць? Не толькі. Нават звінцы! Асабліва ў тыя дні, калі штатны адзін атрымліваецца зарплату.

Мал. А. РЭПІНА і А. СУРКОВА.

Без слоў.

Уладзімір РУДЗІНСКІ

БАЙКІ-КАРАЦЕЛЬКІ

БОГ І ЧОРТ

Бог і чорт сцінуліся на пляшцы. Разлілі па шклянках, чоінуліся.
— Згінь, дачыстая сіла! — сказаў бог і асуныў шклянку.

— Дай божа, каб не апоніяла, — гукаў чорт, перад тым як выпіць.

НАРАДА

Перад адкрыццём паліўнічага сезона зайцы правалі куставую нараду. Рацэніе, прынятае адзінагалосна, было кароткім: трымаць вушы востра.

Р. БОХАН

МІМАХОДЗЬ

Каханне па тэлефоне-аўтамаце кантуе роўна дзве капейкі.

□
Двойчы бывае смешнай мода: спачатку і ў канцы.

□
Не верыў абліццям, галоўным чынам — сваім уласным.

□
Кінафільм быў толькі для дарослых. Дзякуй, хоць дзяцей пашкадавалі.

□
Яго празвалі палёлотам: паглынаў усё — каньяк, гарэлку, лікёр, піва і нават, калі надаралася, самаробную сінуху.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР, Мінск.

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

Выходзіць па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856

AT 07618

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела вышэйшага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-53, выдавецтва — 32-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Рукапісы рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АЛАДАУ, А. Ц. БАЖКО (намеснік галоўнага рэдактара), Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОУ, А. С. ГРАЧАНИКАУ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАУ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОУСКІ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАУ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОУ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.